ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥವಿರಚಿತಃ

ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಭಾವಸಂಗ್ರಹಃ

ಶ್ರೀಸುಯಮೀರಾಘವೇಂದ್ರ
ಪ್ರಕಾಶನ ಸಂಖ್ಯೆ - 23

ಶ್ರೀಸುಶೀಲೇಂದ್ರವಿಜಯಮಾಲಾ
ಸಂಖ್ಯೆ - 13

ಕಮಲೇಶ ಕುಸುಮ - 3

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮವಿರಚಿತಃ

ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ-ಭಾವಸಂಗ್ರಹಃ

ಅನುವಾದಕರು :

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುವಂಶಭೂಷಣ, ವಿದ್ಯಾದಿರಾಜ, ವಿಧ್ಯಾವಾಚಸ್ಪತಿ,
ಸರಸ್ವತಿಕಂಠಾಭರಣಂ

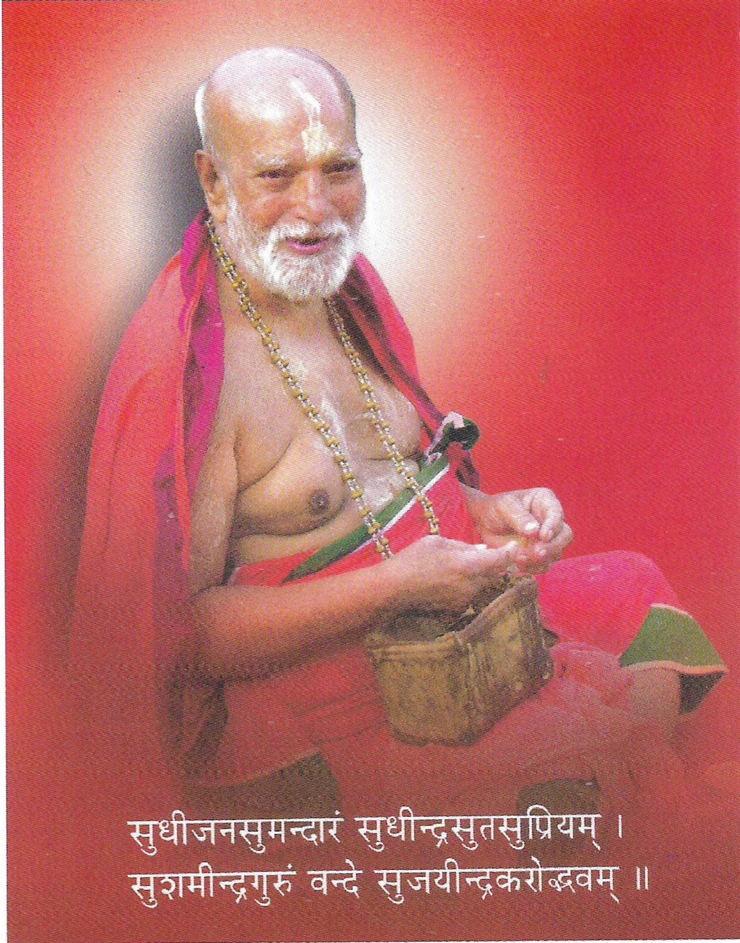
ರಾಜಾ ಶ್ರೀ. ಗುರುರಾಜಾಚಾರ್ಯ

ಪ್ರಕಾಶಕರು :

ಶ್ರೀಸುಯಮೀರಾಘವೇಂದ್ರ ಸಂಶೋಧನ ಕೇಂದ್ರ
ನಂಜನಗೂಡು - ಬೆಂಗಳೂರು

2010

ಸಂಸ್ಥೆಯ ಸಾಮ್ರಾಟ್ ಪೋಷಕರು

ಪೊಡವಿಗೊಡೆಯರಾದ ಶ್ರೀಗುರುರಾಯರನ್ನು ಹೃದಯಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸಿ ಎಂದೂ ಮಾಸದ
ಮೃದು ಮಧುರ ಮುಗ್ಧ ನಗೆಯನ್ನು ಹೊರಸೂಸುತ್ತ ತಮ್ಮ ಅಮೃತಹಸ್ತದ ಹಿಡಿಯಿಂದ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಯನ್ನು
ನೀಡುತ್ತಾ ತೇಡಿಬಂದು ಬೇಡಿದವರ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಇಡೇರಿಸುತ್ತಾ ಅನಂತ ಭಕ್ತಸಮೂಹದಿಂದ

'ನಡೆದಾಡುವ ರಾಯರು' ಎಂದು

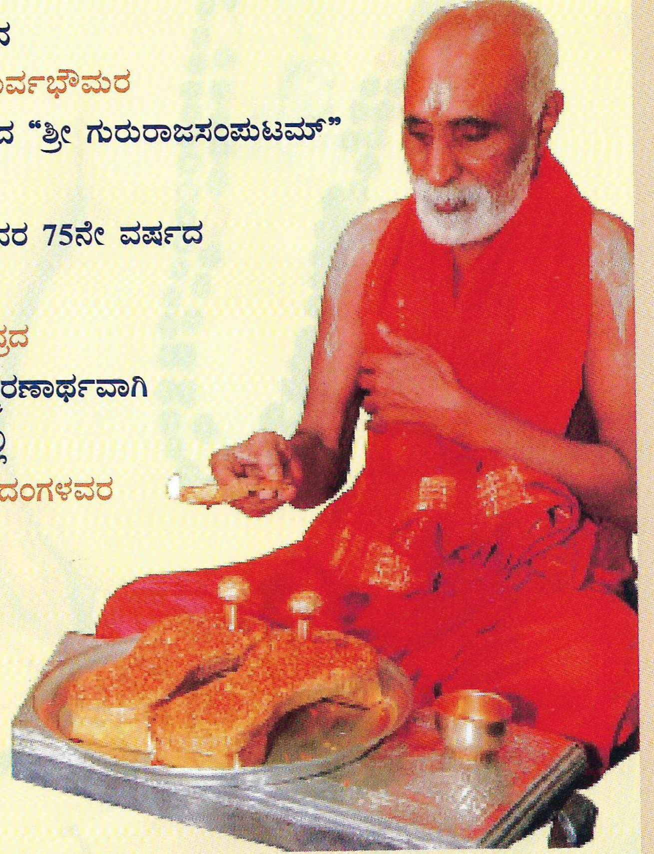
ಪ್ರಾಥಃಸ್ಮರಣೀಯರಾಗಿ ಭಕ್ತಿ ಗೌರವದಿಂದ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ
'ಶ್ರೀ ರಾಯರ ಕರುಣೆಯ ಕಂದರಾದ' ಪರಮಪೂಜ್ಯ

108 ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಸುಶಮೀಂದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.

॥ ಶ್ರೀಮನ್ಮೂಲರಾಮೋ ವಿಜಯತೇ ॥ ॥ ಶ್ರೀಗುರುರಾಜೋ ವಿಜಯತೇ ॥

ಗ್ರಂಥಸಮರ್ಪಣೆ

ಭಾಷ್ಯಕಾರರಾಗಿ, ಟೀಕಾಕಾರರಾಗಿ, ಟಿಪ್ಪಣಿಕಾರರಾಗಿ,
ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂಬ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವನ್ನು
ತಮ್ಮ ಅಪೂರ್ವ, ಅಸದೃಶ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ
ಫಲಭರಿತವನ್ನಾಗಿಸಿ, ಆ ಪರಿಮಳಯುಕ್ತವಾದ
ಸತ್ಫಲದ ಸವಿಜೇನಿನ ತತ್ತ್ವಸುಧೆಯನ್ನು ವಸುಧೆಯೊಳು
ಸುಧೀಜನರು ಆಸ್ವಾದಿಸಿ ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರದ ಅನುಭವವನ್ನು
ಹೊಂದಿ, ಆನಂದಿಸುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ
ಆಶೀರ್ವದಿಸುತ್ತಿರುವ ಅತ್ಯಂತ ದಯಾಳುಗಳಾದ
ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀಮದ್ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥ ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರ
ಇಪತ್ತೈದು ಶ್ರೇಷ್ಠಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಸಮಲಂಕೃತವಾದ "ಶ್ರೀ ಗುರುರಾಜಸಂಪುಟಮ್"
ಎಂಬ ಪವಿತ್ರವಾದ ಗ್ರಂಥಪುಷ್ಪವನ್ನು
ಪೂಜ್ಯ ಶ್ರೀಸುಯತೀಂದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರ 75ನೇ ವರ್ಷದ
ವರ್ಧಂತ್ಯುತ್ಸವದ ಸವಿನೆನಪಿಗಾಗಿ ಹಾಗೂ
ಶ್ರೀಸುಯಮಿ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಸಂಶೋಧನ ಕೇಂದ್ರದ
ಪಂಚಾದಶ ಸಂಸ್ಥಾಪನಾ ಮಹೋತ್ಸವದ ಸಂಸ್ಮರಣಾರ್ಥವಾಗಿ
ಶ್ರೀರಾಯರ ಪರಮಪಾವನ ಚರಣಕಮಲಗಳಲ್ಲಿ
ಪರಮಪೂಜ್ಯ ಶ್ರೀಸುಯತೀಂದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರ
ಅಮೃತಹಸ್ತಗಳಿಂದ ಸದ್ಭಕ್ತಿ-ಶ್ರದ್ಧಾದರ
ನಮನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಶ್ರೀಗುರುರಾಜರ ಚರಣಸೇವಕರು
ಪ್ರಕಾಶಕರು
ಶ್ರೀಸುಯಮೀ-ರಾಘವೇಂದ್ರ ಸಂಶೋಧನ ಕೇಂದ್ರ
ನಂಜನಗೂಡು-ಬೆಂಗಳೂರು

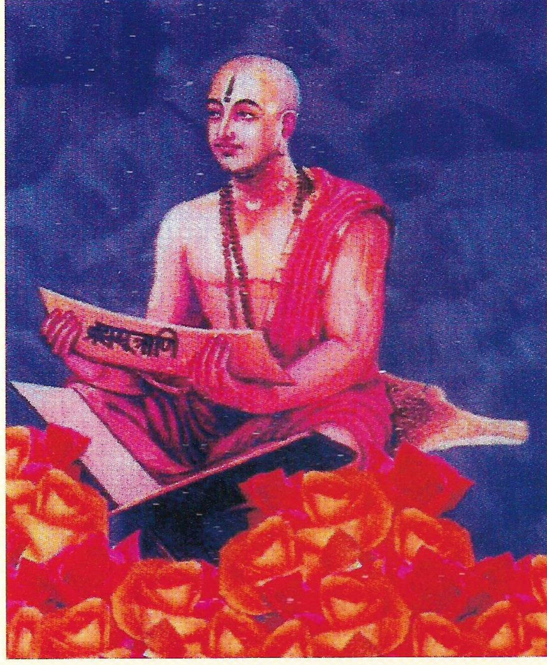
ದಿನಾಂಕ 23-09-2010
ಮಂತ್ರಾಲಯಂ

ಕುಲದೈವ

ಶ್ರೀಶ್ರೀನಿವಾಸದೇವರು

ಆಚಾರ್ಯ ಶ್ರೀಮಧ್ವರು

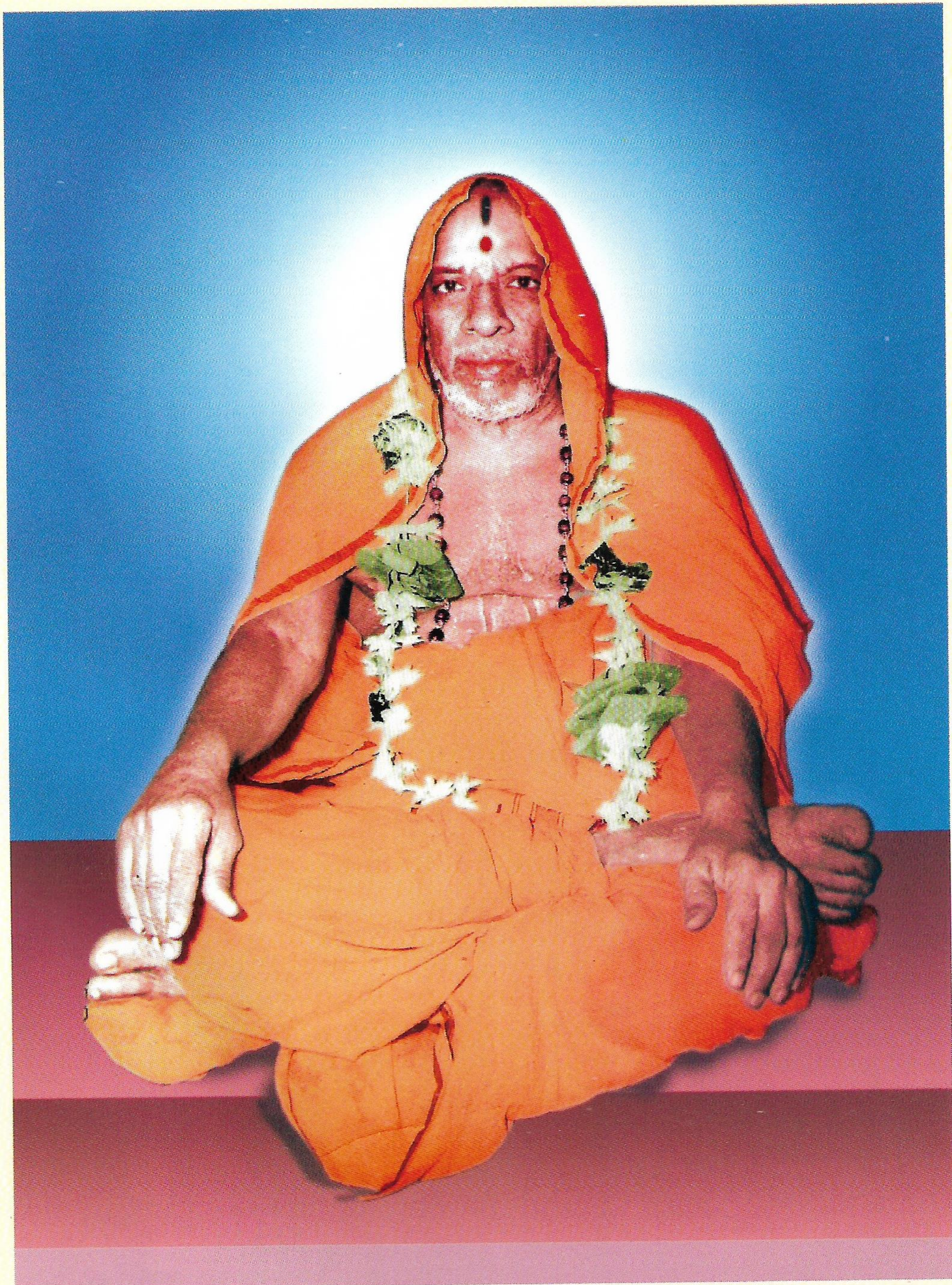
ಶ್ರೀಜಯತೀರ್ಥರು

ಕುಲಗುರುಗಳು

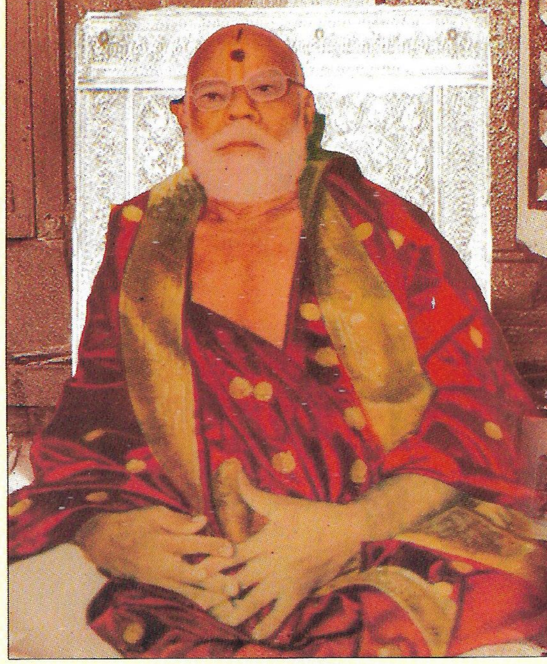
ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು

ಸಂಶೋಧನ ಕೇಂದ್ರದ ಸಾಮ್ರಾಟ್ ಪೋಷಕರು

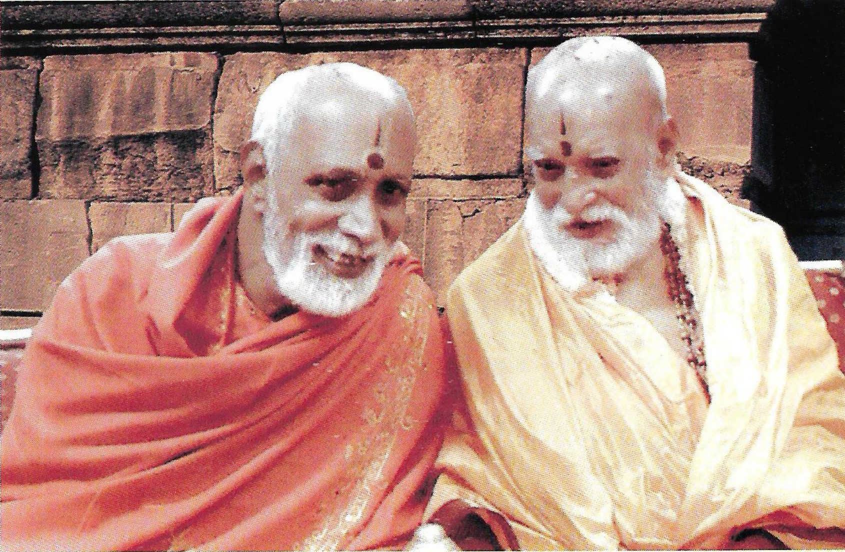

ಶ್ರೀ ಸುಯಮೀಂದ್ರತೀರ್ಥರು

ಸಾಮ್ರಾಟ್ ಪೋಷಕರು

ಶ್ರೀ ಸುಜಯೀಂದ್ರತೀರ್ಥರು

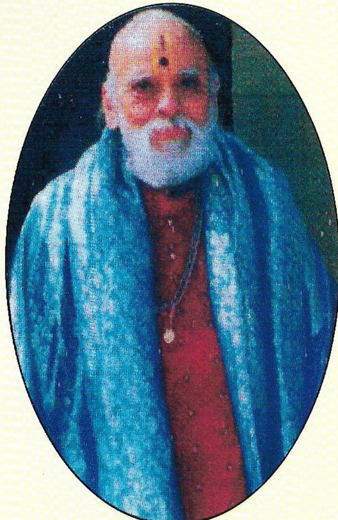

ಸಾಮ್ರಾಟ್ ಪೋಷಕರು : ಶ್ರೀ ಸುಶಮೀಂದ್ರತೀರ್ಥರು ಹಾಗೂ
ಶ್ರೀ ಸುಯತೀಂದ್ರತೀರ್ಥರು

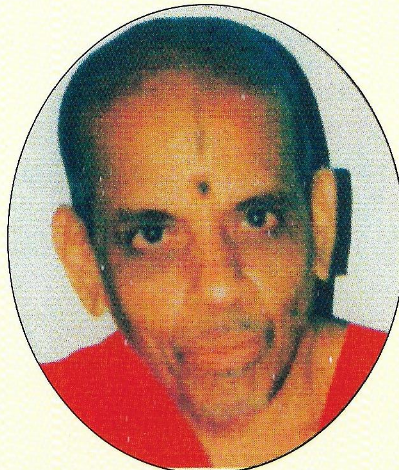
ಸಂಶೋಧನ ಕೇಂದ್ರದ ಸ್ಫೂರ್ತಿಮೂರ್ತಿಗಳು

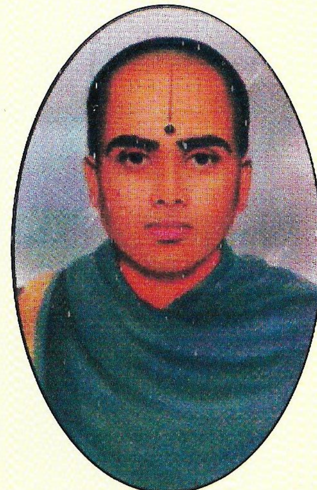
ರಾಜಾ. ಶ್ರೀ. ವೇಣುಗೋಪಾಲಾಚಾರ್ಯ

ರಾಜಾ. ಶ್ರೀ. ಗುರುರಾಜಾಚಾರ್ಯ

ರಾಜಾ. ಶ್ರೀ. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯ

ಡಾ. ಹುಲಿ. ಕೃ. ವೇದವ್ಯಾಸಾಚಾರ್ಯ

ಸಂಶೋಧನ ಕೇಂದ್ರದ ಸಂಸ್ಥಾಪಕರು

"ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುವಂಶಭೂಷಣಂ"

ರಾಜಾ. ಶ್ರೀ. ಗುರುರಾಜಾಚಾರ್ಯ

॥ ಶ್ರೀಮೂಲರಾಮೋ ವಿಜಯತೇ ॥ ॥ ಶ್ರೀಗುರುರಾಜೋ ವಿಜಯತೇ ॥

ಶ್ರೀಹಂಸನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮಪ್ರವರ್ತಿತ ಜ್ಞಾನಪೀಠಾಧ್ಯಕ್ಷರಾದ
ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮೂಲಮಹಾಸಂಸ್ಥಾನಾಧೀಶ್ವರರಾದ
ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಗಳವರ ಮಠದ ದಿಗ್ವಿಜಯವಿದ್ಯಾಸಿಂಹಾಸನಾಧೀಶ್ವರರಾದ
ಪರಮಪೂಜ್ಯ ಶ್ರೀ 108 ಶ್ರೀಸುಜಯೀಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರ
ಕರಕಮಲಸಂಜಾತರಾದ
ಪರಮಪೂಜ್ಯ ಶ್ರೀ 108 ಶ್ರೀಸುಶಮೀಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರ
ವರಕುಮಾರಕರಾದ

ಪರಮಪೂಜ್ಯ ಶ್ರೀ 108 ಶ್ರೀಸುಯತೀಂದ್ರತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರ

75 ನೇ ವರ್ಷದ ವರ್ಧಂತ್ಯುತ್ಸವದ ಸವಿನೆನಪಿಗಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟ

ಶ್ರೀಗುರುರಾಜರ ಗ್ರಂಥರತ್ನ

॥ ಜೀಯಾತ್ ಶ್ರೀಸುಯತೀಂದ್ರತೀರ್ಥಸಂಯಮಿಮಣೇ ವೇದಾಂತರಾಜ್ಯೇ ಚಿರಮ್ ॥

|| ಶ್ರೀಃ ||

|| ಶ್ರೀಮೂಲರಾಮೋ ವಿಜಯತೇತರಾಮ್ ||

|| ಶ್ರೀಗುರುರಾಜೋ ವಿಜಯತೇ ||

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮವಿರಚಿತಃ

ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ-ಭಾವಸಂಗ್ರಹಃ

ಕನ್ನಡಾನುವಾದ :

ರಾಜಾ ಶ್ರೀ. ಗುರುರಾಜಾಚಾರ್ಯ

ಅನುವಾದಕರ ಮಂಗಳಾಚರಣೆ

ಶ್ರೀಕಾಂತಂ ಕಮಲಾಸನೇಶವಿನುತಂ ಸರ್ವೇಶ್ವರಂ ಮೋಕ್ಷದಂ
ರಾಕಾಚಂದ್ರನಿಭಾನನಂ ಕಮಲಯಾ ಶೇಷಾಂಗಸಂಶಾಯಿನಮ್ ।
ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೋದಯಸಂಸ್ಥಿತಿಕ್ಷತಿಮುಖಾದ್ಯಷ್ಟಕ್ರಿಯಾಕಾರಿಣಂ
ವಂದೇಽಹಂ ನಿರವದ್ಯಸದ್ಗುಣತನುಂ ವೇದೈಕವೇದ್ಯಂ ವಿಭುಮ್ || 1 ||

ರಾಮಪಾದಸರಸೀರುಹಭೃಂಗಂ ಕೃಷ್ಣವೈರಿಗಣಮರ್ದನಶೀಲಮ್ ।
ಸೂತ್ರಕೃತ್ಪರಮತತ್ತ್ವಬೋಧಕಂ ಸಂಶ್ರಯಾಮಿ ಪವನಂ ತ್ರಯಾತ್ಮಕಮ್ || 2 ||

ರಾಮಪಾದಾಬ್ಜಲೋಲಂಬಂ ದುರ್ಮತಧ್ವಾಂತಭಾಸ್ಕರಮ್ ।
ಪಾವನಾಂಬೋಧಿರಾಕೇಂದುಂ ರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುಂ ನುಮಃ || 3 ||

ರಾಘವೇಂದ್ರಕುಮಾರಾಯ ವಿದ್ವತ್ಕುಮುದಬಂಧವೇ ।
ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣಾರ್ಯಾಯ ನತಯಸ್ಸಂತು ಮಾಮಕಾಃ || 4 ||

ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಸದ್ವಂಶ್ಯಾನ್ ಕೃತಿಶೀಲವ್ರತೀಶ್ವರಾನ್ ।
ಸುಯಮೀಂದ್ರಗುರೂನ್ ವಂದೇ ಸದ್‌ಜ್ಞಾನಾಭೀಷ್ಟಸಿದ್ಧಯೇ || 5 ||

ಶ್ರೀಮತ್ಪರಿಮಲಾಚಾರ್ಯನಿರ್ಮಿತಂ ಭಾವಸಂಗ್ರಹಮ್ ।
ರಾಜಾ ಶ್ರೀಗುರುರಾಜಾಖ್ಯಃ ವಿವೃಣೋಮಿ ಯಥಾಮತಿ || 6 ||

ಶ್ರೀಮಧ್ವಗುರುರಾಜಾರ್ಯವಾಗ್ಗಂಗಾಸಂಗಪಾವಿತಾ ।
ಅಬಲಾಪಿ ಬುಧೈರ್ಗ್ರಾಹ್ಯಾ ಸ್ಯಾನ್ಮೇ ವಾಣೀ ಕೃಪಾಲುಭಿಃ || 7 ||

ಅವತಾರಿಕೆ

ಸಜ್ಜನಾನುಗ್ರಹಾಕಾಂಕ್ಷಿಗಳಾದ ಕೃಪಾಪಾರಾವಾರರಾದ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಪೂಜ್ಯಚರಣರು ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತವಾದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದ ಭಾವವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ''ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ ಭಾವಸಂಗ್ರಹ''ವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಲಿಚ್ಛಿಸಿ ಮೊದಲು ''ಯೋಽಗ್ರೇ'' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಮಂಗಳಾಚರಣಮಾಡುತ್ತಾ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಃ-

ಯೋಽಗ್ರೇಽಭೂದ್ವಿಶ್ವಗರ್ಭಃ ಸುಖನಿಧಿರಮಿತೈರ್ವಾಸುದೇವಾದಿರೂಪೈಃ
ಕ್ರೀಡನ್ ದೇವೈರಜಾದ್ಯೈರಗಣಿತಸುಗುಣೋ ನಿತ್ಯನೀಚೋಚ್ಚಭಾವೈಃ।
ವೇದ್ಯೈರ್ವೇದ್ಯೋಽಸ್ತದೋಷೋಽಪ್ಯಸುರಜನಮನೋ ಮೋಹಯನ್ ಮರ್ತ್ಯವೃತ್ತ್ಯಾ
ಭಕ್ತಾನಾಂ ಮುಕ್ತಿದಾತಾ ದ್ವಿಷದಸುಖಕರಃ ಪಾತು ಸೋಽಸ್ಮಾನ್ ಮಹೇಶಃ ॥ 1 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :- ಯಃ = ಯಾವಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು, ಅಗ್ರೇ = ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲು, ವಿಶ್ವಗರ್ಭಃ = ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನು ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಸುಖನಿಧಿಃ = ಆನಂದಪೂರ್ಣನಾಗಿ, ಅಭೂತ್ = ಇದ್ದನೋ; ಅಗಣಿತಸುಗುಣಃ - ಅಗಣಿತ = ಅನಂತವಾದ, ಸುಗುಣಃ = ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳಿಂದಯುಕ್ತನಾದ, ಯಃ = ಯಾವ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ನಿತ್ಯ-ನೀಚೋಚ್ಚಭಾವೈಃ ನಿತ್ಯ = ನಿರಂತರವಾಗಿ (ಯಾವಾಗಲೂ) ನೀಚೋಚ್ಚಭಾವೈಃ = ತಾರತಮ್ಯ ಭಾವಯುಕ್ತರಾದ, ಅಜಾದ್ಯೈಃ ಸಹ=ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ, ಅಮಿತೈಃ = ಅನಂತವಾದ, ವಾಸುದೇವಾದಿರೂಪೈಃ=ವಾಸುದೇವ ಮುಂತಾದ ತನ್ನರೂಪಗಳಿಂದ, ಕ್ರೀಡನ್ ಅಭೂತ್=ವಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದನೋ; ವೇದ್ಯೈರ್ವೇದ್ಯಃ = ವೇದಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯನಾದ, ಅಸದೋಷೋಽಪಿ = ದೋಷದೂರನಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ, ಮರ್ತ್ಯವೃತ್ತ್ಯಾ = ಮಾನವನಂತೆ, ಅಸುರಜನಮನೋ = ದೈತ್ಯಜನರ ಮನಸ್ಸನ್ನು, ಮೋಹಯನ್= ಮೋಹಗೊಳಿಸುತ್ತಾ; ಯಃ = ಯಾವ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು, ಭಕ್ತಾನಾಂ = ತನ್ನ ಭಕ್ತ ಜನರಿಗೆ, ಮುಕ್ತಿದಾತಾ = ಸ್ವಸ್ವರೂಪಾನಂದಾವಿರ್ಭಾವರೂಪ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವನೋ, ದ್ವಿಷದಸುಖಕರ; - ದ್ವಿಷದ್ - ದ್ವೇಷಿಗಳಾದ ಅಸುರರಿಗೆ, ಅಸುಖಕರಃ = ಅಂಧತಾಮಿಸ್ರಪ್ರದನೋ, ಸಃ = ಅಂಥ, ಮಹೇಶಃ = ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು, ಅಸ್ಮಾನ್ = ನಮ್ಮಗಳನ್ನು, ಪಾತು = ರಕ್ಷಿಸಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲು ಸಕಲ ಜಗತ್ತನ್ನೂ ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆನಂದಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದನು. ಅನಂತ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಸರ್ವದಾ ತಾರತಮ್ಯಭಾವ-ಯುಕ್ತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರೇಂದ್ರಾದಿ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಅನಂತವಾದ ತನ್ನ ವಾಸುದೇವಾದಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ವೇದಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯನಾದ ಅವನು ದೋಷದೂರನಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಮಾನವರಂತೆ ದೈತ್ಯಜನರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸುತ್ತಾ ತನ್ನ ಭಕ್ತರಾದವರಿಗೆ ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾವಿರ್ಭಾವರೂಪಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ತನ್ನ ದ್ವೇಷಿಗಳಾದ ಅಸುರರಿಗೆ ಅಂಧತಾಮಿಸ್ರ ಪ್ರದನಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಪಾಡಲಿ ಎಂದು ಭಾವ.

ಈಗ ಶ್ರೀಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥವನ್ನು "ಸದ್ಗ್ರಂಥಾನಾಂ" ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ.

ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯ:-

ಸದ್ಗ್ರಂಥಾನಾಂ ಸಮೂಹೇ ಜಗತಿ ವಿಲುಲಿತೇ ಯೇನ ತದ್ಭಾವಮುಚ್ಚೈಃ
ವಕ್ತುಂ ಮಧ್ವೋ ನಿಯುಕ್ತೋ ವ್ಯಧಿತ ಸುವಚಸಾಮುದ್ಧೃತಿಂ ಭಾರತಸ್ಯ ।
ದೇವೋತ್ಕೃಷ್ಟಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಪುರುಷತಾಂ ತಾರತಮ್ಯಂ ಸುರಾಣಾಂ
ವಾಯೋರ್ಜೀವೋತ್ತಮತ್ವಾದಿಕಮಪಿ ವದತಾಂ ವ್ಯಾಸಮೀಡೇ ತಮೀಶಮ್ ॥ 2 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :- ಸದ್ಗ್ರಂಥಾನಾಂ = ಭಾರತಾದಿ ಸದ್ಗ್ರಂಥಗಳ, ಸಮೂಹೇ = ಸಮೂಹವು, ಜಗತಿಮಿಲುಲಿತೇ = ಅಪಪಾಠಾದಿಗಳಿಂದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಕುಲಿತವಾಗಲು, ಯೇನ = ಯಾವ ಭಗವಂತನಾದ ನಾರಾಯಣನಿಂದ, ತದ್ಭಾವಂ = ಭಾರತಾದಿ ಸದ್ಗ್ರಂಥಗಳ ಭಾವವನ್ನು, ಉಚ್ಚೈಃ = ಪ್ರಮಾಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ವಕ್ತುಂ = ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಹೇಳಲು, ಮಧ್ವಃ = ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು, ನಿಯುಕ್ತಃ = ನಿಯುಕ್ತರಾಗಿ, ದೇವೋತ್ಕೃಷ್ಟಸ್ಯ = ದೇವತಾಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ, ವಿಷ್ಣೋಃ = ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ, ಪರಮ ಪುರುಷತಾಂ = ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನೂ, ಸುರಾಣಾಂ = ದೇವತೆಗಳ, ತಾರತಮ್ಯಂ = ತರತಮಭಾವವನ್ನೂ, ವಾಯೋಃ = ಶ್ರೀ ವಾಯುದೇವರ, ಜೀವೋತ್ತಮತ್ವಾದಿಕಮಪಿ = ಜೀವೋ-ತ್ತಮತ್ವ, ಅತಿರೋಹಿತ ವಿಜ್ಞಾನತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಸಹವದತಾಂ ಹೇಳುವ, ಸುವಚಸಾಂ = ಸಮಸ್ತ ಶಾಸ್ತ್ರವಾಕ್ಯಗಳ, ಉದ್ಧೃತಿಂ = ಉದ್ಧಾರವನ್ನು, ವ್ಯಧಿತ = ಮಾಡಿದರೋ, ತಂ = ಅಂಥಾ ಮಹಾಭಾರತ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದ, ಈಶಂ = ಸಕಲರಿಗೂ ಪ್ರಭುಗಳಾದ, ವ್ಯಾಸಂ = ಶ್ರೀ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರನ್ನು, ಈಡೇ = ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತೇನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಮಹಾಭಾರತಾದಿ ಸದ್ಗ್ರಂಥಗಳು ಅಪಪಾಠಾದಿಗಳಿಂದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಕುಲಿತವಾಗಲು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನಾರಾಯಣದೇವರಿಂದ ಆ ಮಹಾಭಾರತಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳ ಭಾವವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯ-ಮಾಡಿ ನಿರೂಪಿಸಲು ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ನಿಯುಕ್ತರಾದರು. ಅವರು ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ದೇವತಾಸಾರ್ವಭೌಮನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ, ದೇವತೆಗಳ ತಾರತಮ್ಯ ಪ್ರಕಾರ, ಶ್ರೀವಾಯು ದೇವರ ಜೀವೋತ್ತ ಮತ್ವ, ಅತಿರೋಹಿತ ವಿಜ್ಞಾನತ್ವಾದಿ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಸಹನಿರೂಪಿಸುವ ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವಾಕ್ಯೋದ್ಧಾರ-ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ 'ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ'ವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಅಂಥ ಮಹಾಭಾರತ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದ, ಸಕಲರಿಗೂ ಪ್ರಭುಗಳಾದ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸ ದೇವರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂಬ ಭಾವ.

ಶ್ರೀಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು ಈಗ "ಆದೌ" ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ 'ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯ'ವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯ:-

ಆದೌ ರೂಪಚತುಷ್ಟಯೀ ಸೃಜತಿ ಯೋ ದೇವಾನ್ ಪುರಾನುಕ್ರಮಾತ್
ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಂ ಪುರಮಬ್ಜಜಾದಿವಿಬುಧಾನ್ ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ಹರತ್ಯಂತತಃ ।

ಸ್ರಷ್ಟಾ ಪೂರ್ವವದಸ್ಯ ಸರ್ವಜಗತೋ ಮತ್ಸ್ಯಾದಿರೂಪೋಽಭವ-
ದ್ರಾಮೋಽಭೂದನುಜಾನ್ವಿತೋ ದಶರಥಾತ್ಪಾಯಾತ್ಸ ನಃ ಶ್ರೀಪತಿಃ ॥ 3 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :- ಆದೌ = ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲು, ರೂಪಚತುಷ್ಟಯೀ = ವಾಸುದೇವಾದಿ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳುಳ್ಳ, ಯಃ = ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು, ಪುರಾನುಕ್ರಮಾತ್ = ಪೂರ್ವಕಲ್ಪದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ದೇವಾನ್ = ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಸೃಜತಿ = ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸುವನೋ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಂ ಪುರಂಚ = ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಭುವನವನ್ನು ಸಹ, ಸೃಜತಿ = ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುವನೋ, ತತಃ = ಅನಂತರ, ಅಬ್ಜಜಾದಿವಿಬುಧಾನ್ = ಕಮಲೋದ್ಭವನಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಸೃಷ್ಟ್ವಾ = ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿ, ಅಂತತಃ = ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಹರತಿ ನಾಶಗೊಳಿಸುವನೋ, ಪೂರ್ವವತ್ = ಮೊದಲಿನಂತೆ ಅಸ್ಯ = ಈ, ಸರ್ವಜಗತಃ = ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿನ, ಸ್ರಷ್ಟಾ = ಸೃಷ್ಟಿ ಕರ್ತನಾದ, ಯಃ = ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನು, ಮತ್ಸ್ಯಾದಿರೂಪೋ = ಮತ್ಸ್ಯಾದ್ಯನೇಕರೂಪನು, ಅಭವತ್ = ಆದನೋ, ದಶರಥಾತ್ = ದಶರಥ ಮಹಾರಾಜನ ದಶೆಯಿಂದ. ಅನುಜಾನ್ವಿತಃ = ಲಕ್ಷ್ಮಣಾದಿ ಅನುಜರಿಂದೊಡಗೂಡಿ, ರಾಮಃ ಅಭವತ್ = ಶ್ರೀರಾಮನಾದನೋ, ಸಃ = ಅಂಥ, ಶ್ರೀಪತಿಃ = ಕಮಲಾಪತಿಯು, ನಃ = ನಮ್ಮನ್ನು , ಪಾಯಾತ್ = ಕಾಪಾಡಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲು ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ , ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಅನಿರುದ್ಧರೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಯುಕ್ತನಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ಪೂರ್ವಕಲ್ಪದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ-ವನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿ ಅನಂತರ ಕಮಲೋದ್ಭವನಾದ ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೃಜಿಸಿ, ಕೊನೆಗೆ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸರ್ವವನ್ನೂ ನಾಶಪಡಿಸುವನು. ಮತ್ತೆ ಮೊದಲಿನಂತೆ ಈ ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾದ ಶ್ರೀನಾರಾ-ಯಣನು ಮತ್ಸ್ಯ ಕೂರ್ಮಾದಿ ಅನೇಕ ರೂಪನೂ, ದಶರಥನ ದಶೆಯಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾದಿ ಸಹೋದರರಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಅವತಾರ ಮಾಡಿದನು. ಅಂಥ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯು ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಪಾಡಲಿ ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ರೀಗುರುರಾಜರು ಈಗ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ''ಯದ್ವೃದ್ಧಿ'' ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯ :-

ಯದ್ವೃದ್ಧಿರ್ಜನಮೋಹಿನೀ ಮುದಮಿತಾ ಯದ್ದರ್ಶನಾತ್ಸಜ್ಜನಾಃ
ಯೇನಾರ್ಥಿಪ್ರಿಯಕಾರಿಣಾ ನಿಶಚರೀ ಹಂತ್ರಾ ಕ್ರತೂ ರಕ್ಷಿತಃ ।
ಯೋಽಹಲ್ಯಾಂ ಸಪತಿಂ ವ್ಯಧಾದ್ಧರಧನುರ್ಭಂಕ್ತ್ವಾವಹಜ್ಜಾನಕೀಂ
ಜೇತಾ ವರ್ತ್ಮನಿ ಭಾರ್ಗವಸ್ಯ ನಗರೀಂ ರಾಮೋ ಗತೋಽವ್ಯಾತ್ಸಮಾಮ್ ॥ 4 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :- ಯಸ್ಯ = ಯಾವ ರಾಮಚಂದ್ರನ, ವೃದ್ಧಿಃ = ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯು, ಜನಮೋಹಿನೀ – ಜನ = ಮಂದಜನರಿಗೆ, ಮೋಹಿನೀ = ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಸಂಪಾದಕವೋ, ಯಸ್ಯ = ಯಾವ ಶ್ರೀರಾಮನ, ದರ್ಶನಾತ್ = ದರ್ಶನದಿಂದ, ಸಜ್ಜನಾಃ = ಸುಜನರು, ಮುದಮಿತಾಃ = ಅಧಿಕಾನಂದವನ್ನು ಪಡೆದರೋ, ಅರ್ಥಿಪ್ರಿಯಕಾರಿಣಾ – ಅರ್ಥಿ = ಅರ್ಥಿಯಾದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಮುನಿಗಳಿಗೆ, ಪ್ರಿಯಕಾರಿಣಾ = ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ, ನಿಶಚರೀ ಹಂತ್ರಾ = ತಾಟಕಿ, ಸುಬಾಹು ಮುಂತಾದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ, ಯೇನ = ಯಾವ ರಾಮನಿಂದ ಕ್ರತೂ (ಕ್ರತುಃ) = ಯಜ್ಞವು,

ರಕ್ಷಿತಃ = ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟೆತೋ, ಯಃ = ಯಾವನು, ಅಹಲ್ಯಾಂ = ಪತಿಯ ಶಾಪದಿಂದ ಶಿಲಾರೂಪಳಾಗಿದ್ದ ಗೌತಮರ ಪತ್ನಿಯಾದ ಸಾಧ್ವಿಯಾದ ಅಹಲ್ಯಾದೇವಿಯನ್ನು, ಸಪತಿಂ = ದರ್ಶನ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಶಾಪಮೋಚನಮಾಡಿ ಮತ್ತೆ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನಾಗಿಸಿ ಪತಿಯಾದ ಗೌತಮ – ಭೋಗ್ಯಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನೋ, ಯಃ = ಯಾರು, ಹರಧನುಃ = ರುದ್ರದೇವರ ಧನುಸ್ಸನ್ನು, ಭಂಕ್ತ್ವಾ = ಭೇದಿಸಿ (ಮುರಿದು), ಜಾನಕೀಂ = ಜನಕಪುತ್ರಿಯಾದ ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು, ಆವಹತ್ = ವಿವಾಹವಾದನೋ ವರ್ತ್ಮನಿ = ಮಾರ್ಗಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಭಾರ್ಗವಸ್ಯ = ಪರಶುರಾಮದೇವರನ್ನು ಜೇತಾ = ಜಯಿಸಿದನೋ, ನಗರೀಂ = ಅಯೋಧ್ಯಾಪುರಿಯನ್ನು, ಗತಃ = ಹೊಂದಿದ, ಸಃ = ಅಂತಹ, ರಾಮಃ = ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರನು, ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನು ಅವ್ಯಾತ್ = ಕಾಪಾಡಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಶ್ರೀ ರಾಮನು ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ಚಂದ್ರಮನಂತೆ ಅಭಿವೃದ್ಧನಾದುದು, ಕೇವಲ ಅಜ್ಞ ಜನರಿಗೆ ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲೆಂದೇ ವಿನಃ ಮಹತೋಮಹೀಯನಾದ ಆ ಪ್ರಭುವಿಗೆ ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸಾದಿಗಳಿಲ್ಲ. ಲೋಕದ ಸಕಲ ಸಜ್ಜನರೂ ಶ್ರೀರಾಮನ ದರ್ಶನ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಅಮಂದಾನಂದ ತುಂದಿಲರಾಗುತ್ತಿದ್ದರು. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಋಷಿಯು ಯಜ್ಞ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಬೇಡಲು ತಂದೆಯ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೊಡನೆ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನ ಜೊತೆಗೆ ಹೊರಟು ಅರ್ಥಿಯಾದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ, ತಾಟಕಿ, ಸುಬಾಹು ಮುಂತಾದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಅವರ ಯಜ್ಞವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದನು. ಸೀತಾವಿವಾಹ ವಿಚಾರವರಿತು ಗುರುಗಳೊಡನೆ ಹೊರಟ ಶ್ರೀರಾಮನು ಹಿಂದೆ ಇಂದ್ರದೇವರು ಗೌತಮರ ವೇಷಧರಿಸಿ ಮೋಸದಿಂದ ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಅಹಲ್ಯಾದೇವಿಯೊಡನೆ ವಿಹರಿಸಿದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಜ್ಞಾನದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಿಳಿದು ಕುಪಿತರಾದ ಗೌತಮರು ಕಲ್ಲಾಗೆಂದು ಶಾಪಕೊಡಲು ಅಹಲ್ಯಾದೇವಿಯು ಪತಿಶಾಪದಿಂದ ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಶಿಲಾರೂಪಳಾಗಿ ಕಷ್ಟಪಡುತ್ತಿರಲು ಶ್ರೀರಾಮನು ತನ್ನ ದರ್ಶನ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಅಹಲ್ಯೆಯ ಶಾಪ ಮೋಚನಮಾಡಿ ಮತ್ತೆ ಅವಳನ್ನು ಮಾನವಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ದೋಷರಹಿತಳಾದ, ಸಾಧ್ವಿಯಾದ ಅಹಲ್ಯಾದೇವಿಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಗೌತಮರೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿ ಅವರು ಸುಖದಿಂದಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಜನಕರಾಯನ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂವರದ ಪಣವಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀಶಿವಧನುವನ್ನು ಲೀಲಾಜಾಲವಾಗಿ ಮುರಿದು ಜಾನಕಿಯನ್ನು ವಿವಾಹವಾದನು. ನಂತರ ತಂದೆತಾಯಿ-ಯರು, ಬಂಧು ಬಾಂಧವರೊಡನೆ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹೊರಟು ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಮಾರ್ಗಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಪರಶುರಾಮರು ವೈಷ್ಣವ ಧನುವನ್ನಿತ್ತು ಇದನ್ನು ಹೆದೆಯೇರಿಸು ನೋಡೋಣವೆನಲು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೆದೆಯೇರಿಸಿ ಪರಶುರಾಮರನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿ ಪತ್ನಿಯಾದ ಸೀತಾದೇವಿಯೊಡನೆ ಬಹುಕಾಲ ವಿಹರಿಸುತ್ತಾ ಸುಖವಾಗಿದ್ದನು. ಇಂಥ ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರನು ನನ್ನನ್ನು ಕಾಪಾಡಲಿ ಎಂದು ಭಾವ.

ಪಂಚಮಾಧ್ಯಾಯಃ:-

ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ರಾಜ್ಯಮಿತೋ ವನಂ ವಚನತೋ ಮಾತುಶ್ಚ ಕಾಕಾಕ್ಷಿಗಂ
ದೈತ್ಯಂ ವ್ಯಸ್ಯ ವಿಕರ್ಣಘೋಣಖಚರೀಬಂಧೂನ್ ಖರಾದೀನ್ ಖಲಾನ್ ।
ಮಾರೀಚಂ ಚ ನಿಹತ್ಯ ರಾವಣಹೃತಾಂ ಸೀತಾಂ ವಿಚಿನ್ವನ್ನಿವ
ಪ್ರಾಪ್ತೋ ವಾಯುಸುತೇನ ಸೂರ್ಯಜಯುಜಾ ರಾಮೋಽವತಾದ್ವಂದಿತಃ ॥ 5 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :- ಯಃ = ಯಾವ ಶ್ರೀ ರಾಮನು, ಮಾತುರ್ವಚನತಃ = ತಾಯಿಯಾದ ಕೈಕೇಯೀದೇವಿಯ ಮಾತಿನಂತೆ, ರಾಜ್ಯಂ = ತನ್ನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು , ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ = ಬಿಟ್ಟು , ವನಮಿತಸ್ಸನ್ = ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದವನಾಗಿ, ಕಾಕಾಕ್ಷಿಗಂ =

ಕಾಗೆಯ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿದ್ದ, ದೈತ್ಯಂಚ = (ತುರಂಗಾಸುರ) ಕಾಕಾಸುರನನ್ನು ಸಹ, ವ್ಯಸ್ಯ = ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿ, ವಿಕರ್ಣ-ಘೋಣಖಚರೀಬಂಧೂನ್ - ವಿಕರ್ಣ ಘೋಣಖಚರೀ = ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಿವಿ-ಮೂಗುಗಳುಳ್ಳ ಶೂರ್ಪಣಖಿಯೆಂಬ ರಕ್ಕಸಿಯ, ಬಂಧೂನ್ = ಬಾಂಧವರನ್ನು, ಖಲಾನ್ = ದುಷ್ಟರಾದ, ಖರಾದೀನ್ = ಖರದೂಷಣ - ತ್ರಿಶಿರಾದಿಗಳನ್ನೂ, ಮಾರೀಚಂ ಚ = ಮಾರೀಚನನ್ನೂ ಸಹ, ನಿಹತ್ಯ = ಸಂಹಾರಮಾಡಿ, ರಾವಣಹೃತಾಂ = ರಾವಣನಿಂದ ಅಪಹೃತಳಾದ, ಸೀತಾಂ = ಸೀತಾ ಪ್ರತಿಕೃತಿಯನ್ನು , ವಿಚಿನ್ವನ್ನಿವ = ಹುಡುಕುವವನಂತೆ, ಸ್ಥಿತಃ = (ಇದ್ದವನಾಗಿ) ನಟನೆ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಸೂರ್ಯಜಯುಜಾ = ಸೂರ್ಯ ಪುತ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದ, ವಾಯುಸುತೇನ = ವಾಯು ಪುತ್ರನಾದ ಹನುಮಂತನೊಡನೆ, ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಸನ್ = ಸೇರಿದವನಾಗಿ, ವಂದಿತಃ = ಅವರಿಂದ ನಮಸ್ಕೃತನಾದ, ರಾಮಃ = ಶ್ರೀ ರಾಮ-ಚಂದ್ರಪ್ರಭುವು, (ನಃ = ನಮ್ಮನ್ನು) ಅವತಾತ್ = ಸಂರಕ್ಷಣ ಮಾಡಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ತಾಯಿಯಾದ ಕೈಕೇಯಿದೇವಿಯ ವಚನದಂತೆ ಪಿತೃವಾಕ್ಯಪರಿಪಾಲನಮಾಡಲು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದವನಾಗಿ ಸೀತಾಲಕ್ಷ್ಮಣರ ಜೊತೆಗೂಡಿ ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಅಲ್ಲಿ ಕಾಗೆಯು ಸೀತಾಮಾತೆಗೆ ಮಾಡಲೆತ್ನಿಸಿದ ಅಪಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಗೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಜಯಂತನ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿದ್ದ (ತುರಂಗನೆಂಬ ದೈತ್ಯನನ್ನು) ಕಾಕಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿ, ತನ್ನನ್ನು ಕಾಮಿಸಿಬಂದ ರಾವಣನ ತಂಗಿಯಾದ ಶೂರ್ಪಣಖಿಯೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸಿಯ ಕಿವಿ-ಮೂಗುಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ಛೇದನಮಾಡಿಸಿ, ಅವಳ ಬಂಧುಗಳಾದ ದುಷ್ಟರಾದ ಖರದೂಷಣ ತ್ರಿಶೀರ್ಷಾದಿಗಳನ್ನು, ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆಸೆದು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿ; ರಾಮಚಂದ್ರನು ತನ್ನ ತಂಗಿಯಾದ ಶೂರ್ಪಣಖಿಯ ಅಪಮಾನ ಮಾಡಿದನೆಂಬ ಕೋಪದಿಂದ ರಾವಣನು ಸೀತಾ ಪ್ರತಿಕೃತಿಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲು, ಪ್ರಿಯಪತ್ನಿಯ ವಿರಹದಿಂದ ಅವಳನ್ನು ಹುಡುಕುವವನಂತೆ ನಟಿಸುತ್ತಾ ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆಯಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಪುತ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ ತನ್ನ ದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದ ಶ್ರೀವಾಯುಸುತನಾದ ಹನುಮಂತದೇವರೊಡನೆ ಸೇರಿ ಅವರಿಂದ ನಮಸ್ಕೃತನಾದ ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರ ದೇವರು ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಪಾಡಲಿ ಎಂದು ಭಾವ.

ಷಷ್ಠಾಧ್ಯಾಯ:-

ಸುಗ್ರೀವೇಣ ಸಖಿತ್ವಮಾಪ್ಯ ಶಪಥಂ ಕೃತ್ವಾ ವಧೇ ವಾಲಿನಃ
ತಾಲಾನ್ ಸಪ್ತ ವಿಭಿದ್ಯ ವಾಲಿನಿಧನಂ ಕೃತ್ವಾ ಸ್ವರಾಜ್ಯೇ ಸ್ಥಿತಮ್ ।
ಮಾರ್ತಾಂಡಿಂ ಚ ವಿಧಾಯ ಮಾರುತಿಯುಜಾ ಯಾಮ್ಯಾಂ ದಿಶಂ ಗಚ್ಛತಾ
ಸೀತಾನ್ವೇಷಣಮಿಚ್ಛತಾಬ್ಧಿತರಣೇ ರಾಮೋಽವತಾತ್ಸಂಸ್ತುತಃ ॥ 6 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :- ಸುಗ್ರೀವೇಣ = ಸುಗ್ರೀವನೊಡನೆ, ಸಖಿತ್ವಂ = ಮೈತ್ರೀಭಾವವನ್ನು - (ಮಿತ್ರತ್ವವನ್ನು), ಆಪ್ಯ = ಹೊಂದಿ, ವಾಲಿನಃ = ವಾಲಿಯ, ವಧೇ = ಸಂಹಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಶಪಥಂ = ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು, ಕೃತ್ವಾ = ಮಾಡಿ, ಸಪ್ತತಾಲಾನ್ = ಏಳು ತಾಲವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು, ವಿಭಿದ್ಯ=ಛೇದಿಸಿ, ವಾಲಿ ನಿಧನಂ = ವಾಲಿಯ ಸಂಹಾರ (ವಧೆ)ವನ್ನು, ಕೃತ್ವಾ = ಮಾಡಿ, ಮಾರ್ತಾಂಡಿಂ = ಸೂರ್ಯಪುತ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು, ಸ್ವರಾಜ್ಯೇ = ಅವನದಾದ ಕಪಿರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ, ಸ್ಥಿತಂವಿಧಾಯ = ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಯಾಮ್ಯಾಂದಿಶಂ = ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕನ್ನು ಕುರಿತು, ಗಚ್ಛತಾ = ಹೋಗುತ್ತಿರುವ, ಸೀತಾನ್ವೇಷಣಮಿಚ್ಛತಾ = ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಲಿಚ್ಛಿಸಿದ, ಮಾರುತಿಯುಜಾ = ಹನುಮಂತ ದೇವರಿಂದ

ಯುಕ್ತವಾದ ಕಪಿಸೈನ್ಯದಿಂದ, ಅಬ್ಧಿತರಣೇ = ಸಮುದ್ರತರಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಸಂಸ್ತುತಃ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸ್ತುತನಾದ, ರಾಮಃ = ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರನು, ಅವತಾತ್ = ರಕ್ಷಣ ಮಾಡಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರನು ಸುಗ್ರೀವನ ಮಿತ್ರತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದು ವಾಲಿಯನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದಾಗಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ, ವಾಲಿಯನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಿ ಕಪಿರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಪುತ್ರನಾದ ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ಸಂಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಸುಗ್ರೀವನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಸಕಲ ವಾನರರೂ ಶ್ರೀ ಹನುಮಂತ ದೇವರಿಂದ ಕೂಡಿ ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಬಯಸಿ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಅಗಾಧವಾದ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಕಂಡು ಸಮುದ್ರಲಂಘನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮ-ಚಂದ್ರದೇವರನ್ನು ಬಹು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದರು. ಹೀಗೆ ಕಪಿವೀರರಿಂದ ಸಂಸ್ತುತನಾದ ಶ್ರೀರಾಮ-ಚಂದ್ರಪ್ರಭುವು ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ರೀಗುರುರಾಜರು ಈಗ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ಕಥಾಭಾಗವನ್ನು ''ಯಸ್ಯ'' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ :-

ಸಪ್ತಮಾಧ್ಯಾಯಃ:-

ಯಸ್ಯ ಶ್ರೀಹನುಮಾನನುಗ್ರಹಬಲಾತ್ತೀರ್ಣಾಂಬುಧಿರ್ಲೀಲಯಾ
ಲಂಕಾಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ನಿಶಾಮ್ಯ ರಾಮದಯಿತಾಂ ಭಂಕ್ತ್ವಾ ವನಂ ರಾಕ್ಷಸಾನ್ ।
ಅಕ್ಷಾದೀನ್ವಿನಿಹತ್ಯ ವೀಕ್ಷ್ಯ ದಶಕಂ ದಗ್ಧ್ವಾ ಪುರೀಂ ತಾಂ ಪುನಃ
ತೀರ್ಣಾಬ್ಧಿಃ ಕಪಿಭಿರ್ಯುತೋ ಯಮನಮತ್ತಂ ರಾಮಚಂದ್ರಂ ಭಜೇ ॥ 7 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :- ಯಸ್ಯ = ಯಾವ ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರಪ್ರಭುವಿನ, ಅನುಗ್ರಹಬಲಾತ್ = ಅನುಗ್ರಹಬಲದಿಂದ, ಹನುಮಾನ್ = ಶ್ರೀ ಹನುಮಂತ ದೇವರು, ಲೀಲಯಾ = ಕ್ರೀಡೆಯಿಂದಲೇ, ತೀರ್ಣಾಂಬುಧಿಃ = ಸಮುದ್ರವನ್ನು ದಾಟಿದವರಾಗಿ, ಲಂಕಾಂ = ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣವನ್ನು, ಪ್ರಾಪ್ಯ = ಹೊಂದಿ (ಸೇರಿ), ರಾಮದಯಿತಾಂ = ಸೀತಾಕೃತಿಯನ್ನು, ನಿಶಾಮ್ಯ = ನೋಡಿ, ವನಂ = ಅಶೋಕವನವನ್ನು, ಭಂಕ್ತ್ವಾ = ಭಂಗಗೊಳಿಸಿ, ಅಕ್ಷಾದೀನ್ ರಾಕ್ಷಸಾನ್ = ಅಕ್ಷಕುಮಾರನೇ ಮೊದಲಾದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು, ವಿನಿಹತ್ಯ = ಸಂಹಾರಮಾಡಿ, ದಶಕಂ = ರಾವಣನ ಲಂಕೆಯನ್ನು , ದಗ್ಧ್ವಾ = ದಹಿಸಿ (ಸುಟ್ಟುಹಾಕಿ), ಪುನಃ = ಮತ್ತೆ, ತೀರ್ಣಾಬ್ಧಿಃ ಸನ್ = ಸಾಗರವನ್ನು ದಾಟಿದವರಾಗಿ, ಕಪಿಭಿರ್ಯುತಸ್ಸನ್ = ವಾನರರಿಂದ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ, ಯಂ = ಯಾವ ದೇವನನ್ನು, ಅನಮತ್ = ನಮಸ್ಕರಿಸಿದರೋ, ತಂ = ಅಂಥ, ರಾಮಚಂದ್ರಂ = ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರ ದೇವರನ್ನು, ಭಜೇ = ಭಜಿಸುತ್ತೇನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಶ್ರೀ ಹನುಮಂತದೇವರು ವಾನರರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಂತೆ ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರದೇವರ ಅನುಗ್ರಹ-ಬಲದಿಂದ ಲೀಲೆಯಿಂದಲೇ ಮಹಾಸಮುದ್ರವನ್ನು ದಾಟಿ, ಲಂಕಾನಗರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಶ್ರೀರಾಮನ ಮಡದಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಸೀತಾದೇವಿಯ ಪ್ರತಿಕೃತಿಯನ್ನು ದರ್ಶನಮಾಡಿ, ಅಶೋಕವನವನ್ನು ಧ್ವಂಸಮಾಡಿ, ರಾವಣನ ಮಗನಾದ ಅಕ್ಷಕುಮಾರನೇ ಮೊದಲಾದ ರಾಕ್ಷಸರುಗಳನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿ, ದಶಕಂಠನಾದ ರಾವಣನನ್ನು ನೋಡಿ ಆ ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ವಿಸ್ತೀರ್ಣನಾದ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ದಾಟಿ, ವಾನರರಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಬಂದು ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದರು. ಇಂಥ ರಘುಕುಲಲಲಾಮನಾದ ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ರೀಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಾರ್ಥವನ್ನು ''ಸಿಂಧುಂ ದಕ್ಷಿಣಮಾಗತೋ'' ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಷ್ಟಮಾಧ್ಯಾಯಃ:-

ಸಿಂಧುಂ ದಕ್ಷಿಣಮಾಗತೋ ದಶಮುಖಭ್ರಾತ್ರಿಷ್ಟದೋಽಭ್ಯರ್ಥಿತೋ
ಬದ್ಧ್ವಾ ಸೇತುಮವಾಪ್ಯ ರಾಕ್ಷಸಪುರೀಂ ಸೈನ್ಯೈಃ ಕಪೀನಾಂ ಯುತಃ ।
ಹತ್ವೇಂದ್ರಾರಿಕರೀರಕರ್ಣದಶಕಾದೀನ್ ರಾಕ್ಷಸಾನ್ ಜಾನಕೀ-
ಮಾದಾಯಾಪ್ಯ ಪುರೀಂ ಸ್ವರಾಜ್ಯಪದವೀಂ ಪ್ರಾಪ್ತೋಽವತಾದ್ರಾಘವಃ ॥ 8 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :- ಯಃ = ಯಾವ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು, ದಕ್ಷಿಣಂ ಸಿಂಧುಂ = ದಕ್ಷಿಣಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ, ಆಗತಃ = ಪ್ರಾಪ್ತನಾಗಿ, ದಶಮುಖಭ್ರಾತ್ರಿಷ್ಟದಃ = ರಾವಣನ ಅನುಜನಾದ ವಿಭೀಷಣನ ಇಷ್ಟವನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡಿ, ಅಭ್ಯರ್ಥಿತಃ (ಸಿಂಧುನೇತಿ ಶೇಷಃ) = ಸಮುದ್ರರಾಜನಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿತನಾಗಿ, ಸೇತುಂ ಬಧ್ವಾ = ಸೇತುಬಂಧನಮಾಡಿ, ರಾಕ್ಷಸಪುರೀಂ = ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣವನ್ನು, ಆಪ್ಯ = ಸೇರಿ (ಹೊಂದಿ), ಕಪೀನಾಂಸೈನ್ಯೈಃ = ವಾನರಸೇನೆಗಳಿಂದ, ಯುತಸ್ಸ = ಯುಕ್ತನಾಗಿ, ಇಂದ್ರಾರಿಕರೀರಕರ್ಣದಶಕಾದೀನ್ - ಇಂದ್ರಾರಿ = ದೇವೇಂದ್ರನ ರಿಪುವಾದ ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು, ಕರೀರಕರ್ಣ = ಕುಂಭಕರ್ಣ, ದಶಕಾದೀನ್ = ದಶಕಂಠನಾದ ರಾವಣನೇ ಮೊದಲಾದ, ರಾಕ್ಷಸಾನ್ = ರಕ್ಕಸರನ್ನು, ಹತ್ವಾ = ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿ. ಜಾನಕೀಂ = ಸೀತಾಕೃತಿಯನ್ನು ಆದಾಯ = ಕರೆದುಕೊಂಡು, ಪುರೀಂ = ಅಯೋಧ್ಯಾ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು, ಆಪ್ಯ = ಹೊಂದಿ (ಸೇರಿ), ಸ್ವರಾಜ್ಯಪದವೀಂ ಪ್ರಾಪ್ತಃ = ತನ್ನದಾದ ಅಯೋಧ್ಯಾರಾಜ್ಯಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾದನೋ, ರಾಘವಃ = ಅಂಥ ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರ ಪ್ರಭುವು, ಅವತಾತ್ = ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಣೆಮಾಡಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಅನಂತರ ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರನು ದಕ್ಷಿಣ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿಗೆ ತನಗೆ ಶರಣಾಗತನಾಗಿಬಂದ ರಾವಣನ ಸಹೋದರನಾದ ವಿಭೀಷಣನನ್ನು ಮಿತ್ರನನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅವನ ಇಷ್ಟವನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡಿ ಸಮುದ್ರರಾಜನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಂತೆ ಸೇತುಬಂಧನಮಾಡಿ ಕಪಿಸೈನ್ಯಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿ ಲಂಕಾಪಟ್ಟಣವನ್ನು ತಲುಪಿ, ಕಪಿಸೇನೆಯೊಡನೆ ಸೇರಿ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿ ಇಂದ್ರಜಿತ್ತು, ಕುಂಭಕರ್ಣ, ರಾವಣನೇ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿ, ಸೀತಾ-ಕೃತಿಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಅಯೋಧ್ಯಾ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ದಯಮಾಡಿಸಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾದನು. ಇಂಥ ಶ್ರೀ ರಘುಪತಿಯು ನಮನ್ನು ಕಾಪಾಡಲಿ ಎಂದು ಭಾವ.

ಈಗ ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು ''ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ''ದ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಾರ್ಥವನ್ನು ''ಪ್ರಾಪ್ತಃ'' ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ:-

ಒಂಭತ್ತನೆ ಅಧ್ಯಾಯಃ:-

ಪ್ರಾಪ್ತಃ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀಂ ಪ್ರಿಯತಮಭರತಂ ಯೌವರಾಜ್ಯೇಽಭಿಷಿಚ್ಯ
ಸ್ವೀಯಾನ್ ರಕ್ಷನ್ ಸುತೌ ದ್ವೌ ಜನಕದುಹಿತರಿ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಯಜ್ಞೈರ್ಯಜನ್ ಸ್ವಮ್ ।

ಸೀತಾಹೇತೋರ್ವಿಮೋಹ್ಯ ಕ್ಷಿತಿಜದಿತಿಸುತಾನರ್ಥಿತೋ ದೇವಸಂಘೈಃ
ಸದ್ಭಿರ್ಯುಕ್ತೋ ಹನೂಮದ್ವರದ ಉಪಗತಃ ಸ್ವಂ ಪದಂ ಪಾತು ರಾಮಃ ॥ 9 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :- ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀಂಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಸನ್ = ಅಯೋಧ್ಯಾ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತ-ರಾದವರಾಗಿ, ಯೌವರಾಜ್ಯೇ = ಯುವರಾಜಪದದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಿಯತಮಭರತಂ = ಪರಮಪ್ರೀತ್ಯಾಸ್ಪದನಾದ ಭರತನನ್ನು, ಅಭಿಷಿಚ್ಯ = ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿ ನಿಯಮಿಸಿ, ಸ್ವೀಯಾನ್ = ತನ್ನವರಾದ ಬಂಧುಬಾಂಧವಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಜನರನ್ನೂ, ರಕ್ಷನ್‌ಸನ್ = ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವವನಾಗಿ, ಜನಕದುಹಿತರಿ = ಜನಕಮಹಾರಾಜನ ಕುಮಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಸೀತಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ, ದ್ವೌಸುತೌ = ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು, ಪ್ರಾಪ್ಯ = ಹೊಂದಿ (ಪಡೆದು), ಯಜ್ಞೈಃ = ಅನೇಕ ಯಜ್ಞಗಳಿಂದ, ಸ್ವಂ = ತನ್ನನ್ನೇ ಕುರಿತು, ಯಜನ್‌ಸನ್ = ಯಾಗ ಮಾಡುವವನಾಗಿ, ಸೀತಾಹೇತೋಃ = ಸೀತೆಯ ಕಾರಣವಾಗಿ (ಸೀತೆಗಾಗಿ) ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನಾನ್ = ಹುಟ್ಟಿದ, ದೈತ್ಯಾನ್ = ದೈತ್ಯರುಗಳನ್ನು, ವಿಮೋಹ್ಯ = ಮೋಹಗೊಂಡವರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ದೇವಸಂಘೈಃ = ದೇವತೆಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ, ಅರ್ಥಿತಸ್ಸನ್ = ಪ್ರಾರ್ಥಿತನಾದವನಾಗಿ, ಸದ್ಭಿರ್ಯುಕ್ತಃ = ಸಜ್ಜನ-ರಿಂದೊಡಗೂಡಿ, ಹನೂಮದ್ವರದಃ = ಶ್ರೀ ಹನುಮಂತದೇವರಿಗೆ ವರವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಸ್ವಂಪದಂ = ತನ್ನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು, ಉಪಗತಃ = ಸೇರಿದ, ರಾಮಃ = ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ಪಾತು = ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಪಾಡಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಅಯೋಧ್ಯೆಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾದ ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರನು ಯುವ-ರಾಜಪದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯತಮ್ಮನಾದ ಭರತನನ್ನು ಅಭಿಷೇಕಮಾಡಿ ನಿಯಮಿಸಿ, ತನ್ನವರಾದ ಬಂಧುಬಾಂಧವರೇ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ಜನರನ್ನೂ ಕಾಪಾಡುವವನಾಗಿ ಸೀತಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಲವಕುಶರೆಂಬ ಇಬ್ಬರು ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದು, ಅನೇಕ ಯಜ್ಞಗಳಿಂದ ತನ್ನನ್ನೇ ಕುರಿತು ಯಾಗಮಾಡಿದವನಾಗಿ, ಸೀತಾನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಅಂದರೆ ಸೀತಾಪರಿತ್ಯಾಗಾದಿ ನಟನೆಗಳಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ದೈತ್ಯರುಗಳನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸಿದವನಾಗಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸ್ವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ದಯಮಾಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿತನಾಗಿ, ಸಜ್ಜನರಿಂದೊಡಗೂಡಿ, ಹನುಮಂತದೇವರಿಗೆ ವರಪ್ರಸಾದ ಮಾಡಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ, ತನ್ನ ಪರಮಪದವನ್ನು ಸೇರಿದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರ ಪ್ರಭುವು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಸಂರಕ್ಷಣ ಮಾಡಲಿ ಎಂದು ಭಾವ.

ದಶಮಾಧ್ಯಾಯ:-

ಕ್ಷೀರಾಬ್ಧ್ಯುನ್ಮಥನಾದಿಕಾತ್ಮಚರಿತಂ ದೇವೈರ್ಗೃಣದ್ಭಿಃ ಸ್ತುತಃ
ಸದ್‌ಜ್ಞಾನಾಯ ಪರಾಶರಾಖ್ಯಮುನಿನಾ ಯಃ ಸತ್ಯವತ್ಯಾಮಭೂತ್ ।
ವ್ಯಾಸತ್ವೇನ ವಿಧಾಯ ವೇದವಿವೃತಿಂ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯಪಿ
ಜ್ಞಾನಂ ಸತ್ಸು ವಿಧಾಯ ತದ್ಗತಕಲಿಂ ನಿಘ್ನನ್ ಸ ನೋऽವ್ಯಾದ್ಧರಿಃ ॥ 10 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :- ಯಃ = ಯಾವನು, ಕ್ಷೀರಾಬ್ಧ್ಯುನ್ಮಥನಾದಿಕಾತ್ಮಚರಿತಂ - ಕ್ಷೀರಾಬ್ಧಿ = ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದ, ಉನ್ಮಥನಾದಿ = ಮಥನವೇ ಮೊದಲಾದ, ಆತ್ಮಚರಿತಂ = ತನ್ನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು, ಗೃಣದ್ಭಿಃ = ಹೇಳುವ, ದೇವೈಃ = ದೇವತೆಗಳಿಂದ, ಸ್ತುತಃ ಸನ್ = ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ, ಸತ್ಯವತ್ಯಾಂ = ಸತ್ಯವತೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ, ಪರಾಶರಾಖ್ಯ ಮುನಿನಾ = ಪರಾಶರರೆಂಬ ಮುನಿಗಳಿಂದ, ಸದ್‌ಜ್ಞಾನಾಯ = ಉತ್ತಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿ, ವ್ಯಾಸತ್ವೇನ =

ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸ ರೂಪದಿಂದ, ಅಭೂತ್ = ಅವತಾರ ಮಾಡಿದನೋ, (ತತ ಇತಿ ಯೋಜ್ಯ) ತತಃ = ಆದುದರಿಂದಲೇ, ವೇದವಿವೃತಿಂ = ವೇದವಿಭಾಗಾದಿಗಳನ್ನು, ಸರ್ವಾಣಿ = ಸಮಸ್ತವಾದ, ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಚ = ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಸಹ, ವಿಧಾಯ = ರಚನೆಮಾಡಿ, ಸತ್ಸು = ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ, ಜ್ಞಾನಂ = ತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು, ವಿಧಾಯ = ಉಂಟುಮಾಡಿ, ತದ್ಗತಕಲಿಂ = ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ್ದ ಕಲಿಯನ್ನು, ನಿಘ್ನನ್ = ನಾಶಪಡಿಸಿದ, ಸಃ ಹರಿಃ = ಅಂಥ ಶ್ರೀಹರಿಪರಮಾತ್ಮನು, ನಃ = ನಮ್ಮಗಳನ್ನು, ಅವ್ಯಾತ್ = ಕಾಪಾಡಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಕ್ಷೀರ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲು ಭಗವಂತನು ಅವರಿಗೆ ದರ್ಶನವಿತ್ತನು. ಆಗ ದೇವತೆಗಳು "ಸ್ವಾಮಿ, ಹಿಂದೆ ನೀನು ಅಮೃತಮಥನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಂದರ-ಪರ್ವತವು ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದಾಗ, ಮತ್ತೆ, ಅಮೃತವಿತರಣಾದಿ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳ ಕ್ಷೇಮಕ್ಕಾಗಿ ಅದ್ಭುತ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ತೋರಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ್ದೀಯೇ. ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ಈಗ ಮತ್ತೆ ನಮ್ಮ ಉದ್ಧಾರವಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ಗೌತಮ ಮುನಿಗಳ ಶಾಪದಿಂದ ಕಲಿಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದಿಂದ ತತ್ವಜ್ಞಾನವು ಆಕುಲಿತವಾಗಿದೆ. ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ, ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರು ಬಳಲುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನೀನು ಪರಮಾನುಗ್ರಹಮಾಡಿ ಮತ್ತೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಅವತರಿಸಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರನ್ನು ಪೊರೆಯಬೇಕು. ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಲು ನಿನ್ನ ವಿನಃ ಮತ್ತಾರೂ ಸಮರ್ಥರಲ್ಲ, ಸದ್‌ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನು ಕರುಣಿಸು" ಮುಂತಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು. ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಅವರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಂತೆ ಸತ್ಯವತೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಾಶರ ಮುನಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸ ರೂಪದಿಂದ ಅವತರಿಸಿ, ವೇದವಿಭಾಗಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ವೇದಾರ್ಥನಿರ್ಣಾಯಕ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನು, ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ರಚಿಸಿ, ಸದ್‌ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿ, ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ್ದ ಕಲಿಯನ್ನು ಹೊಡೆದೋಡಿಸಿ ಪರಮಾನುಗ್ರಹ ಮಾಡಿದನು. ಇಂಥ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಣ ಮಾಡಲಿ ಎಂದು ಭಾವ ॥ 10 ॥

ಶ್ರೀ ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು ಈಗ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ಏಕಾದಶಾಧ್ಯಾಯ ಭಾವವನ್ನು "ಭೂಪಾ" ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಏಕಾದಶಾಧ್ಯಾಯಃ-

ಭೂಪಾ ಯತ್ರ ಪುರೂರವಃ ಪ್ರಭೃತಯೋ ಜಾತಾ ವಿಧೋರನ್ವಯೇ
ಯದ್ವಾದ್ಯಾ ಭರತಾದಯಃ ಕುರುಮುಖಾಃ ಭೀಷ್ಮಾಂಬಿಕೇಯಾದಯಃ ।
ಭೂಭಾರಕ್ಷಯಕಾಂಕ್ಷಿಭಿಸ್ಸುರವರ್ಯೈರಭ್ಯರ್ಥಿತಃ ಶ್ರೀಪತಿಃ
ತತ್ರಾವಿರ್ಭವಿತುಂ ಸಹಾಮರಗಣೈರಿಚ್ಛನ್ ಹರಿಃ ಪಾತು ಮಾಮ್ ॥ 11 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :- ಯತ್ರ = ಎಲ್ಲಿ, ಪುರೂರವಃ ಪ್ರಭೃತಯಃ = ಪುರೂರವನೇ ಮೊದಲಾದವರೂ. ಯದ್ವಾದ್ಯಾಃ = ಯದುರಾಜ ಮೊದಲಾದವರು. ಭರತಾದಯಃ = ಭರತಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮುಂತಾದವರು, ಕುರುಮುಖಾಃ = ಕುರು ರಾಜ ಮೊದಲಾದ, ಭೂಪಾಃ = ರಾಜರುಗಳು, ಭೀಷ್ಮಾಂಬಿಕೇಯಾದಯಃ = ಭೀಷ್ಮ – ಪಿತಾಮಹಭೀಷ್ಮರು, ಆಂಬಿಕೇಯ = ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನೇ, ಆದಯಃ = ಮೊದಲಾದ, ಭೂಪಾಃ = ನೃಪತಿಗಳು, ಜಾತಾಃ = ಜನಿಸಿದರೋ, ತತ್ರ = ಅಂತಹ, ವಿಧೋರನ್ವಯೇ = ಚಂದ್ರವಂಶದಲ್ಲಿ, ಭೂಭಾರಕ್ಷಯಕಾಂಕ್ಷಿಭಿಃ = ಭೂಭಾರ ಹರಣವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸತಕ್ಕ, ಸುರವರ್ಯೈಃ

(ಗಣೈಃ) = ಸುರಶ್ರೇಷ್ಠರಿಂದ (ದೇವತಾ ಸಮೂಹದಿಂದ) ಅಭ್ಯರ್ಥಿತಃ = ಪ್ರಾರ್ಥಿತನಾದ, ಅಮರವರ್ಯೈಃ ಸಹ = ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠರಿಂದ ಕೂಡಿ, ಆವಿರ್ಭವಿತುಂ = ಆವಿರ್ಭವಿಸಲು (ಅವತರಿಸಲು) ಇಚ್ಛನ್ = ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ, ಶ್ರೀಪತಿಃ = ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು, ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನು, ಪಾತು = ಸಂರಕ್ಷಿಸಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪುರು, ಯಾದವ, ಭರತ, ಕುರು, ಮುಂತಾದ ಸಾಮ್ರಾಟರು ಅವತರಿಸಿದ ಚಂದ್ರವಂಶದ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ರಾಜರ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳ ಅವತಾರಾದಿ ಕಥಾಭಾಗವನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಗುರುರಾಜರು ಅದನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಯಾವ ಚಂದ್ರವಂಶದಲ್ಲಿ ಪುರೂರವ, ಯದುರಾಜ, ಭರತ ಚಕ್ರವರ್ತಿ, ಕುರುರಾಜ ಮೊದಲಾದ ಭೂಪತಿಗಳು ಜನಿಸಿದರೋ, ಮತ್ತು ಶ್ರೀಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು, ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ-ಪಾಂಡು ಮೊದಲಾದ ನೃಪತಿಗಳು ಜನಿಸಿದರೋ ಅಂತಹ ಚಂದ್ರವಂಶದಲ್ಲಿ ಭೂಭಾರ ಹರಣವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರೇಂದ್ರಾದಿ ಸುರಶ್ರೇಷ್ಠರಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿತನಾದ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀ-ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ಸುರಶ್ರೇಷ್ಠರಿಂದೊಡಗೂಡಿ (ಅಮರಗಣದಿಂದೊಡಗೂಡಿ) ಅವಿರ್ಭವಿಸಬೇಕೆಂದು (ಅವತರಿಸಬೇಕೆಂದು) ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದನು. ಅಂಥ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಪಾಡಲಿ ಎಂದು ಭಾವ.

ದ್ವಾದಶಾಧ್ಯಾಯ:-

ದೇವಕ್ಯಾಂ ವಸುದೇವತೋಗ್ರಜಯುತೋ ಜಾತೋ ವ್ರಜಂ ಯೋಗತಃ
ಬಾಲಘ್ನೀಶಕಟಾಕ್ಷಹಾ ಸ್ವಜನನೀಮಾನ್ಯಸ್ತೃಣಾವರ್ತಹಾ ।
ಯತ್ಪೂರ್ವಂ ಭರತಶ್ಚ ಪಾಂಡುತನಯಾ ಯತ್ಸೇವನಂ ಜಜ್ಞಿರೇ
ಕರ್ತುಂ ಧರ್ಮಮರುದ್ವೃಷಾಶ್ವಿನರಜಂ ನಂದಾತ್ಮಜಂ ನೌಮಿ ತಮ್ ॥ 12 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :- ಯಃ = ಯಾವನು, ದೇವಕ್ಯಾಂ - ದೇವಕೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ, ವಸುದೇವತಃ -ಶೂರಪುತ್ರನಾದ ವಸುದೇವನ ದೆಶೆಯಿಂದ, ಅಗ್ರಜಯುತಃಸನ್ ಬಲರಾಮನಿಂದೊಡಗೂಡಿ, ಜಾತಃ - ಅವತರಿಸಿದನೋ, ಯಃ - ಯಾವನು ವ್ರಜಂ - ಗೋಕುಲವನ್ನು, ಪ್ರಾಪ್ತಃ -ಹೊಂದಿದನೋ, ಬಾಲಘ್ನೀ ಕಟಾಕ್ಷಹಾ - ಬಾಲಘ್ನೀ - ಪುತನಾ, ಶಕಟಾಕ್ಷಃ-ಶಕಟಾಸುರನಾಮಕ ದೈತ್ಯನು, ಇವರಿಬ್ಬರ ಹಾ-ಸಂಹಾರಕನಾದ, ಸ್ವಜನೀಮಾನ್ಯಃ - ಸ್ವ - ತನ್ನ, ಜನನೀ ತಾಯಿಯಾದ ಯಶೋದಾದೇವಿಯಿಂದ, ಮಾನ್ಯಃ - ಮಾನ್ಯನಾದ, ತೃಣಾವರ್ತ ಹಾ-ತೃಣಾವರ್ತನೆಂಬ ಅಸುರ-ಸಂಹಾರಕನಾದ, ಯತ್ಪೂರ್ವಂ-ಯಾವ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಅವತಾರಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಭರತಶ್ಚ - (ಭಗವದ್ಭರಣೇರತಃ-ಶೇಷಃ) ಭಗವಂತನ ಶಯ್ಯಾರೂಪನಾದ ಶೇಷದೇವನು ಅರ್ಥಾತ್ ಬಲರಾಮನು. ಪಾಂಡು ತನಯಾಃ - ಪಾಂಡುರಾಜನ-ಪುತ್ರರಾದ, ಧರ್ಮಮರುದ್ವೃಷಾಶ್ವಿನರಜಂ - ಧರ್ಮಃ - ಯಮಧರ್ಮನು, ಮರುತ್ - ವಾಯುದೇವನು, ವೃಷಃ - ಇಂದ್ರ ದೇವರು, ಅಶ್ವಿನೌ - ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು, ನರಃ - ಶೇಷ, ಇವರ ಅವತಾರರಾದವರು, ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ಯತ್ಸೇವನಂ - ಯಾವ ಕೃಷ್ಣನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಕರ್ತುಂ-ಮಾಡಲೋಸುಗ, ಜಜ್ಞಿರೇ - ಅವತರಿಸಿದರೋ, ತಂ - ಅಂಥ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನಾರಾಯಣಾವತಾರಿಯಾದ, ನಂದಾತ್ಮಜಂ-ನಂದಕುಮಾರನಾದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು, ನೌಮಿ - ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣನಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ದೇವಕೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ವಸುದೇವನಿಂದ ಅಗ್ರಜನಾದ ಬಲರಾಮನಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಅವತರಿಸಿದನು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ಬಾಲಕರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ ಮತ್ತು ತನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಬಂದ ಪೂತನಾ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸಿಯನ್ನೂ, ಶಕಟಾಸುರನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಂಹರಿಸಿದನು. ಅವನು ತಾಯಿಯಾದ ಯಶೋದಾದೇವಿಯಿಂದ ಮಾನ್ಯ-ನಾದನು, ಮತ್ತು ಸುಂಟರಗಾಳಿರೂಪದಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಬಂದಿದ್ದ ತೃಣಾವರ್ತನೆಂಬ ಅಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದನು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವತರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಶಯ್ಯಾರೂಪನಾದ ಶೇಷದೇವರು (ಬಲರಾಮನಾಗಿಯೂ) ಪಾಂಡುರಾಜನ ಮಕ್ಕಳಾದ ಯಮಧರ್ಮ, ವಾಯುದೇವ, ಇಂದ್ರ, ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು (ಧರ್ಮರಾಜ-ಭೀಮ-ಅರ್ಜುನ, ನಕುಲ ಸಹದೇವರಾಗಿ) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸೇವೆ ಮಾಡಲೆಂದು ಅವತರಿಸಿದರು. ಅಂಥ ಭಗವಂತನಾದ, ನಂದ-ಗೋಪಕುಮಾರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಭಾವ ॥ 12 ॥

ಈಗ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರ ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರವರು 'ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ'ದ ಹದಿಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಾರ್ಥವನ್ನು "ಸಂಸ್ಕಾರಾನ್" ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ:-

ತ್ರಯೋದಶೋऽಧ್ಯಾಯಃ:-

ಸಂಸ್ಕಾರಾನ್ಪ್ರಾಪ್ಯ ಗರ್ಗಾದ್ಬಹುಶಿಶುಚರಿತ್ರೈಃ ಪ್ರೀಣಯನ್ ಗೋಪಗೋಪೀಃ
ವತ್ಸಾಃ ಧೇನೂಶ್ಚ ರಕ್ಷನ್ ಅಹಿಪತಿದಮನೋ ಯಃ ಪಪೌ ಕಾನನಾಗ್ನಿಮ್ ।
ವಿಪ್ರಸ್ತ್ರೀಪ್ರೀತಿಕಾರೀ ಧೃತಧರಣಿಧರೋ ಗೋಪಿಕಾಭಿರ್ನಿಶಾಸು
ಕ್ರೀಡನ್ ಮಲ್ಲಾಂಶ್ಚ ಕಂಸಂ ನ್ಯಹನದುಪಗತೋऽವ್ಯಾತ್ಸ ಕೃಷ್ಣಃ ಪುರೀಂ ಸ್ವಾಮ್ ॥ 13 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :- ಯಃ = ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯಾತ್ = ಗುರುಗಳಾದ ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರಿಂದ, ಸಂಸ್ಕಾರಾನ್ = ಜಾತಕರ್ಮ, ನಾಮಕರಣಾದಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು, ಲಬ್ಧ್ವಾ = ಹೊಂದಿ, ಬಹುಶಿಶುಚರಿತ್ರೈಃ = ಬಹುವಿಧವಾದ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳಿಂದ, ಗೋಪಗೋಪೀಃ = ಗೋಕುಲದ ಗೋಪಾಲಕರು ಮತ್ತು ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು, ಪ್ರೀಣಯನ್ = ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಿ, ಧೇನೂಃ = ಗೋವುಗಳು, ವತ್ಸಾಶ್ಚ = ಕರುಗಳನ್ನು ಸಹ, ರಕ್ಷನ್ = ಕಾಪಾಡತಕ್ಕವನಾಗಿ, ಅಹಿಪತಿದಮನಃ - ಅಹಿಪತಿ = ಕಾಲಿಯನೆಂಬ ಸರ್ಪರಾಜನನ್ನು, ದಮನಃ = ಮರ್ದನಮಾಡಿ, ಕಾನನಾಗ್ನಿಂ = ಕಾಡುಗಿಚ್ಚನ್ನು, ಪಪೌ = ಕುಡಿದನು (ಪಾನ ಮಾಡಿದನು). ವಿಪ್ರಸ್ತ್ರೀಪ್ರೀತಿಕಾರೀ-ವಿಪ್ರಸ್ತ್ರೀ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾದ ಋಷಿಮುನಿಗಳ ಪತ್ನಿಯರನ್ನು, ಪ್ರೀತಿಕಾರೀ = ಅವರು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತಂದು ಬಡಿಸಿದ ಮೊಸರನ್ನ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಭೋಜನ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಆನಂದಗೊಳಿಸಿ (ಪ್ರೀತಿಪಡಿಸಿ), ಧೃತಧರಣಿಧರಃ = ಧೃತ = ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ (ಕರಾಗ್ರದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ), ಧರಣಿಧರಃ = ಗೋವರ್ಧನ ಪರ್ವತವುಳ್ಳ, ನಿಶಾಸು (ನಿಶಾಯಾಂ) = ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಗೋಪಿಕಾಭಿಃ = ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದೊಡಗೂಡಿ, ಕ್ರೀಡನ್‌ಸನ್ = ಕ್ರೀಡಿಸುವವನಾಗಿ, ಸ್ವಾಂಪುರೀಂ = ತಾನು ಜನಿಸಿದ ಸ್ಥಳವಾದ ಮಥುರಾಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ, ಉಪಗತಃ = ಬಂದವನಾಗಿ, ಮಲ್ಲಾನ್ = ಚಾಣೂರ, ಮುಷ್ಟಿ ಕರೇ ಮೊದಲಾದ ಮಲ್ಲರನ್ನು, ಕಂಸಂಚ = ಸೋದರಮಾವನಾದ ಕಂಸನನ್ನೂ ಸಹ, ನ್ಯಹನತ್ = ಸಂಹಾರಮಾಡಿದನೋ. ಸಃ = ಅಂಥ, ಕೃಷ್ಣಃ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಅವ್ಯಾತ್ = ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಮಾತ್ಮನು ಯಾದವರಿಗೆ ಗುರುಗಳಾದ ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಜಾತಕರ್ಮ, ನಾಮಕರಣಾದಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ತನ್ನ ಅನೇಕ ಬಾಲಲೀಲೆಗಳಿಂದ ಗೋಪಾಲಕರು ಮತ್ತು ಗೋಪಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಿದನು. ಅದರಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೆಳೆಯರಾದ ಗೋಪಾಲಕರೊಡನೆ ಗೋವು ಕರುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಆಕಳು ಕರುಗಳನ್ನು ಹುಲ್ಲು ನೀರುಗಳಿಂದ ತೃಪ್ತಿ ಪಡಿಸುತ್ತಾ ಅವುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಒಂದು ದಿನ ವಿಷಭರಿತವಾದ, ಕುಡಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಯಮುನೆಯ ಜಲವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿ ಗೋವು - ಕರುಗಳು ಮೂರ್ಛೆ ಹೊಂದಲು, ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ತರ್ಕಿಸಿ ಕಾಳಂದಿ ಮಡುವಿನಲ್ಲಿ ಧುಮುಕಿ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಲಿಯ ಎಂಬ ಸರ್ಪರಾಜನ ಹೆಡೆಯೇರಿ ಕುಣಿದು ಸರ್ಪರಾಜನನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿ, ಸರ್ಪಪತ್ನಿಯರಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿತನಾಗಿ ಸಪರಿವಾರನಾದ ಕಾಲಿಯನನ್ನು ರಮಣಕದ್ವೀಪಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದನು. ಒಮ್ಮೆ ಗೋವುಗಳೊಡನೆ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಗೋಪಾಲಕರು, ಗೋವುಗಳು ಕಾಡುಗಿಚ್ಚಿನ ಬೇಗೆಗೆ ಸಿಲುಕಿ ಬಳಲುತ್ತಿರುವಾಗ, ಸ್ವಜನವತ್ಸಲನಾದ ಕೃಷ್ಣನು ತಾನೇ ಕಾಡುಗಿಚ್ಚನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿ ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸಿದನು. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ ಬಳಲಿರುವಾಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ತಂದು ನೀಡಿದ ಮೊಸರನ್ನ ಮೊದಲಾದ ಭೋಜನವನ್ನು ಗೆಳೆಯರಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಭುಂಜಿಸಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಪಡಿಸಿದನು. ಇನ್ನೊಂದುಸಲ ಇಂದ್ರೋತ್ಸವವನ್ನು ನಡೆಸಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಗೋಪಾಲರ ಮೇಲೆ ಕುಪಿತನಾದ ಇಂದ್ರನು ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ಮಳೆ ಸುರಿಸಲು ಅದರಿಂದ ಭೀತರಾಗಿ ಕಷ್ಟಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಸರ್ವರನ್ನೂ ಕಾಪಾಡಲು ಗೋವರ್ಧನ ಗಿರಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಕರಾಗ್ರದಿಂದ ಛತ್ರಿಯಂತೆ ಮೇಲೆತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ಗೋಪ-ಗೋಪಿಯರು, ಹಸು ಕರುಗಳನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದನು. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಭವ್ಯರಾತ್ರಿ (ರಾತ್ರಿಗಳು)ಯಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರು, ಗೋಪಾಲಕರೊಡನೆ ಸೇರಿ ರಾಸಕ್ರೀಡೆಯಾಡಿ ಸರ್ವರನ್ನೂ ಮುದಗೊಳಿಸಿದನು. ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ''ಧನುರ್ಯಜ್ಞ''ದ ನೆಪದಿಂದ ಸಂಹರಿಸಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ ಕಂಸನು ಅಕ್ರೂರನ ಮೂಲಕ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಆಹ್ವಾನ ಕಳಿಸಿದನು. ಆಗ ಕೃಷ್ಣನು ತಂದೆ-ಬಾಂಧವರು ಗೋಪಾಲಕರು, ಬಲರಾಮಾದಿಗಳೊಡನೆ ಮಥುರಾಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಬಾಹುಯುದ್ಧ ವಿಶಾರದರಾದ ಚಾಣೂರ, ಮುಷ್ಟಿಕ ಮೊದಲಾದ ಮಲ್ಲರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಕೊನೆಗೆ ಸೋದರಮಾವನಾದ ಕಂಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದನು. ಇಂತು ಮಹಾಮಹಿಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ಪರಮಾತ್ಮನು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನು ಕಾಪಾಡಲಿ ಎಂದು ಭಾವ.

ಶ್ರೀ ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು ಈಗ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ರಚಿಸಿದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕಥಾಭಾಗವನ್ನು ''ಪಿತ್ರೋರ್ಬಂಧಂ'' ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಚತುರ್ದಶಾಧ್ಯಾಯಃ-

ಪಿತ್ರೋರ್ಬಂಧಂ ನಿರಸ್ಯ ಕ್ಷಿತಿಪತಿಮಕರೋದುಗ್ರಸೇನಂ ಗುರೋರ್ಯಃ
ಪುತ್ರಂ ಪ್ರಾದಾತ್ಪರೇತಂ ಯುಧಿವಿಜಿತಜರಾಸಂಧಪೂರ್ವಾರಿವರ್ಗಃ
ಪಾರ್ಥಾನ್ ಪಿತ್ರಾವಿಹೀನಾನುಪಗತನಗರಾನ್ ಯಸ್ತ್ವಜೋಪಾದ್ವಿಪದ್ಭ್ಯೋ
ನಂದಾದೀನುದ್ಧವೋಕ್ತ್ಯಾ ಗತವಿರಹಶುಚಃ ಕಾರಯನ್ ಮಾವತಾತ್ಸಃ ॥ 14 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :- ಯಃ = ಯಾವ, ಅಜಃ = ಹುಟ್ಟಲ್ಲದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಿತ್ರೋಃ = ತಾಯಿತಂದೆಗಳಾದ ದೇವಕಿವಸುದೇವರ, ಬಂಧಂ = ನಿಗಡಬಂಧನವನ್ನು, ನಿರಸ್ಯ = ಪರಿಹರಿಸಿ (ಕಾರಾಗ್ರಹದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ), ಉಗ್ರಸೇನಂ =

ಕಂಸನ ತಂದೆಯಾದ ಉಗ್ರಸೇನನನ್ನು, ಕ್ಷಿತಿಪತಿಂ = ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ದೊರೆಯನ್ನಾಗಿ, ಅಕರೋತ್ = ಮಾಡಿದನೋ, ಗುರೋಃ = ವಿದ್ಯಾಗುರುಗಳಾದ ಸಾಂದೀಪಿನ್ಯಾಚಾರ್ಯರ, ಪರೇತಂ = ಮೃತನಾದ, ಪುತ್ರಂ = ಮಗನನ್ನು, ಪ್ರಾದಾತ್ = ಪುನರುಜ್ಜೀವನಗೊಳಿಸಿ ಗುರುಗಳಿಗೆ ತಂದುಕೊಟ್ಟನೋ, ಯುಧಿ = ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ, ವಿಜಿತಜರಾಸಂಧಪೂರ್ವಾರಿವರ್ಗಃ - ವಿಜಿತ = ಜಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಜರಾಸಂಧಪೂರ್ವ = ಜರಾಸಂಧನೇ ಮೊದಲಾದ, ಅರಿವರ್ಗಃ = ಶತ್ರು ಸಮೂಹವುಳ್ಳ, (ಪಾಠಾಂತರಾ - ಅಜಃ = ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದ, ಯಸ್ತು = ಯಾವ ಕೃಷ್ಣನು), ಪಿತ್ರಾ = ತಾಯಿತಂದೆಗಳಿಂದ, ವಿಹೀನಾನ್ = ರಹಿತರಾದ, ಅಂದರೆ ತಾಯಿಯಾದ ಮಾದ್ರಿ ಮತ್ತು ತಂದೆಯಾದ ಪಾಂಡುರಾಜರನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ, ಉಪಗತನಗರಾನ್ = ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಬಂದ (ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಸೇರಿದ), ಪಾರ್ಥಾನ್ = ಪಾಂಡವರನ್ನು, ವಿಪದ್ಭ್ಯೋ ವಿಪತ್ತುಗಳಿಂದ, ಅಪಾತ್ = ರಕ್ಷಿಸಿದನೋ, ಉದ್ಧವೋಕ್ತ್ಯಾ ಉದ್ಧವನ ವಚನದಿಂದ (ಉದ್ಧವನದ್ವಾರಾತಾನು ಹೇಳಿಕಳಿಸಿದ ಸಂದೇಶ ವಚನದಿಂದ), ನಂದಾದೀನ್ = ನಂದಗೋಪನೇ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು, ಗತವಿರಹಶುಚಃ ಕಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ವಿರಹದುಃಖವುಳ್ಳವರನ್ನಾಗಿ (ತನ್ನ ವಿರಹದುಃಖವಿಲ್ಲದವರನ್ನಾಗಿ), ಕಾರಯನ್ = ಮಾಡುವವನಾದ, ಸಃ = ಆ ಕೃಷ್ಣನು, ಮಾ = ನನ್ನನ್ನು, ಅವತಾತ್ = ಕಾಪಾಡಲಿ, (ಪಾಠಾಂತರ ಸಃ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಮಾಂ = ನನ್ನನ್ನು, ಅವತಾತ್ = ಕಾಪಾಡಲಿ).

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಜನನರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನು ಕಂಸನನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಿ ಕಾರಾಗೃಹದಲ್ಲಿದ್ದ ತಾಯಿ-ತಂದೆಗಳಾದ ದೇವಕೀವಸುದೇವರನ್ನು ನಿಗಡಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿದನು. ಕಂಸನ ತಂದೆಯಾದ ಉಗ್ರಸೇನನನ್ನು ಯಾದವ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ದೊರೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು. ಅನಂತರ ತನ್ನ ವಿದ್ಯಾಗುರುಗಳಾದ ಸಾಂದೀಪಿನ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಮೃತನಾದ ಪುತ್ರನನ್ನು ಮತ್ತೆ ಬದುಕಿಸಿ ಗುರುಗಳಿಗೆ ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿದನು. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜರಾಸಂಧನೇ ಮೊದಲಾದ ಶತ್ರುಸಮೂಹವನ್ನು ಜಯಿಸಿದನು. ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡುರಾಜನು ಮೃತನಾಗಿ, ಮಾದ್ರಿದೇವಿಯು ಸತೀಹೋಗಿ, ಅನಾಥರಾಗಿದ್ದ ಪಾಂಡವರು ಕುಂತೀಸಹಿತರಾಗಿ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಮರಳಿದಾಗ ಅವರಿಗೆ ಬಂದೊದಗಿದ ಸಕಲವಿಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಕಾಪಾಡಿದನು. ತನ್ನ ವಿರಹದುಃಖದಿಂದ ಬಳಲುತ್ತಿದ್ದ ನಂದಗೋಪ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಉದ್ಧವನ ಮೂಲಕ ಸಂದೇಶ ಕಳುಹಿಸಿ ಪ್ರಿಯವಚನಗಳಿಂದ ಸಾಂತ್ವನಗೊಳಿಸಿ ಅವರ ವಿರಹದುಃಖವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದನು. ಇಂತು ಮಹಿಮಾವಂತನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನನ್ನನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಲಿ ಎಂದು ಭಾವ ॥ 14 ॥

ಈಗ ಶ್ರೀಮಂತ್ರಾಲಯಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ವಿರಚಿಸಿದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪಯ ನಿರ್ಣಯ ಗ್ರಂಥದ ಹದಿನೈದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಾರ್ಥವನ್ನು ''ಯಸ್ಮಾತ್'' ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಹದಿನೈದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ:-

ಯಸ್ಮಾದ್ವ್ಯಾಸಸ್ವರೂಪಾದಪಿ ವಿದಿತಸುವಿದ್ಯಾಪ್ಯಾಯಯುಕ್ಷ್ವ ಪ್ರಮೋದಂ
ಪಾರ್ಥಾ ದ್ರೋಣಸ್ಸುತಾರ್ಥಂ ಪ್ರತಿಗತಭೃಗುಪೋ ಯನ್ನಿಯತ್ಯಾರ್ಥಕಾಮಃ ।
ತಸ್ಮಾದಾಪ್ತೋರುವಿದ್ಯೋ ದ್ರುಪದಮುಪಗತೋಽನಾಪ್ತಕಾಮಃ ಸ್ವವಿದ್ಯಾಃ
ಶಿಷ್ಯೇಭ್ಯಃ ಕೌರವೇಭ್ಯೋ ದಿತಿಜನಿರಸನೋಽದಾತ್ಸ ನೋಽವ್ಯಾನ್ಮುರಾರಿಃ ॥ 15 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :- ವ್ಯಾಸಸ್ವರೂಪಾತ್ = ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸ ಸ್ವರೂಪನಾದ, ಯಸ್ಮಾದಪಿ = ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದಲೂ, ವಿದಿತ = ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಸುವಿದ್ಯಾ (ಸಂತಃ) = ಉತ್ತಮ ವಿದ್ಯೆಗಳುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಪಾರ್ಥಾಃ = ಕುಂತೀಪುತ್ರರಾದ

ಧರ್ಮರಾಜಾದಿ ಪಾಂಡವರು, ಪ್ರಮೋದಂ = ಪ್ರಕರ್ಷ ಹರ್ಷವನ್ನು, ಪ್ಯಯುಃ = ಹೊಂದಿದರು, ಯನ್ನಿಯತ್ಯಾ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ, ದ್ರೋಣಃ = ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು, ಸುತಾರ್ಥಂ = ಮಗನಾದ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ ಹಾಲಿ-ಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ, ಪ್ರತಿಗತಭೃಗುಪಃ = ಪರಶುರಾಮದೇವರನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಾಗಿ, ತಸ್ಮಾತ್ = ಶ್ರೀಪರಶುರಾಮ-ದೇವರಿಂದ, ಅಪ್ತೋರುವಿದ್ಯಃ, ಆಪ್ತ = ಪಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ, ಉರು = ಹೆಚ್ಚಾದ, ವಿದ್ಯಃ = ವಿದ್ಯೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಅರ್ಥಕಾಮಃ = ಗೋಪ್ರಾಪ್ತಿ ಲಕ್ಷಣ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ದ್ರುಪದಂ = ಮಿತ್ರನಾದ ಪಾಂಚಲದೇಶಾಧಿಪತಿಯಾದ ದ್ರುಪದರಾಜನನ್ನು, ಉಪಗತಃ = ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ, ಅನಾಪ್ತಕಾಮಃ = ಗೋವುಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರದವರಾಗಿ, ಶಿಷ್ಯೇಭ್ಯಃ = ಶಿಷ್ಯರುಗಳಾದ, ಕೌರವೇಭ್ಯಃ = ಕುರುವಂಶೋದ್ಭವರಾದ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರರು ಮತ್ತು ಪಾಂಡವರಿಗೆ, ಸ್ವವಿದ್ಯಾಃ = ತಾವು ಕಲಿತ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಾತ್ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು, ಅದಾತ್ = ತನಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವಾದೀತೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟರು. ಸಃ = ಹೀಗೆ ಕೌರವ ಪಾಂಡವರು ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿಯಲು ಕಾರಣನಾದ, ದಿತಿಜನಿರಸನಃ = ದೈತ್ಯಸಂಹಾರಕನಾದ, ಮುರಾರಿಃ = ಮುರವೈರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ನಃ = ನಮ್ಮನ್ನು, ಅವ್ಯಾತ್ = ಕಾಪಾಡಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣಾಭಿನ್ನನಾದ ಶ್ರೀವೇದ ವ್ಯಾಸಸ್ವರೂಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರೂ ಸೋದರತ್ತೆಯ ಮಕ್ಕಳೂ ಆದ ಧರ್ಮರಾಜಾದಿ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಸಕಲ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದನು. ಪಾಂಡವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಸಮಸ್ತ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕಲಿತು ಬಹು ಸಂತೋಷಭರಿತರಾದರು. ಇದರಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಕೌರವರೊಡನೆ ಸೇರಿ ಪಾಂಡವರು ಸಕಲ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕಲಿತರು. ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ತಮ್ಮ ಪುತ್ರ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಹಾಲಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಶ್ರೀಪರಶು-ರಾಮದೇವರಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಅವರ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಸಮಸ್ತ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನೂ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದರು. ಆದರೆ ಯಾವ ಉದ್ದಿಶ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದರೋ ಆ ವಾಂಛಿತಮಾತ್ರ ಪೂರ್ಣವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಅವರು ತಮ್ಮ ಮಿತ್ರನಾದ ಪಾಂಚಾಲದೇಶಾಧಿಪತಿಯಾದ ದ್ರುಪದರಾಜನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಅವರ ಮನೋರಥ ಪೂರ್ಣವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಹಸ್ತಿನಾವತಿಗೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿ ರಾಜಾಶ್ರಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ, ಕುರುಕುಲ ಸಂಜಾತರಾದ ಪಾಂಡವರು ಮತ್ತು ದುರ್ಯೋಧನಾದಿ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರರಿಗೆ ತಾವು ಕಲಿತಿದ್ದ ಸಕಲ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟರು. ಹೀಗೆ ಪಾಂಡವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿಯೂ ನಂತರ ಅವನ ಪ್ರೇರಣೆಯಂತೆ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯ-ರಲ್ಲಿಯೂ ಸಕಲ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನೂ, ಕಲಿತರು. ಇಂಥ ದೈತ್ಯಸಂಹಾರಕನಾದ, ಮುರವೈರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನು ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಪಾಡಲಿ ಎಂದು ಭಾವ.

ಈಗ ಶ್ರೀಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದರು ರಚಿಸಿದ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ಹದಿನಾರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕಥಾಭಾಗವನ್ನು ''ಭೂಯಃ'' ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಹದಿನಾರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ:-

ಭೂಯಸ್ತ್ವಾಗತಮಾಜಯೇ ಸಹಜರಾಸಂಧಂ ನೃಪೈರ್ನೀತಯೇ

ಜ್ಞಾತ್ವಾಯಾತ್ ಸಹಜಾನ್ವಿತೋಽತಿಗಹನಂ ಗೋಮಂತಮತ್ರಾಗತಾನ್ ।

ತಾರ್ಕ್ಷ್ಯಾಲ್ಲಬ್ಧಕಿರೀಟ ಉನ್ನತಗಿರೇರಾಪ್ಲುತ್ಯ ಜಿತ್ವಾ ರಿಪೂನ್

ಹತ್ವಾ ಸ್ವೀಯಸೃಗಾಲಮಾತ್ಮನಗರೀಂ ಪ್ರಾಪ್ತಃ ಸ ನೋಽವ್ಯಾದ್ಧರಿಃ ॥ 16 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :- ಯಃ = ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನು, ಸಹ-ಜಾನ್ವಿತಸನ್ = ಸಹೋದರನಾದ ಬಲರಾಮನಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ನೃಪೈಸ್ಸಹ = ತನ್ನ ಮಾಂಡಲಿಕ ರಾಜರೊಡನೆ, ಆಜಯೇ = ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ (ಆಹವೇ) = ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ), ಭೂಯಸ್ತು = ಮತ್ತೆ (ಪುನಃ), ಆಗತಂ = ಬಂದಂಥ, ಜರಾಸಂಧಂ = ಜರಾಸಂಧನನ್ನು, ಜ್ಞಾತ್ವಾ ತಿಳಿದು, ನೀತಯೇ=ರಾಜನೀತಿಯನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕೆಂದು, (ಅಷ್ವೇವಿನಃ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾವ), ಅತಿಗಹನಂ = ಅತ್ಯಂತ ಗಹನವಾದ (ಪ್ರವೇಶಿಸಲಾಗದ) (ಪಾ.ಗೋಮಂತಂ ಅಗಾನ್ = ಗೋಮಂತಕ್ಕೆ ಬಂದನು) ಗೋಮಂತಂ = ಗೋಮಂತಪರ್ವತದಲ್ಲಿ (ಅರಿಗಿರಿಯಲ್ಲಿ) ಅಯಾತ್ = ಬಂದಂಥ, ತಾರ್ಕ್ಷ್ಯಾತ್ = ಗರುಡನಿಂದ, ಲಬ್ಧಕಿರೀಟಃ = ಹೊಂದಲ್ಪಟ್ಟ ಕಿರೀಟವುಳ್ಳವನಾಗಿ (ಅಂದರೆ ಕಿರೀಟವನ್ನು ಪಡೆದು), ಉನ್ನತಗೀರೇಃ = ಅತಿ ಎತ್ತರವಾದ ಬೆಟ್ಟದಿಂದ, ಆಪ್ಲುತ್ಯ = ಹಾರಿ, ಆಗತಾನ್ = ಬಂದಂಥ, ರಿಪೂನ್ = ಶತ್ರುಗಳನ್ನು, ಜಿತ್ವಾ = ಜಯಿಸಿ, ಸ್ವೀಯಸೃಗಾಲಂ = ತನ್ನ ಸಹೋದರನಾದ ಸೃಗಾಲವಾಸುದೇವನನ್ನು, (ಪಾ.ಅನ್ವೀಯ = ಅನುಸರಿಸಿ). ಹತ್ವಾ=ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿ, ಆತ್ಮ ನಗರೀಂ = ತನ್ನ ನಗರವಾದ ಮಥುರಾಪಟ್ಟಣವನ್ನು, ಪ್ರಾಪಃ = ಹೊಂದಿದಂಥ (ಸೇರಿದಂತಹ) ಸಃ = ಅಂಥ ಮಹಾಮಹಿಮನಾದ, ಹರಿಃ = ಶ್ರೀಹರ್ಯಭಿನ್ನವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ನಃ = ನಮ್ಮಗಳನ್ನು, ಅವ್ಯಾತ್ = ಕಾಪಾಡಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ಹದಿನಾರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಾರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರೀಗುರು-ಸಾರ್ವಭೌಮರು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಧುರೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇರುವಾಗ ತನ್ನ ಅಳಿಯನಾದ ಕಂಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದನೆಂಬ ಕೋಪದಿಂದ ಜರಾಸಂಧನು ಸಕಲ ಸಾಮಂತರಾಜರು ಮತ್ತು ಸೈನಿಕರಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಸಂಹರಿಸಬೇಕೆಂಬ ದುರಭಿಸಂಧಿಯಿಂದ ಬಂದನು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜರಾಸಂಧನು ಮತ್ತೆ ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲು ಬಂದಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿದು, ಅತ್ಯಂತ ಸಮರ್ಥನೂ, ಅರಿಭಯಂಕನೂ ತಾನಾಗಿದ್ದರೂ, ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಜಯಿಸಲು ಸಮರ್ಥನಾಗಿದ್ದರೂ, ಜಗತ್ತಿಗೆ ಇಂಥ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ವರ್ತಿಸಬೇಕೆಂದು ರಾಜನೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಕೊಡಲೋಸುಗ ಅಣ್ಣ ಬಲರಾಮನಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಅತಿಗಹನವಾದ ಗೋಮಂತಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಹೋದನು. ಆ ಗೋಮಂತಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಗರುಡನು ತಂದು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ತನ್ನ ಕಿರೀಟವನ್ನು ಪಡೆದು, ಎತ್ತರವಾದ ಆ ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಹಾರಿ, ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಸಮಸ್ತ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿ, ಸೋದರನಾದ ಸೃಗಾಲ ವಾಸುದೇವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಮಥುರಾಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಮರಳಿಬಂದನು. ಇಂತಹ ಮಹಾ ಮಹಿಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಪಾಡಲಿ ಎಂದು ಭಾವ. ॥ 16 ॥

ಹದಿನೇಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ:-

ಭಗ್ನಾಶಾನ್ನೃಪತೀನರೀನ್ವ್ಯಧಿತಯಃ ಸ್ವರ್ಗಾಧಿಪಾಗ್ರ್ಯಾಸನೇ
ಲಗ್ನೋ ಭೀಷ್ಮಕಸತ್ಕೃತೋಽಥ ಯವನಂ ಜಘ್ನೇ ಸತೀಮಾತ್ಮನಃ ।
ನಿಘ್ನಾಂ ಯೋಽಕೃತ ರುಕ್ಮಿಣೀಂ ಸಮಜಯದ್ದುರ್ಗರ್ವರುಕ್ಮಾದಿಕಾನ್
ನಿಘ್ನನ್ ಸತ್ರಜಿದಾತ್ಮಜಾಪತಿರಸೌ ಮೇಽಘಂ ಭವೇತ್ಸರ್ವದಾ ॥ 17 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥಃ - ಯಃ = ಯಾವಕೃಷ್ಣನು, ಅರೀನ್ = ಶತ್ರುಗಳಾದ ನೃಪತೀನ್ = ಜರಾಸಂಧಾದಿರಾಜರುಗಳನ್ನು , ಭಗ್ನಾಶಾನ್ = ಭಗ್ನವಾದ ಆಶೆಯುಳ್ಳವರನ್ನಾಗಿ (ನಿರಾಶರನ್ನಾಗಿ), ವ್ಯಧಿತ = ಮಾಡಿದನೋ, ಸ್ವರ್ಗಾಧಿ ಪಾಗ್ರ್ಯಾಸನೇ - ಸ್ವರ್ಗಾಧಿಪ = ನಾಕಿನಾಯಕನಾದ ಇಂದ್ರನ, ಅಗ್ರ್ಯಾಸನೇ = ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ, ಲಗ್ನಃ = ಕುಳಿತುಕೊಂಡನೋ,

ಭೀಷ್ಮಕಸತ್ಕೃತಃ = ಭೀಷ್ಮಕ ರಾಜನಿಂದ ಪೂಜಿತನಾದನೋ, ಅಥ = ಅನಂತರ, ಯವನಂ = ಕಾಲಯವನನ್ನು, ಜಘ್ನೇ = ಸಂಹಾರಮಾಡಿದನೋ, ಯಃ = ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಆತ್ಮನಃ = ತನಗೆ, ನಿಘ್ನಾಂ = ಸ್ವಾಧೀನಳಾದ, ರುಕ್ಮಿಣೀಂ = ರುಕ್ಮಿಣೀದೇವಿಯನ್ನು, ಸತೀಂ = ಪತ್ನಿಯನ್ನಾಗಿ, ಅಕೃತ = ಮಾಡಿದನೋ (ನಿಜಸತಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನೋ), ದುರ್ಗರ್ವರುಕ್ಮಾದಿಕಾನ್ – ದುರ್ಗರ್ವ = ದುರಹಂಕಾರಿಗಳಾದ, ರುಕ್ಮಾದಿಕಾನ್ = ರುಕ್ಮಿಣಿಯ ಸಹೋದರನಾದ ರುಕ್ಮಿ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು , ಸಮಜಯತ್ = ಜಯಿಸಿದನೋ, ಅಸೌ = ಅಂತಹ, ಸತ್ರಜಿದಾತ್ಮಜಾಪತಿಃ = ಸತ್ರಾಜಿದ್ರಾಜನ ಪುತ್ರಿಯಾದ ಸತ್ಯಭಾಮಾದೇವಿಯ ಸ್ವಾಮಿ (ಗಂಡ)ಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಸರ್ವದಾ = ಯಾವಾಗಲೂ, ಮೇ = ನನ್ನ , ಅಘಂ = ಪಾಪವನ್ನು (ವಿಘ್ನಂ = ವಿಘ್ನವನ್ನು) ನಿಘ್ನನ್ = ಪರಿಹರಿಸುವವನು, ಭವೇತ್ = ಆಗಲಿ

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಶತ್ರುಗಳಾದ ಜರಾಸಂಧನೇ ಮೊದಲಾದ ರಾಜರುಗಳನ್ನು ಭಗ್ನವಾದ ಆಶೆಯುಳ್ಳವರನ್ನಾಗಿ ಅಂದರೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಜಯಿಸಲಿಚ್ಛಿಸಿ ಬಂದ ಅವರನ್ನು ತಾನೇ ಸೋಲಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅವರು ನಿರಾಶರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಾಧಿಪತಿಯಾದ ದೇವೇಂದ್ರನ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಂಡಿಸಿದನು. ಭೀಷ್ಮಕ ಮಹಾ ರಾಜನಿಂದ ಪೂಜಿತನಾದನು. ಆ ತರುವಾಯ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕಾಲಯವನನನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಿದನು. ಶ್ರೀ ರುಕ್ಮಿಣೀದೇವಿಯು ಮೊದಲೇ 'ನಾನು ನಿನಗೆ ಮನಸೋತಿದ್ದೇನೆ ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಪತ್ನಿಯಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸು' ಎಂದು ಪತ್ರಬರೆದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮನ ಮೂಲಕ ಕಳಿಸಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದರಿಂದ ತನಗೆ ಸ್ವಾಧೀನ-ಳಾದ ರುಕ್ಮಿಣೀದೇವಿಯ ಮನೋರಥವನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣಬೆಳೆಸಿ ರುಕ್ಮಿಣಿಯನ್ನು ರಥದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಟನು. ಆಗ ಅದರಿಂದ ಕೋಪೋದ್ರೇಕಗೊಂಡು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುತ್ತೇವೆಂಬ ದುರಹಂ-ಕಾರದಿಂದ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದ ರುಕ್ಮಿಣಿಯ ಸಹೋದರನಾದ ರುಕ್ಮಿ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜಯಿಸಿದನು. ಇಂತು ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮ ಸಂಪನ್ನನಾದ, ಸತ್ರಾಜಿತ್ ರಾಜನ ಕುವರಿಯಾದ ಸತ್ಯಭಾಮಾದೇವಿಯನ್ನು ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವಳಿಗೆ ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸರ್ವದಾ ನನ್ನ ಪಾಪವನ್ನು (ವಿಘ್ನವನ್ನು) ಪರಿಹರಿಸುವವನಾಗಲಿ ಎಂದು ಭಾವ. ॥17॥

ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ:-

ಅಸ್ತ್ರಜ್ಞೇಷ್ವಧಿಕೋಽರ್ಜುನೋಽಥ ಯದನುಕ್ರೋಶೇನ ಭೀಮಂ ವಿನಾ-
ಸದ್ಧರ್ಮೇ ನಿರತಂ ದದೌ ಸ್ವಗುರವೇ ವಧ್ವಾ ನೃಪಂ ಪಾರ್ಷತಮ್ ।
ಪುತ್ರೌ ಸ ದ್ರುಪದೋಽಪಿ ವಹ್ನಿವಿಬುಧಾತ್ ಸ್ತ್ರೀರೂಪಕಾವಾಪ್ತವಾನ್
ದಿಷ್ಟ್ಯಾ ಧರ್ಮಜ ಆಪ ರಾಜ್ಯಪದವೀಂ ಸ ಪ್ರೀಯತಾಂ ಮೇ ಹರಿಃ ॥ 18 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ:- ಯದನುಕ್ರೋಶೇನ = ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಮಾತ್ಮನ ದಯದಿಂದ, ಭೀಮಂವಿನಾ = ಭೀಮ-ಸೇನನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಅಸ್ತ್ರಜ್ಞೇಷು = ಸಮಸ್ತಧನುರ್ಧಾರಿಗಳಲ್ಲಿ, ಅರ್ಜುನಃ = ಅರ್ಜುನನು, ಅಧಿಕಃ = ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದನೋ, (ಹೆಚ್ಚಿನವನೆನಿಸಿದನೋ), ಅಥ = ಅನಂತರ, ಅಸದ್ಧರ್ಮೇ = ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಭಂಗರೂಪ ಅಧರ್ಮದಲ್ಲಿ, ನಿರತಂ = ಆಸಕ್ತನಾದ, ಪಾರ್ಷತಂನೃಪಂ = ದ್ರುಪದರಾಜನನ್ನು, ಬಧ್ವಾ = ಬಂಧಿಸಿ, ಸ್ವಗುರವೇ = ತನ್ನ ಗುರುಗಳಾದ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ, ದದೌ = ಒಪ್ಪಿಸಿದನೋ, ಸಃ = ಅಂತಹ, ದ್ರುಪದಃ ಅಪಿ = ದ್ರುಪದರಾಜನೂ ಸಹ, ವಹ್ನಿವಿಬುಧಾತ್ = ಅಗ್ನಿದೇವರಿಂದ, ಸ್ತ್ರೀರೂಪಕೌ = ಹೆಣ್ಣುರೂಪವುಳ್ಳ, ಪುತ್ರೌ = ಪುತ್ರ-ಪುತ್ರಿಕೆಯರನ್ನು, ಆಪ್ತವಾನ್ = ಪಡೆದನು. ಧರ್ಮಜಃ =

ಧರ್ಮರಾಯನು, ರಾಜ್ಯಪದವೀಂ = ಯೌವರಾಜ್ಯಪದವನ್ನು, ದಿಷ್ಟ್ಯಾ ಆಪ = ಸಂತೋಷದಿಂದ ಹೊಂದಿದನೋ, ಸಃ = ಅಂತಹ ಹರಿಃ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಮೇ = ನನ್ನಲ್ಲಿ, ಪ್ರೀಯತಾಂ = ಸುಪ್ರೀತನಾಗಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನ ಕಾರುಣ್ಯಾತಿಶಯದಿಂದ ಅರ್ಜುನನು ಭೀಮಸೇನನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಸಮಸ್ತ ಧನುರ್ಧಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನೆನಿಸಿದನೋ, ಗುರುಕುಲದಲ್ಲಿರುವಾಗ ದ್ರುಪದನು ಮಿತ್ರನಾದ ದ್ರೋಣನಿಗೆ ಅರ್ಧ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವುದಾಗಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕ ವಚನ ಬದ್ಧನಾಗಿ ನಂತರ ಪಾಂಚಾಲದೇಶಾಧಿಪತಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಮರೆತು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಭಂಗ ರೂಪ ಅಧರ್ಮಾಸಕ್ತನಾಗಿ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಅಪಮಾನಗೊಳಿಸಿದ್ದನು. ಇದರಿಂದ ದ್ರೋಣರಿಗೆ ಬಹಳ ಅಸಮಾಧಾನವಾಗಿದ್ದಿತು. ಅರ್ಜುನನು ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಗುರುದಕ್ಷಿಣಾ-ರೂಪವಾಗಿ ದ್ರುಪದರಾಜನನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜಯಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ ತಂದು ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಅವರ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದನು. ತನಗಾದ ಅಪಮಾನದಿಂದ ಕಡುನೊಂದ ದ್ರುಪದರಾಜನು ದ್ರೋಣರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ಶಕ್ತನಾದ ಓರ್ವಪುತ್ರ ಮತ್ತು ಅರ್ಜುನನನ್ನುವರಿಸುವ ಓರ್ವ ಪುತ್ರಿಯರಿಗಾಗಿ ಯಜ್ಞವನ್ನಾಚರಿಸಿ ಅಗ್ನಿದೇವರಿಂದ ಸ್ತ್ರೀರೂಪದ ಪುತ್ರ ಪುತ್ರಿಕೆಯರನ್ನು ಪಡೆದನು. ಇತ್ತ ಧರ್ಮರಾಜನು ವಾರಣಾವತಿಯಲ್ಲಿ ಕುರುರಾಜ್ಯದ ಯೌವ್ವ-ರಾಜ್ಯಪದದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅಭಿಷಿಕ್ತನಾದನು. ಇಂತು ಪಾಂಡವರನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರೀತನಾಗಲಿ ಎಂದು ಭಾವ ॥ 18 ॥

ಹತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ:-

ಯತ್ಕಾರುಣ್ಯಬಲೇನ ಪಾಂಡುತನಯಾ ನಿಸ್ತೀರ್ಯ ನಾನಾಪದೋ
ಭಿಕ್ಷಾನ್ನಾಶಿನ ಆಗಮಾಭ್ಯಸನಿನೋ ಹತ್ವಾ ಬಕಂ ದ್ರೌಪದೀಮ್ ।
ಉದ್ವಾಹ್ಯಾಖಿಲಭೂಪತೀನಪಿ ರಣೇ ಜಿತ್ವಾ ಗತಾಃ ಸ್ವಾಂ ಪುರೀ-
ಮಿಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಪುರೇಽವಸನ್ ಕೃತಧರಾರಕ್ಷಾಃ ಸ ನೋಽವ್ಯಾದ್ಧರಿಃ ॥ 19 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :- ಪಾಂಡುತನಯಾಃ = ಪಾಂಡುರಾಜನ ಪುತ್ರರಾದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರಾದಿಗಳು, ಯತ್ = ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನ, ಕಾರುಣ್ಯ ಬಲೇನ = ಕರುಣೆಯ ಬಲದಿಂದ, ನಾನಾಪದಃ = ವಿಷಪ್ರಯೋಗ, ಹಾವಿನಿಂದ ಕಚ್ಚಿಸುವುದು, ಅರಗಿನ ಅರಮನೆ ಮುಂತಾದ ವಿವಿಧ ಆಪತ್ತುಗಳನ್ನು ನಿಸ್ತೀರ್ಯ = ದಾಟಿ, ಭಿಕ್ಷಾನ್ನಾಶಿನಃ = ಭಿಕ್ಷೆಯಿಂದ ಗಳಿಸಿದ ಅನ್ನವನ್ನುಣ್ಣುತ್ತಾ ಆಗ ಮಾಭ್ಯಸನಿನಃ = ವೇದಾಧ್ಯಯನನಿರತರಾಗಿ, ಬಕಂ = ಬಕಾಸುರನನ್ನು, ಹತ್ವಾ = ಸಂಹರಿಸಿ, ದ್ರೌಪದೀಂ = ದ್ರುಪದರಾಜಕುಮಾರಿಯನ್ನು, ಉದ್ವಾಹ್ಯ = ಲಗ್ನವಾಗಿ, ರಣೇ = ಆಗಸಂಭವಿಸಿದ ಕದನದಲ್ಲಿ, ಅಖಿಲ = ಸಮಸ್ತರಾದ, ಭೂಪತೀನ್ = ರಾಜರುಗಳನ್ನೂ, ಜಿತ್ವಾ = ಜಯಿಸಿ, ಸ್ವಾಂ= ತಮ್ಮದಾದ, ಪುರೀಂ = ಹಸ್ತಿನಾಪುರವನ್ನು, ಗತಾಃ = ಹೊಂದಿದವರಾಗಿ (ಸೇರಿ), ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಪುರೇ = ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥವೆಂಬ ನಗರದಲ್ಲಿ ಕೃತಧರಾರಕ್ಷಾಃ = ಭೂಮಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾ (ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳುತ್ತಾ) ಅವಸನ್ = ವಾಸಮಾಡಿದರೋ, ಸಃ = ಅಂತು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ, ಹರಿಃ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ನಃ = ನಮ್ಮನ್ನು, ಅವ್ಯಾತ್ = ಸಂರಕ್ಷಣಮಾಡಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಪಾಂಡವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನ ಕಾರುಣ್ಯಾತಿಶಯದಿಂದ ವಿಷಾನ್ನ, ಸರ್ಪದಂಶನ, ಅರಗಿನ ಮನೆಯ ಅಪಾಯ ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ಆಪತ್ತುಗಳಿಂದ ಪಾರಾದರು ಮತ್ತು ಏಕಚಕ್ರನಗರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ

ವೇಷದಿಂದ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾ ಭಿಕ್ಷಾಟನೆಯಿಂದ ಜೀವಿಸುತ್ತಾ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ನಿರತರಾಗಿದ್ದರು. ಮತ್ತು ಭೀಮಸೇನನು ಬಕಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಪುರಜನರಿಗೊದಗಿದ್ದ ಸಂಕಟವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದನು. ಮುಂದೆ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸದೇವರ ಆಣತಿಯಂತೆ ಪಾಂಚಾಲನಗರಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸಿ ಅಲ್ಲಿ ದ್ರುಪದರಾಜನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ದ್ರೌಪದೀ ಸ್ವಯಂವರದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದರು. ಆಗ ಅರ್ಜುನನು ಮತ್ಸ್ಯಯಂತ್ರವನ್ನು ಭೇದಿಸಿದನು. ಆ ತರುವಾಯ ಕುಂತಿದೇವಿ ಹಾಗೂ ವೇದವ್ಯಾಸರ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಐದು ಜನ ಪಾಂಡವರೂ ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು ವಿವಾಹವಾದರು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದ ಸಕಲ ರಾಜರನ್ನೂ ಜಯಿಸಿ ಹಸ್ತಿನಾಪುರಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ದೊಡ್ಡ ತಂದೆಯಾದ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಆದೇಶದಂತೆ ಪಾಂಡವರು ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಪುರಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಮಯನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಸುಂದರ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಸುಖದಿಂದ ವಾಸಮಾಡಿದರು. ಇಂತು ಪಾಂಡವರನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಪಾಡಲಿ ಎಂದು ಭಾವ ॥ 19 ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮವಿರಚಿತ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಭಾವ-ಸಂಗ್ರಹದ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ಕಥಾಸಂಗ್ರಹದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದವು ಮುಗಿದುದು.

ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ:-

ಯಃ ಪಾರ್ಥಾನ್ ಪರಿಪಾಲಯನ್ ಹರಿಪುರೇ ಸ್ತ್ರೀಪುತ್ರಸಂಪದ್ಯುತಾನ್
ಸಂಹರ್ತಾ ಶತಧನ್ವನೋಽಷ್ಟಮಹಿಷೀಭರ್ತಾ ಸುರರ್ಷಿಸ್ತುತಃ ।
ಹತ್ವಾ ಭೌಮಮಪಾಹರತ್ಸುರತರುಂ ಬಹ್ವೀರುವಾಹಾಂಗನಾಃ
ಪ್ರಾಯಚ್ಛದ್ಧರಿಸೂನವೇ ಸ್ವಸಹಜಾಂ ಪಾಯಾತ್ಸ ನಃ ಕೇಶವಃ ॥ 20 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ:- ಯಃ = ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಹರಿಪುರೇ = ಇಂದ್ರಪಸ್ಥ ನಗರದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಪುತ್ರಸಂಪದ್ಯುತಾನ್ = ಪತ್ನೀ ಪುತ್ರರು, ಸಿರಿ-ಸಂಪತ್ತುಗಳಿಂದ ಸಹಿತರಾದ, ಪಾರ್ಥಾನ್ = ಪೃಥಾ (ಕುಂತೀ) ಪುತ್ರರಾದ ಪಾಂಡವರನ್ನು, ಪರಿಪಾಲಯನ್ = ಕಾಪಾಡುತ್ತಾ, ಶತಧನ್ವನಃ = ಶತಧನ್ವನನ್ನು, ಸಂಹರ್ತಾ = ಕೊಲ್ಲುವವನೂ (ಸಂಹಾರಕನೂ), ಅಷ್ಟಮಹಿಷೀಭರ್ತಾ = ಎಂಟು ಜನ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿಯರಿಗೆ ಪತಿಯಾಗಿ, ಸುರರ್ಷಿಸ್ತುತಃ = ದೇವರ್ಷಿಗಳಾದ ನಾರದರಿಂದ ಸ್ತುತ್ಯನಾದನೋ, ಭೌಮಂ = ಭೂದೇವಿಯ ಮಗನಾದ ನರಕಾಸುರನನ್ನು, ಹತ್ವಾ = ಸಂಹಾರಮಾಡಿ, ಸುರತರುಂ = ದೇವೇಂದ್ರನ ನಂದನವನದಲ್ಲಿ ವಿರಾಜಿಸಿದ್ದ ಪಾರಿಜಾತವೃಕ್ಷವನ್ನು ಅಪಾಹರತ್ = ಅಪಹರಿಸಿದನೋ, ಬಹ್ವೀಃ = ಬಹುಸಂಖ್ಯಾಕರಾದ, ಅಂಗನಾಃ = ಹೆಂಗಸರನ್ನು, ಉವಾಹ = ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಂಡನೋ, ಹರಿಸೂನವೇ = ಇಂದ್ರಸುತನಾದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ, ಸ್ವಸಹಜಾಂ = ತನ್ನ ಸಹೋದರಿಯಾದ ಸುಭದ್ರೆಯನ್ನು, ಪ್ರಾಯಚ್ಛತ್ = ಮದುವೆಮಾಡಿಕೊಟ್ಟನೋ, ಸಃ = ಅಂತಹ, ಕೇಶವಃ = ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನು, ನಃ = ನಮ್ಮನ್ನು , ಪಾಯತ್ = ಸಂರಕ್ಷಣಮಾಡಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಪುರದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಪತ್ನೀಪುತ್ರರುಗಳಿಂದ ಸಹಿತರಾದ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಸಕಲ ವಿಧವಾದ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತಾ ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದನು. ಸತ್ರಾಜಿದ್ರಾಜನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಅವನಲ್ಲಿದ್ದ ಶ್ಯಮಂತಕಮಣಿಯನ್ನು ಅಪಹಾರ ಮಾಡಿದ ಶತಧನ್ವನನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದನು. ಸುರಸುಂದರಿಯರಾದ ಎಂಟುಜನ

ಪಟ್ಟದರಾಣಿಯರಿಗೆ ಪ್ರಿಯಕರನಾದ ಆ ಪ್ರಭುವು ಪ್ರೀತಿಯ ರಾಣಿಯಾದ ಸತ್ಯಭಾಮಾದೇವಿಯ ಅಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡಲು ಇಂದ್ರನ ನಂದನವನದಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪಾರಿಜಾತ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿ ಭೂಮಿಗೆ ತಂದು ಪ್ರಿಯಪತ್ನಿಗೆ ನೀಡಿದನು. ದೇವರ್ಷಿಗಳಾದ ನಾರದರಿಗೆ ತನ್ನ ಮಹಿಮಾತಿಶಯಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಅವರಿಂದ ಸ್ತುತ್ಯನಾದನು. ಅನಂತರ ಭೂದೇವಿಯ ಕುಮಾರನಾದ ನರಕಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿ ಅವನು ಬಂಧಿಸಿಟ್ಟಿದ್ದ ಹದಿನಾರು ಸಾವಿರದ ನೂರುಜನ ರಾಜಕುಮಾರಿಯರನ್ನು ವಿವಾಹವಾದನು. ಪ್ರಿಯಸಖನೂ ಇಂದ್ರಕುಮಾರನೂ ಆದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ತನ್ನ ಸಹೋದರಿಯಾದ ಸುಭದ್ರಾದೇವಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಸಿದನು. ಇಂತು ಬ್ರಹ್ಮ - ರುದ್ರೇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನೂ, ಮಹಾಮಹಿಮನೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನು ನಮ್ಮನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಲಿ ಎಂದು ಭಾವ ॥ 20 ॥

ಇಂತು ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುಸಾಮಭೌಮರು ವಿರಚಿಸಿದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ "ಭಾವ ಸಂಗ್ರಹ"ದ ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ಕನ್ನಡ ಭಾವಾನುವಾದವು ಮುಗಿದುದು.

ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ:-

ಪಾರ್ಥಾನ್ ಲಬ್ಧಸಭಾನ್ ವಿಧಾಯ ಮಯತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಃ ಪುರಂ ಸ್ವಂ ಗತಃ
ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಕೌರವಮರ್ಕಪರ್ವಣಿ ಪುರೀಂ ಸಂಪ್ರಾಪ್ಯ ಕರ್ತಾ ಕ್ರತೋಃ ।
ಪಾಂಡೂನ್ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಜರಾಸುತೇ ವಿನಿಹತೆ ತೈಃ ಕಾರಯಿತ್ವಾಽಧ್ವರಮ್
ಪ್ರಾಪ್ತಃ ಸ್ವಂ ಪುರಮಚ್ಯುತೋ ವಿಜಯತೇ ದ್ಯೂತೇ ಜಿತೈಶ್ಚ ಸ್ಮೃತಃ ॥ 21 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ:- ಪಾಂಡೂನ್ = ಪಾಂಡವರನ್ನು, ಮಯತಃ = ಬಡಗಿಯಾದ ಮಯನಿಂದ, ಲಬ್ಧಸಭಾನ್ = ಹೊಂದಲ್ಪಟ್ಟ ಸಭೆಯುಳ್ಳವರನ್ನಾಗಿ ಅಂದರೆ ಶ್ರೇಷ್ಠಸಭಾಮಂದಿರವನ್ನು ಪಡೆದವರನ್ನಾಗಿ, ವಿಧಾಯ = ಮಾಡಿ, ಸ್ವಂ = ತನ್ನದಾದ, ಪುರಂ = ದ್ವಾರಕಾಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ, ಪ್ರಾಪ್ತಃ = ಬಂದವನಾಗಿ, ಅರ್ಕಪರ್ವಣಿ = ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಕೌರವಂ ಕ್ಷೇತ್ರಂ = ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಕುರಿತು, ಗತಃ = ಹೋದವನಾಗಿ, ಪುನಃ ಪುರೀಂ = ಮತ್ತೆ ದ್ವಾರಾವತಿಗೆ, ಪ್ರಾಪ್ತಃ (ಸನ್) = ಬಂದವನಾಗಿ, ಕ್ರತೋಃ = ಯಜ್ಞವನ್ನು, ಕರ್ತಾ = ಮಾಡಿದವನಾಗಿ ಪಾಂಡೂನ್ ಪ್ರಾಪ್ಯ = ಪಾಂಡವರನ್ನು ಸೇರಿ (ಪಾಂಡವರಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು), ಜರಾಸುತೇ = ಜರಾಸಂಧನು, ವಿನಿಹಿತೇ ಸತಿ = ಸಂಹೃತನಾಗಲು (ಸಂಹೃತನಾದ ಮೇಲೆ), ಪಾಂಡವೈಃ=ಪಾಂಡವರಿಂದ, ಅಧ್ವರಂ = ರಾಜಸೂಯ ಯಾಗವನ್ನು, ಕಾರಯಿತ್ವಾ=ಮಾಡಿಸಿ, ಸ್ವಂ ಪುರಂ ಪ್ರಾಪ್ತಃ = ತನ್ನ ದ್ವಾರಕಾನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದು, ದ್ಯೂತೇ = ಕಪಟದ್ಯೂತದಲ್ಲಿ (ಪಗಡೆಯಾಟದಲ್ಲಿ) ಜಿತೈಃ = ಪರಾಜಿತರಾದ, ತೈಃ = ಪಾಂಡವ-ರಿಂದ ಸ್ಮೃತಃ = ಸ್ಮರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಅಚ್ಯುತಃ = ಅಚ್ಯುತನಾದ ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನು, ವಿಜಯತೇ = ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಇಂದಿರಾ ಹೃದಯವಲ್ಲಭನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನು ಮಯಾಸುರನಿಂದ ಪಾಂಡವರಿಗಾಗಿ ಒಂದು ಅತಿಮನೋಹರವೂ ಕಲಾಪ್ರಪೂರ್ಣವೂ ಆದ ಸಭೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು, ದ್ವಾರಕಾಪುರಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದನು. ಪುನಃ ಆ ಸ್ವಾಮಿಯು ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ದಯಮಾಡಿಸಿ, ಗ್ರಹಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆರವೇರಿಸಬೇಕಾದ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮತ್ತೆ ದ್ವಾರಕಾಪುರಿಗೆ ಬಂದನು. ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಯಾಗವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ ಪಾಂಡವರನ್ನು ನೋಡಲು ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿ, ರಾಜಸೂರ್ಯಯಾಗವು ಸುಗಮವಾಗಿ ಜರುಗಿ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಕೀರ್ತಿ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಲು ಅದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿದ್ದ ಜರಾಸಂಧನ ನಿಧನಕ್ಕಾಗಿ ಭೀಮಾರ್ಜುನ-

ರೊಡನೆ ಮಗಧರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಅಲ್ಲಿ ಭೀಮಸೇನನಿಂದ ಜರಾಸಂಧನ ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿಸಿ, ಮತ್ತೆ ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಪಾಂಡವರಿಂದ ವೈಭವಪೂರ್ಣವಾಗಿ ರಾಜಸೂಯಯಾಗವನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿ, ಅವರಿಗೆ ಅಪಾರ ಕೀರ್ತಿ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಪುನಃ ದ್ವಾರಕೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದನು. ಇತ್ತ ದುರ್ಯೋಧನನು ಪಾಂಡವರ ವೈಭವ, ಸಂಪತ್ತು, ಕೀರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಮಾತ್ಸರ್ಯದಿಂದ ಕರುಬಿ, ಅವರ ರಾಜ್ಯ-ಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಕಬಳಿಸಲು ಶಕುನಿಯಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ, ಪಾಂಡವರನ್ನು ಹಸ್ತಿನಾವತಿಗೆ ಕರೆಸಿಕೊಂಡು ಶಕುನಿಯ ದ್ವಾರಾ ಕಪಟದ್ಯೂತದಲ್ಲಿ ಪರಾಜಿತರಾದ ಪಾಂಡವರ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಅಪಹರಿಸಿ, ಪಾಂಡವರನ್ನು ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ವನವಾಸ, ಒಂದು ವರ್ಷ ಅಜ್ಞಾತವಾಸ ಮಾಡಲು ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟಿದನು. ಧರ್ಮವಂತರಾದ ಪಾಂಡವರು ಪಣಬಂಧದಂತೆ ವನವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ಅಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಹಿತಚಿಂತಕನೂ ಬಂಧುವೂ ಸ್ವಾಮಿಯೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದರು. ಇಂತು ಪಾಂಡವರಿಂದ ಸ್ಮರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಚ್ಯುತಿರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸದಾ ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಭಾವ ॥ 21 ॥

ಇಂತು ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು ವಿರಚಿಸಿದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಭಾವ-ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದನೆಯ ಪದ್ಯದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದವು ಮುಗಿದುದು.

ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ:-

ಪಾರ್ಥಾ ಯಾತಾ ಅರಣ್ಯಂ ನಿಹಿತನಿಶಿಚರಾಃ ಪ್ರೀಣಯಂತೋ ದ್ವಿಜೌಘಾನ್
ವಾರ್ತಾಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಸ್ವಕೀಯಾಮುಪಗತಹರಿಣಾ ಮಾನಿತಾಃ ಸಿಂಧುರಾಜಮ್ ।
ಜಿತ್ವಾ ದುರ್ಯೋಧನಾದೀನ್ ಹರಿಹಯಪುರುಷವ್ರಾತಬದ್ಧಾನ್ವಿಮೋಚ್ಯ
ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಧರ್ಮಪ್ರಸಾದಂ ಯಮಥ ಮುರರಿಪುಂ ತುಷ್ಟುವುಸ್ತಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ ॥ 22 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ:- ಪಾರ್ಥಾಃ = ಪೃಥಾಪುತ್ರರಾದ ಪಾಂಡವರು, ಅರಣ್ಯಂ = ಕಾಡಿಗೆ, ಯಾತಾಃ (ಸಂತಃ) = ಹೋದವರಾಗಿ, ನಿಹಿತನಿಶಿಚರಾಃ- ನಿಹಿತ = ಸಂಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ನಿಶಿಚರಾಃ = ಕಿರ್ಮೀರಾದಿ ರಾಕ್ಷಸರುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಅಂದರೆ ಕಿರ್ಮೀರಾದಿ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದವರಾಗಿ, ದ್ವಿಜೌಘಾನ್ = ಋಷಿಮುನಿಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಭೂಸುರ ಸಮೂಹವನ್ನು, ಪ್ರೀಣಯಂತಃ = ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವವರಾಗಿ, ಸ್ವಕೀಯಾಂ = ತಮ್ಮ, ವಾರ್ತಾಂ = ಕಪಟ ದ್ಯೂತದಲ್ಲಿ ಪರಾಜಿತರಾಗಿ ಪಣಬಂಧದಂತೆ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ವನವಾಸ ಮಾಡಲು ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವ ವಿಚಾರವನ್ನು, ಶ್ರುತ್ವಾ = ಕೇಳಿ, ಉಪಗತಹರಿಣಾ- ಉಪಗತ=ತಮ್ಮನ್ನು ಕಾಣಲು ತಾವಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ, ಹರಿಣಾ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ, ಮಾನಿತಾಃ = ಸಮಾಧಾನಪೂರ್ವಕ ಸಮ್ಮಾನಿತರಾಗಿ, ಸಿಂಧುರಾಜಂ = ಜಯದ್ರಥನನ್ನು, ಜಿತ್ವಾ = ಜಯಿಸಿ, ಹರಿಹಯಪುರುಷ-ವ್ರಾತಬದ್ಧಾನ್-ಹರಿಹಯಪುರುಷವ್ರಾತ = ಗಂಧರ್ವ ರಾಜಸಮೂಹದಿಂದ ಬದ್ಧಾನ್ = ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ (ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ), ದುರ್ಯೋಧನಾದೀನ್ = ದುರ್ಯೋಧನ ಮೊದಲಾದ ಕೌರವರನ್ನು, ವಿಮೋಚ್ಯ = ಗಂಧರ್ವರನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಅವರಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ, ಧರ್ಮಪ್ರಸಾದಂ = ಯಮಧರ್ಮರಾಜನ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು, ಪ್ರಾಪ್ತಾಃ = ಪಡೆದವರಾಗಿ, ಅಥ = ಅನಂತರ, ಯಂ = ಯಾವ, ಮುರರಿಪುಂ = ಮುರವೈರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು, ತುಷ್ಟುವುಃ = ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡಿದರೋ, ತಂ = ಇಂತು ಪಾಂಡವರಿಂದ ಸ್ತುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು, ಪ್ರಪದ್ಯೇ = ಶರಣು ಹೋಗುತ್ತೇನೆ (ಮೊರೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ).

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಕುಂತೀಕುಮಾರರಾದ ಪಾಂಡವರು ದುರ್ಯೋಧನನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ ಕಪಟದ್ಯೂತದಲ್ಲಿ ವಂಚಕನಾದ ಶಕುನಿಯಿಂದ ಪರಾಜಿತರಾಗಿ, ಪಣಬಂಧದಂತೆ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ವನವಾಸ, ಒಂದು ವರ್ಷ ಅಜ್ಞಾತವಾಸ ಮಾಡಲೊಪ್ಪಿ ಅರಣ್ಯವಾಸಿಗಳಾದರು. ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ಲೋಕಕಂಟಕರಾಗಿದ್ದ ಕಿರ್ಮೀರ ಮೊದಲಾದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿ, ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಋಷಿ-ಮುನಿಗಳೇ ಮುಂತಾದ ಭೂಸುರರನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದರು. ತರುವಾಯ ತಾವು ಪಗಡೆಯಾಟದಲ್ಲಿ ಸೋತು ವನಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವ ವಿಚಾರವರಿತು ತಮ್ಮನ್ನು ಕಾಣಲು ಬಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ವಿಚಾರಗಳನ್ನೂ ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದರು. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅವರನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿ ಮುಂದೆ ಜಯವು ನಿಮಗೆ ನಿಶ್ಚಯವೆಂದು ಸಂತೋಷವಚನಗಳಿಂದ ಸನ್ಮಾನಿಸಿದನು. ಆನಂತರ ದುರ್ಯೋಧನನ ತಂಗಿಯ ಪತಿಯಾದ ಜಯದ್ರಥನು ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಸಮಯ ನೋಡಿ ಸಾಧ್ವಿಯಾದ ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು ಕೆಣಕಿ ಅಪಹರಿಸಲೆತ್ನಿಸಿದಾಗ ಭೀಮಾದಿಗಳು ಅವನನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿ, ಕ್ಷಮಿಸಿ ಕಳಿಸಿದರು. ಇದಾದಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಸಿರಿ-ಸಂಪತ್ತು ವೈಭವಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ನೋವುಂಟುಮಾಡಲು, ಘೋಷಯಾತ್ರೆಯ ನೆಪದಿಂದ ಪಾಂಡವರಿದ್ದ ವನಕ್ಕೆ ಬಂದ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳು ಉನ್ಮತ್ತರಾಗಿ ಗಂಧರ್ವರನ್ನು ಕೆಣಕಿದಾಗ, ಪಾಂಡವರ ಶತ್ರುಗಳಾದ ಕೌರವರಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಕಲಿಸುವಂತೆ ದೇವೇಂದ್ರನಿಂದ ಪ್ರೇರಿತರಾದ ಚಿತ್ರರಥಾದಿ ಗಂಧರ್ವರು ಸಮಸ್ತ ಕೌರವರನ್ನೂ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜಯಿಸಿ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳನ್ನು ಹೆಡಮುರುಗೆಕಟ್ಟಿ ರಥದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಧರ್ಮರಾಜನ ಅಣತಿಯಂತೆ ಭೀಮಾರ್ಜುನಾದಿಗಳು ಗಂಧರ್ವರನ್ನು ತಡೆದು, ಜಯಿಸಿ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳನ್ನು ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿದರು. ಅನಂತರ ಯಮಧರ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದರು. ಇಂತು ಪಾಂಡವರಿಂದ ಸ್ತುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಶರಣು (ಮೊರೆ) ಹೋಗುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ ॥ 22 ॥

ಇಂತು ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು ರಚಿಸಿದ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ 22ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದವು ಮುಗಿದುದು.

ಶ್ರೀಮಂತ್ರಾಲಯ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು ಶ್ರೀಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ಇಪ್ಪತ್ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕಥೆಯನ್ನು ''ಅನ್ಯಂ ವೇಷಂ'' ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಇಪ್ಪತ್ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ:-

ಅನ್ಯಂ ವೇಷಮುಪಾಗತಾಃ ಪೃಥಗಿತೋ ಗತ್ವಾ ವಿರಾಟಾಲಯಂ
ತದ್ದೇಹಸ್ಥ ಹರೇರ್ನಿಷೇವಣಪರಾಃ ಮಲ್ಲಂ ತಥಾ ಕೀಚಕಾನ್ ।
ಹತ್ವಾ ಗೋಗ್ರಹಣೋದ್ಯತಾನಪಿ ಕುರೂನ್ ಜಿತ್ವಾ ವಿರಾಟಾರ್ಚಿತಾಃ
ಪಾರ್ಥಾಃ ಸ್ವಾಂತಿಕಮಾಗತಂ ಯಮಜಿತಂ ಭೇಜುಸ್ತಮೀಡೇಽಚ್ಯುತಮ್ ॥ 23 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ:- ಪಾರ್ಥಾಃ - ಪೃಥಾಪುತ್ರರಾದ ಧರ್ಮ ರಾಜಾದಿಗಳು, ಅನ್ಯಂವೇಷಂ = ವೇಷಾಂತರವನ್ನು, ಉಪಾಗತಾಃ = ಹೊಂದಿದವರಾಗಿ, ಇತಃ = ಅರಣ್ಯದಿಂದ, ವಿರಾಟಾಲಯಂ = ವಿರಾಟರಾಜನ ಅರಮನೆಯನ್ನು, ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ = ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ (ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ) ಗತ್ವಾ = ಹೋಗಿ (ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ), ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ=(ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ)

ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ, ತದ್ದೇಹಸ್ಥ ಹರೇರ್ನಿಷೇವಣಪರಾಃ = ತದ್ದೇಹಸ್ಥ = ವಿರಾಟನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತನಾಗಿರುವ, ಹರೇಃ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನ, ನಿಷೇವಣ = ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ, ರತಾಃ = ಆಸಕ್ತರಾಗಿ, ಮಲ್ಲಂ=ಜಟ್ಟಿಯನ್ನೂ, ತಥಾ = ಮತ್ತು, ಕೀಚಕಾನ್ = ಕೀಚಕ ಹಾಗೂ ಉಪಕೀಚಕರನ್ನೂ, ಹತ್ವಾ = ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿ, ಗೋಗ್ರಹಣೋದ್ಯತಾನ್- ಗೋ = ಗೋವುಗಳನ್ನು (ಆಕಳುಗಳನ್ನು) ಗ್ರಹಣ-ಹಿಡಿಯುವುದರಲ್ಲಿ, ಉದ್ಯತಾನ್-ಉದ್ಯುಕ್ತರಾದ, ಕೌರವಾನ್ = ದುರ್ಯೋಧನಾದಿ ಕೌರವರನ್ನು, ಜಿತ್ವಾ = ಜಯಿಸಿ, ವಿರಾಟಾರ್ಚಿತಾಃಸಂತಃ = ವಿರಾಟರಾಜನಿಂದ ಪೂಜಿತರಾದಂಥವರಾಗಿ, ಸ್ವಾಂತಿಕಂ = ತಮ್ಮ ಬಳಿಗೆ, ಪ್ರಾಪ್ತಂ = ಬಂದಂಥಾ, ಯಂ = ಯಾವ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು, ಭೇಜುಃ = ಭಜಿಸಿದರೋ, ತಂ = ಅಂಥ, ಅಜಿತಂ = ಅಚ್ಯುತನನ್ನು, ಈಡೇ = ಸೇವಿಸುತ್ತೇನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಪಾಂಡವರು ತಾವು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿದ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಕಾಲ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ವಾಸಮಾಡಿ ಆನಂತರ ತಮ್ಮ ವೇಷವನ್ನು ಮರೆಮಾಚಿಕೊಂಡು ಅಂದರೆ ವೇಷಾಂತರದಿಂದ ಅಜ್ಞಾತ-ವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ವಿರಾಟನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಅಲ್ಲಿ ವಿರಾಟರಾಜನ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಉದ್ಯೋಗ (ಕೆಲಸ)ಗಳನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಂಡು, ವಿರಾಟರಾಜನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತನಾಗಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸೇವಿ-ಸುತ್ತಿದ್ದರು. (ಅಂದರೆ ವಿರಾಟನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತನಾದ ಹರಿಯನ್ನೂ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನನ್ನೂ, ಧರ್ಮರಾಜನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನೂ ಭೀಮಾದಿಗಳು ಸೇವಿಸಿದರು ಎಂದು ಭಾವ.)

ಹೀಗಿರಲೊಂದು ದಿನ ಓರ್ವ ಜಗಜಟ್ಟಿಯು ವಿರಾಟನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅವನ ಆಸ್ಥಾನದ ಜಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಮಲ್ಲಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನಿಸಿದಾಗ ಅವನ ದೇಹ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಆಸ್ಥಾನದ ಮಲ್ಲರೆಲ್ಲರೂ ಓಡಿಹೋದರು. ಆಗ ರಾಜನ ಗೌರವವನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು ವಲಲನ ವೇಷದಲ್ಲಿದ್ದ ಭೀಮಸೇನನು ಆ ಜಗಜಟ್ಟಿಯೊಡನೆ ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ ಮಾಡಿ ಅವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದನು.

ವಿರಾಟನ ಭಾವಮೈದುನನಾದ, ಮಹಾವೀರನಾದ ಕೀಚಕನು ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು ಕಾಮಿಸಿ ಕೆಣಕಿದಾಗ ಭೀಮನು ಅವನನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದನು. ಆದರಿಂದ ಅಂದರೆ ದ್ರೌಪದಿ (ಸೈರಂಧ್ರಿ)ಯ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ತಮ್ಮ ಅಣ್ಣನು ಮೃತನಾದನೆಂಬ ಕೋಪದಿಂದ ಉಪಕೀಚಕರು ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು ಕೀಚಕನ ಮೃತಶರೀರದೊಡನೆ ಸುಡಲು ಯತ್ನಿಸಿದಾಗ, ಭೀಮನು ಆ ಎಲ್ಲ ಉಪಕೀಚಕರನ್ನೂ ಕೊಂದನು. ಇತ್ತ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳು ಮಲ್ಲ ಮತ್ತು ಕೀಚಕನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ಭೀಮನಲ್ಲದೇ ಬೇರೊಬ್ಬರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಪಾಂಡವರು ವಿರಾಟನಗರದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾತವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವರೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ಅವರನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದು ಮತ್ತೆ ವನವಾಸಕ್ಕೆ ಅಟ್ಟಬೇಕೆಂಬ ದುರಾಗ್ರಹದಿಂದ ಗ್ರೋಗ್ರಹಣದ ನೆಪದಿಂದ ಸೈನ್ಯಸಮೇತರಾಗಿ ವಿರಾಟನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದು ವಿರಾಟ ರಾಜನ ಗೋಸಂಪತ್ತನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಟರು. ಅಜ್ಞಾತ ವಾಸಾವಧಿಯು ಮುಗಿದಿದ್ದರಿಂದ ಬೃಹನ್ನಳೆಯ ವೇಷದಲ್ಲಿದ್ದ ಅರ್ಜುನನು ಉತ್ತರಕುಮಾರನನ್ನು ಸಾರಥಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಭೀಷ್ಮ - ದ್ರೋಣ - ಕರ್ಣ ಹಾಗೂ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಕೌರವರನ್ನೂ ಜಯಿಸಿ ಗೋಸಂಪತ್ತನ್ನು ಅವರಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ವಿರಾಟನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದನು. ಆನಂತರ ಪಾಂಡವರ ನಿಜವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿದ ವಿರಾಟರಾಜನು ಅವರನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೂಜಿಸಿದನು. ತರುವಾಯ ತಮ್ಮನ್ನು ಕಾಣಲು ಬಂದ ಅಚ್ಯುತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಪಾಂಡವರು ಪೂಜಿಸಿದರು. ಇಂತು ಪಾಂಡವರಿಂದ ಪೂಜಿತನಾದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನಾನು ಭಜಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಭಾವ ॥ 23 ॥

ಇಂತು ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರ ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು ವಿರಚಿಸಿದ ಶ್ರೀಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಭಾವ-ಸಂಗ್ರಹದ ಇಪ್ಪತ್ಮೂರನೆಯ ಪದ್ಯದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದವು ಮುಗಿದುದು.

ಶ್ರೀಮಂತ್ರಾಲಯ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು ಈಗ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರು ರಚಿಸಿದ ಶ್ರೀಮನ್ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಇಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಭಾವವನ್ನು ''ಯತ್ಸಂಮತ್ಯಾ'' ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಇಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ:-

ಯತ್ಸಂಮತ್ಯಾ ಪೃಷತತನುಜಪ್ರೇಷಿತಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಕ್ತ್ಯಾ
ರಾಜ್ಯಂ ನಾದಾದನುಜಜನಿತಶ್ಚಾಂಬಿಕೇಯೋಽನುಜಸ್ಯ ।
ಯತ್ಸಾಹಾಯ್ಯಂ ವ್ಯಧಿತ ನಗರೀಂ ಕೌರವಾಣಾಮವಾಪ್ತಃ
ಸ್ವೋಕ್ತೇ ಕೃಷ್ಣಸ್ತದನಭಿಮತೇಽವಾಪ್ತಪಾರ್ಥಃ ಸ ನೋಽವ್ಯಾತ್ ॥ 24 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :- ಯತ್ಸಂಮತ್ಯಾ = ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಿಂದ, ಪೃಷತತನುಜಪ್ರೇಷಿತ- ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಕ್ತ್ಯಾ- ಪೃಷತತನುಜ ದ್ರುಪದರಾಜನಿಂದ , ಪ್ರೇಷಿತ = ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಕ್ತ್ಯಾ= ಪುರೋಹಿತರ (ಧೌಮ್ಯಾಚಾರ್ಯರ) ಮಾತಿನಿಂದ, ಯಃ = ಯಾವ, ಆಂಬಿಕೇಯಃ = ಅಂಬಿಕೆಯ ಮಗನಾದ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು, ಅನುಜಜನಿತಃ = ಸಹೋ- ದರನಾದ ಪಾಂಡುರಾಜನ ಮಗನಾದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಿಗೆ, ರಾಜ್ಯಂ=ರಾಜ್ಯವನ್ನು, ನಾದಾತ್ = ಕೊಡಲಿಲ್ಲ, ಯಃ = ಯಾವ ಕೃಷ್ಣನು, ಕೌರವಾಣಾಂ = ಕೌರವರ, ನಗರೀಂ = ಪಟ್ಟಣವಾದ ಹಸ್ತಿನಾಪುರವನ್ನು, ಅವಾಪ್ತಃ = ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ, ಯತ್‌ಸಹಾಯ್ಯಂ = ಪಾಂಡವರಿಗೆ ರಾಜ್ಯಕೊಡಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯವನ್ನು, ವ್ಯಧಿತ = ಮಾಡಿದನೋ, ಸ್ವೋಕ್ತೇ = ತನ್ನ ವಚನವು, ತದನಭಿಮತೇ ಸತಿ = ದುರ್ಯೋಧನ-ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗದಿದ್ದುದರಿಂದ, ಅವಾಪ್ತ ಪಾರ್ಥಃ = ಮತ್ತೆ ಪಾಂಡವರ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಸೇರಿದ, ಸಃ = ಆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನು, ನಃ = ನಮ್ಮನ್ನು, ಅವ್ಯಾತ್ = ಕಾಪಾಡಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ:- ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಂತೆ ದ್ರುಪದರಾಜನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಿಗೆ, ಪುರೋಹಿತರಾದ ಧೌಮ್ಯಾ- ಚಾರ್ಯರ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಪಾಂಡುನಂದನರಿಗೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವರೊಡನೆ ಮೈತ್ರಿಯಿಂದಿರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಅಂಬಿಕೆಯ ಸುತನಾದ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ತನ್ನ ತಮ್ಮನ ಮಗನಾದ ಧರ್ಮರಾಜನಿಗೆ (ಅಂದರೆ ಪಾಂಡವರಿಗೆ) ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಡಲು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲು ಸ್ವತಃದೂತನಾಗಿ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹಸ್ತಿನಾವತಿಗೆ ಹೋಗಿ ರಾಜಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಪಾಂಡವರು ತಮ್ಮ ಮಾತಿನಂತೆ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ಅರಣ್ಯವಾಸ, ಒಂದು ವರ್ಷ ಅಜ್ಞಾತವಾಸವನ್ನು ಪೂರೈಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನೂ ಸಹ ಮಾತಿನಂತೆ ಅವರದಾದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಅದನ್ನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ, ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪುನಃ ಅವರಿಗೆ (ಪಾಂಡವರಿಗೆ) ತಿಳಿಸಿದನು. ಇಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನು ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ ಎಂದು ಭಾವ ॥ 24 ॥

ಇಂತು ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರು ವಿರಚಿಸಿದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರ ತೀರ್ಥ ಗುರು ಸಾರ್ವಭೌಮರು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ರಚಿಸಿದ ''ಭಾವಸಂಗ್ರಹ''ದ ಇಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪದ್ಯದ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದವು ಮುಗಿದುದು.

ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ:-

ಸೇನೇ ವೀಕ್ಷ್ಯ ರಣೋನ್ಮುಖೇ ಕರುಣಯಾ ಶಸ್ತ್ರೋಜ್ಝಿತಂ ಫಲ್ಗುಣಂ
ಸದ್ಗೀತಾಮುಪದಿಶ್ಯ ಕಾರ್ಮುಕಧರಂ ಚಕ್ರೇಽಸ್ಯ ಯಃ ಸಾರಥಿಃ ।
ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಕುರುಪಾಂಡವೈಶ್ಚ ಪೃತನಾಂ ಯೋಽಜೀಷಯತ್ ಸ್ಯಂದನಾತ್
ಯೋ ಭೀಷ್ಮಂ ನಿರಪಾತಯತ್ ಸುತಶರೈಃ ಪಾಂಡೋಸ್ತಮೀಡೇಽಚ್ಯುತಮ್ ॥ 25 ॥

ಅವತಾರಿಕೆ : 'ಸೇನ' ಇತಿ, ಈಗ ಶ್ರೀಮಂತ್ರಾಲಯಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಮಹಾಭಾರತ-ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ 25ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯಾರ್ಥಃ - ಸೇನೇ = ಕುರುಪಾಂಡವ ಸೈನಿಕರು, ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ = ಪರಸ್ಪರ, ರಣೋನ್ಮುಖೇ ಸತಿ = ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು, ವೀಕ್ಷ್ಯ = ನೋಡಿ, ಕರುಣಯಾ = ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ, ಶಸ್ತ್ರೋಜ್ಝಿತಂ = ಶಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸಿದ, ತಂ = ಆ, ಫಲ್ಗುಣಂ = ಅರ್ಜುನನನ್ನು, ಯಃ = ಯಾರು, ಸದ್ಗೀತಾಮುಪದಿಶ್ಯ = ಸಮೀಚೀನವಾದ ಗೀತೆಯನ್ನು (ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಗೀತಾಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು), ಉಪದಿಶ್ಯ = ಉಪದೇಶಮಾಡಿ, ಕಾರ್ಮುಕಧರಂ = ಪುನಃ ಧನುರ್ಧಾರಿಯಾಗುವಂತೆ, ಚಕ್ರೇ = ಮಾಡಿದನೋ, ಅಸ್ಯ = ಅರ್ಜುನನ, ಸಾರಥಿಃ = ರಥದ ಸಾರಥಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಕುರುಪಾಂಡವೈಃ = ಕೌರವರು ಮತ್ತು ಪಾಂಡವರಿಂದಲೂ ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ - ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ, ಪೃತನಾಂ = ಸೈನ್ಯವನ್ನು, ಅಜೀಷಯತ್ = ಗೆಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡಿದನೋ ಯತಃ = ಯಾವ, ಸ್ಯಂದನಾತ್ = ರಥದಿಂದ, ಪಾಂಡೋಃ = ಪಾಂಡು ರಾಜನ, ಸುತಶರೈಃ = ಪುತ್ರನಾದ ಅರ್ಜುನನ ಬಾಣಗಳಿಂದ, ಭೀಷ್ಮಂ = ಪಿತಾಮಹನಾದ ಭೀಷ್ಮನನ್ನು, ನಿರಪಾತಯತ್ = ಬೀಳಿಸಿದನೋ, ತಂ = ಅಂತಹ, ಅಚ್ಯುತಂ = ಚ್ಯುತಿ ರಹಿತನಾದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು, ಈಡೇ - ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ (ಸ್ತುತಿಸುತ್ತೇನೆ). ॥ 25 ॥

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೌರವ - ಪಾಂಡವರ ಸೈನ್ಯವು ಮಿಳಿತವಾಗಿದೆ. ಉಭಯ ಸೇನ್ಯದವರೂ ಪರಸ್ಪರ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲು ಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಆಗ ತಾನೆ ರಣರಂಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಮಧ್ಯಮ ಪಾಂಡವ ಅರ್ಜುನನು ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಂತೆಯೇ ಆದೃಶ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ, ಬಂಧು - ಬಾಂಧವರು ಪರಸ್ಪರಯುದ್ಧ ಮಾಡಿ ಹತರಾಗುವರಲ್ಲಾ ಎಂಬ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ವಿಷಣ್ಣ ಮನಸ್ಕನಾಗಿ ''ನಾನು, ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ'' ವೆಂದು ಹೇಳಿ ಧನುರ್ಬಾಣಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತನಾಗಿ ಕುಳಿತನು. ಆಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಮಾತ್ಮನು ಧನಂಜಯನಿಗೆ ''ಗೀತೋಪದೇಶ'' ಮಾಡಿ ''ಅರ್ಜುನ! ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆಯುದ್ಧವು ಸ್ವಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಭಾಗಿಯಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಯುದ್ಧ ಕೊಲ್ಲುವುದು - ಇವೆಲ್ಲವೂ ನನ್ನಿಂದಲೇ ಜರುಗುವುದು. ಕೊಲ್ಲಲು ನೀನಾರು? ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ನಾನೇ ಕಾರಣನು. ನಿನ್ನ ಸ್ವಧರ್ಮವಾದ ಯುದ್ಧರೂಪ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸು''- ಮುಂತಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಿ ಪಾರ್ಥನಿಗೆ ತನ್ನ ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ''ಕರಿಷ್ಯೇ ವಚನಂತವ'' ಕೃಷ್ಣ ! ನಿನ್ನ ಮಾತಿನಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತೇನೆ. ಯುದ್ಧಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಮತ್ತೆ ಧನುರ್ಬಾಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದನು. ಇಂತು ಮಾಡಿದ ಅರ್ಜುನನ ಸಾರಥಿಯಾದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕುರುಪಾಂಡವರ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡವರು ಗೆಲ್ಲುವಂತೆ ಯಾವನು ಮಾಡಿದನೋ, ಪುನಃ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡುಕುಮಾರನಾದ ಅರ್ಜುನನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ರಥದಿಂದ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಕೆಡಹಿಸಿದನೋ, ಅಂತಹ ಚ್ಯುತಿರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತೇನೆ - ಎಂದು ಭಾವ ॥ 25 ॥

ಶ್ರೀಮದ್ರಾಘವೇಂದ್ರ ಸ್ವಾಮಿಗಳವರು ರಚಿಸಿದ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ 25ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಾರ್ಥ ಸಂಗ್ರಹವು ಮುಗಿದುದು.

ಇಪ್ಪತ್ತಾರನೇಯ ಅಧ್ಯಾಯ:-

ದ್ರೋಣೇ ಯುಧ್ಯತಿ ಪಾಂಡವೈರ್ವಿನಿಹತಂ ಪ್ರಾಗ್ಜ್ಯೋತಿಷಂ ಪಾರ್ಥತಃ
ಕೃತ್ವಾ ತಸ್ಯ ಸುತೇ ಹತೇ ನಿಶಿ ಶಿವಂ ನೀತ್ವಾಽರ್ಜುನಂ ಸೈಂಧವಮ್ ।
ತದ್ದತ್ತಾಸ್ತ್ರಬಲಾದಜೀಘನದತೋ ದ್ರೌಣೇ ಹತೇ ದ್ರೌಪದೇಃ
ಯೋ ಭೀಮಂ ಚ ನಿಜಾಸ್ತ್ರನಮ್ರಮಕರೋತ್ ತಂ ನೌಮಿ ನಾರಾಯಣಮ್ ॥ 26 ॥

ಅವತಾರಿಕೆ :- ಶ್ರೀ ಮಂತ್ರಾಲಯಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು ಈಗ ಶ್ರೀಮದಾನಂತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದರು ರಚಿಸಿದ ಶ್ರೀಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ 26ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಾರ್ಥವನ್ನು 'ದ್ರೋಣೇ' ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿ- ಸುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :- ದ್ರೋಣೇ = ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು, ಪಾಂಡವೈಃ = ಪಾಂಡವರಿಂದೊಡಗೂಡಿ, ಯುದ್ಧ್ಯತಿ ಸತಿ = ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಿರಲು, ಪ್ರಾಗ್ಜ್ಯೋತಿಷಂ = ಪ್ರಾಗ್ಜ್ಯೋತಿಕ್ಷರಾಜ್ಯದ ಅರಸನಾದ ಭಗದತ್ತನನ್ನು, ವಿನಿಹಿತಂ = ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟವನನ್ನಾಗಿ, ಕೃತ್ವಾ = ಮಾಡಿ, ತಸ್ಯ = ಆ ಅರ್ಜುನನ, ಸುತೇ = ಕುಮಾರನಾದ ಅಭಿಮನ್ಯುವು, ಹತೇ ಸತಿ = ಸಂಹರಿಸಲ್ಪಡಲು, ಅರ್ಜುನಂ = ಪಾರ್ಥನನ್ನು , ನಿಶಿ = ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ , ಶಿವಂ = ರುದ್ರದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು, ನೀತ್ವಾ = ಕರದುಕ್ಕೊಂಡುಹೋಗಿ, ತತ್ = ಆಮಹಾರುದ್ರ ದೇವರಿಂದ, ದತ್ತ = ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ, ಅಸ್ತ್ರಬಲಾತ್ = ಶಸ್ತ್ರದ (ಆಯುಧದ) ಬಲದಿಂದ, ಸೈಂಧವಂ = ಜಯದ್ರಥನನ್ನು , ಅಜೀಘನತ್ = ಸಂಹಾರಮಾಡಿಸಿದನು. ಅತೋ = ಅನಂತರ, ದ್ರೌಪದೇಃ = ದ್ರುಪದರಾಜಪುತ್ರನಾದ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನನಿಂದ, ದ್ರೋಣೇ = ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು, ಹತೇ = ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಡಲು, ಯಃ = ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಭೀಮಂಚ = ಭೀಮಸೇನನನ್ನೂ ಸಹ = ನಿಜಾಸ್ತ್ರನಮ್ರಂ = ಅಶ್ವತ್ಥಾಮಾಚಾರ್ಯನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ತನ್ನ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ನಾರಾಯಣಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ನಮ್ರನನ್ನಾಗಿ ಅಂದರೆ ವಿಧೇಯನನ್ನಾಗಿ, ಅಕರೋತ್ = ಮಾಡಿದನೋ, ತಂ = ಆ, ನಾರಾಯಣಂ = ನಾರಾಯಣಾಭಿನ್ನನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು , ನೌಮಿ = ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಪಿತಾಮಹರಾದ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರ ಪತನಾನಂತರ ದುರ್ಯೋಧನನು, ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಚಾರ್ಯರಾದ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಮಹಾರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಸೇನಾಧಿಪತಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು. ಆಗ ಮಹಾಪಾಂಡವರಿಗೂ, ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರಿಗೂ ಉಗ್ರವಾದ ಕದನವಾಯಿತು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಮಹಾಬಲಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಾಗ್ಜ್ಯೋತಿಷರಾಜ್ಯಾಧಿಪತಿಯಾದ ಭಗದತ್ತನನ್ನು ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನು ಅರ್ಜುನನಿಂದ ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿಸಿದನು. ಆ ತರುವಾಯ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಪದ್ಮವ್ಯೂಹವನ್ನು ಮುರಿದು ಅಭಿಮನ್ಯುವು ಬಹುಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಕಾದಾಡುತ್ತಿರಲು, ರುದ್ರದೇವರ ವರಬಲದಿಂದ, ಅಭಿಮನ್ಯುವಿಗೆ ಸಹಾಯಕರಾಗಿ ಬಂದ ಭೀಮಸೇನಾದಿಗಳನ್ನು ಪದ್ಮವ್ಯೂಹ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸದಂತೆ ಸೈಂಧವನು ತಡೆದನು. ಆಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಅಭಿಮನ್ಯುವು ಕೌರವರ ಸಮಸ್ತ ಮಹಾರಥಿಗಳಾದ ದ್ರೋಣ ಕರ್ಣಾದಿಗಳ ಅಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದ ಆ ಅಧರ್ಮಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಹೋರಾಡಿ ಮೃತನಾದನು. ಇದರಿಂದ ಕೆರಳಿದ ಅರ್ಜುನನು "ನಾಳೆ (ಮರುದಿನ) ಸೂರ್ಯನು ಅಸ್ತಂಗತನಾಗು-

ವುದರೊಳಗೆ ಸೈಂಧವನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವೆನು, ಅದು ಆಗದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡುತ್ತೇನೆ'' ಎಂದು ಘೋರ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು.

ಇಪ್ಪತ್ತೇಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ:-

ಯತ್ಸಾಮರ್ಥ್ಯಬಲೇನ ಸೂರ್ಯತನುಜೇ ಪಾರ್ಥೇನ ಯುದ್ಧೇ ಜಿತೇ
ಪಶ್ಚಾಚ್ಛಲ್ಯಮವಾಪ್ಯ ಸಾರಥಿವರಂ ಧರ್ಮಾತ್ಮಜಂ ಸಾಯಕೈಃ ।
ಶೀರ್ಣಾಂಗಂ ಕೃತವತ್ಯಮುಂ ಶಿಬಿರಗಂ ಪಾರ್ಥಂ ಚ ಮೃತ್ಯೋರಪಾತ್
ಯಃ ಪಾರ್ಥೇನ ಹತೇಽರ್ಕಜೇ ನೃಪನುತಃ ಪಾಯಾತ್ಸ ನಃ ಕೇಶವಃ ॥ 27 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :- ''ಯತ್ಸಾಮರ್ಥ್ಯಬಲೇನ'' - ಇತಿ. ಯತ್ = ಯಾವ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನ), ಸಾಮರ್ಥ್ಯ-ಬಲೇನ = ಶಕ್ತಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ, ಸೂರ್ಯ ತನುಜೇ = ಸೂರ್ಯನ ಮಗನಾದ ಕರ್ಣನು, ಪಾರ್ಥೇನ = ಅರ್ಜುನನಿಂದ, ಜಿತೇಸತಿ = ಜಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ, ಪಶ್ಚಾತ್ - ಆನಂತರ, ಸಾರಥಿವರಂ = ಶ್ರೇಷ್ಠಸಾರಥಿಯಾದ, ಶಲ್ಯಂ = ಶಲ್ಯರಾಜನನ್ನು, ಅವಾಪ್ಯ = ಹೊಂದಿ, ಧರ್ಮಾತ್ಮಜಂ = ಧರ್ಮನಂದನನಾದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನನ್ನು, ಸಾಯಕೈಃ = ಬಾಣ-ಗಳಿಂದ, ಶೀರ್ಣಾಂಗಂ = ಶಿಥಿಲವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನನ್ನಾಗಿ, ಕೃತವತಿಸತಿ = ಮಾಡುತ್ತಿರಲು, ಯಃ = ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಅಮುಂ = ಧರ್ಮರಾಜನನ್ನು, (ಧರ್ಮರಾಜನ ಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಉದ್ಯುಕ್ತನಾದ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ತಡೆದು), ಅಥವಾ ಅಣ್ಣನ ಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಉದ್ಯುಕ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಅಪರಾಧದಿಂದ ನೊಂದು, ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಉದ್ಯುಕ್ತನಾದ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ತಡೆದು, (ಆತ್ಮಸ್ತುತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಂತಾಗುವುದೆಂದು ಸಮಧಾನ ಪಡಿಸಿ) ಮೃತ್ಯೋಃ = ಮರಣದಿಂದ, ಅಪಾತ್ = ಸಂರಕ್ಷಣ ಮಾಡಿದನೋ, ಯಃ = ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಪಾರ್ಥೇನ = ಅರ್ಜುನನಿಂದ, ಅರ್ಕಜೇ = ಕರ್ಣನು, ಹತೇ ಸತಿ = ಸಂಹೃತನಾಗಲು, ನೃಪನುತಃ = ಧರ್ಮರಾಜನಿಂದ ನಮಸ್ಕೃತನಾದ, ಸಃ ಕೇಶವಃ = ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯು (ಕೃಷ್ಣನು), ನಃ = ನಮ್ಮನ್ನು, ಪಾಯಾತ್ = ಸಂರಕ್ಷಣ ಮಾಡಲಿ ॥ 27 ॥

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನ ಅಪರಿಮಿತ ಶಕ್ತಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ, ಸೂರ್ಯಸುತನಾದ ಅಂಗರಾಜ ಕರ್ಣನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದನು. ಆ ತರುವಾಯ ಮದ್ರ ದೇಶಾಧಿಪತಿಯಾದ, ಶ್ರೇಷ್ಠ-ಸಾರಥಿಯಾದ ಶಲ್ಯರಾಜನನ್ನು ತನ್ನ ಸಾರಥಿಯನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದು ಕರ್ಣನು ಧರ್ಮರಾಜನನ್ನು ಶರಾಹತಿಗಳಿಂದ ಶಿಥಿಲದೇಹವುಳ್ಳವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು. ಆಗ ಧರ್ಮನಂದನನು ಶಿಬಿರಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿ ಮಲಗಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆದನು. ಆಗ ಧರ್ಮರಾಜನ ಕ್ಷೇಮಸಮಾಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರು ಬಂದರು. ಅವರನ್ನು ನೋಡಿ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಕರ್ಣನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದೆಯಾ? ಸಂಹರಿಸಿದೆಯಾ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಲು ಪಾರ್ಥನು ಅಣ್ಣ ನಾನು ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಕರ್ಣನನ್ನು ಸೋಲಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು'' ಅರ್ಜುನ! ನಿನಗೇತಕ್ಕೆ ಈಗಾಂಡೀವ? ಅದನ್ನು ಬಿಸುಡು'' ಎಂದು ನಿಂದಿಸಿದನು. ಆಗ ಅರ್ಜುನನು ಹಿಂದೆ ''ನನ್ನ ಗಾಂಡೀವವನ್ನು ಅವಹೇಳನ ಮಾಡಿದವರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುತ್ತೇನೆ'' ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ, ಗಾಂಡೀವವನ್ನು ನಿಂದಿಸಿದ ಅಣ್ಣನಾದ ಧರ್ಮಜನನ್ನೇ ಸಂಹರಿಸಲು ಉದ್ಯುಕ್ತನಾದನು. ಆಗ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನು ಧನಂಜಯನನ್ನು ತಡೆದು ಆದೋಷದಿಂದ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಮತ್ತು ಧರ್ಮರಾಜನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದನು. ಆಗ

ಪಾರ್ಥನು ಅಣ್ಣನನ್ನೆ ಸಂಹರಿಸಲು ಮುಂದಾದೆನಲ್ಲಾ ಎಂದು ಕಡುನೊಂದು ಭ್ರಾತೃವಧಪ್ರಯತ್ನ ಮತ್ತು ನಿಂದನೆಯ ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಆತ್ಮಹತ್ಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಿದ್ಧನಾದಾಗ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು "ಅರ್ಜುನ ತಡೆ, ತಡೆ, ಭ್ರಾತೃಹತ್ಯಾ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಆಪರಾಧವಾಯಿತೆಂದು ಭಾವಿಸುವಿಯಾದರೆ ಆತ್ಮಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೋ ಅದು ಆತ್ಮಹತ್ಯ ಮಾಡಿ-ಕೊಂಡಂತಾಗುವುದು", ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅರ್ಜುನನು ಆತ್ಮಸ್ತುತಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆಮಾಡಿ ಅರ್ಜುನನು ಆತ್ಮಸ್ತುತಿ ಮಾಡಿ-ಕೊಳ್ಳುವಂತೆಮಾಡಿ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಧರ್ಮರಾಜ - ಅರ್ಜುನರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಮರಣದಿಂದ ಕಾಪಾ-ಡಿದನು. ಆ ತರುವಾಯ ಅರ್ಜುನನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕರ್ಣನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದನು. ಅದರಿಂದ ಪರಮಾನಂದಭರಿತನಾದ ಧರ್ಮರಾಜನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದನು. ಇಂತಹ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಪಾಡಲಿ ಎಂದು ಭಾವ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದರು ರಚಿಸಿದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು ವಿರಚಿಸಿದ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಭಾವಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳನೆಯ ಪದ್ಯವು ಮುಗಿದುದು ॥ 27 ॥

ಅವತಾರಿಕೆ :- ಈಗ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರ ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರು ರಚಿಸಿದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ವಿರಚಿಸಿದ 'ಭಾವಸಂಗ್ರಹ' ದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಾ-ರ್ಥವನ್ನು "ಶಲ್ಯೇತಿ" ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ:-

ಶಲ್ಯೇ ಧರ್ಮಸುತಾದ್ಧತೇ ಕುರುಕುಲೇ ಪಾರ್ಥೈಃ ಸಮೂಹೇ ಹತೇ
ಭೀಮೇನಾನುಜಸಂಯುತೇ ವಿನಿಹತೇ ದುರ್ಯೋಧನೇ ದ್ರೌಣಿನಾ ।
ಸುಪ್ತಾನಾಂ ನಿಧನೇ ಕೃತೇ ನಿಶಿ ತತೋ ಮುಕ್ತ್ವಾ ವಿಧೇರಸ್ತ್ರತಃ
ಪಾರ್ಥಾನ್ ರಾಜ್ಯಮಿತಾಂಶ್ಚ ತತ್ಸುತಸುತಂ ಯೋಽಧಾತ್ಸ ನೋಽವ್ಯಾದ್ಧರಿಃ ॥ 28 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :- ಶಲ್ಯೇ = ಶಲ್ಯ ರಾಜನು, ಧರ್ಮಸುತಾತ್ = ಧರ್ಮ ರಾಜನಿಂದ, ಹತೇಸತಿ = ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಡಲು, ಸಮೂಹೇ = ಸಮಸ್ತವಾದ, ಕುರುಕುಲೆ = ಕೌರವವಂಶೀಯರೆಲ್ಲರೂ, ಪಾರ್ಥೈಃ = ಪಾಂಡವರಿಂದ (ಕುಂತಿ ಮಕ್ಕಳಿಂದ), ಹತೇಸತಿ = ಸಂಹರಿಸಲ್ಪಡಲು, ಅನುಜಸಂಯುತೇ = ಅರ್ಜುನನಿಂದ ಸಹಿತನಾದ, ಭೀಮೇನ = ಭೀಮಸೇನನಿಂದ, ದುರ್ಯೋಧನೇ = ದಯ್ಯೋಧನನು, ವಿನಿಹತೇಸತಿ = ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಡಲು, ನಿಶಿ = ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ, ದ್ರೌಣಿನಾ = ಆಚಾರ್ಯ ದ್ರೋಣರ ಮಗನಾದ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನಿಂದ, ಸುಪ್ತಾನಾಂ = ಮಲಗಿ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಉಪಪಾಂಡವಾದಿಗಳ, ನಿಧನೇ = ನಾಶವು, ಕೃತೇಸತಿ = ಮಾಡಲ್ಪಡಲು, (ಮುಕ್ತಾಃ = ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿರುವಾಗ), ತತಃ = ಆನಂತರ, ಯಃ = ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ, ವಿಧೇರಸ್ತ್ರತಃ = ಉಭಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದಿಂದ, ಮುಕ್ತ್ವಾ = ಬಿಡಿಸಿ, ರಾಜ್ಯಮಿತಾನ್ = ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದ, ಪಾರ್ಥಾನ್ = ಪಾಂಡವರನ್ನೂ , ತತ್ಸುತಸುತಂ = ಆ ಪಾಂಡವರ ಅಂದರೆ ಅರ್ಜುನನ, ಸುತ = ಮಗನಾದ ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ, ಸುತಂ = ಪುತ್ರನಾದ ಪರೀಕ್ಷಿತನನ್ನೂ , ಅಧಾತ್ = ಕಾಪಾಡಿದನೋ, ಸಃ = ಅಂತಹ, ಹರಿಃ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನು, ನಃ = ನಮ್ಮನ್ನು, ಅವ್ಯಾತ್ = ಸಂರಕ್ಷಣಮಾಡಲಿ ॥ 28 ॥

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದ ರಣಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮರಾಜನು ಮದ್ರದೇಶಾಧಿಪತಿಯಾದ ಶಲ್ಯರಾಜನನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಿದನು. ಪಾಂಡವರು ಸಮಸ್ತ ಕೌರವ ಕುಲದವರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದರು. ಆ ತರುವಾಯ ಅರ್ಜುನ - ಧರ್ಮರಾಜ, ನಕುಲ ಸಹದೇವರು ಮತ್ತು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಸಹಿತನಾದ ವಾಯುಕುಮಾರನಾದ ಭೀಮಸೇನನು ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ , ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದನು. ಅಂದು ರಾತ್ರಿ ದುರ್ಯೋಧನನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನು, ಶಿಬಿರದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಉಪಪಾಂಡವಾದಿಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದನು. ಆದರಿಂದ ಪಾಂಡವರು ಶಸ್ತ್ರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿರುವಾಗ ದ್ರೋಣಪುತ್ರನಾದ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನು ಸಕಲ ಪಾಂಡವರ ನಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಾಶ್ತ್ರದಿಂದ, ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದ ಪಾಂಡವರನ್ನೂ , ಪಾಂಡವ ಮಧ್ಯಮನಾದ ಅರ್ಜುನನ ಮಗನಾದ ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ ಪುತ್ರನಾದ ಪರೀಕ್ಷಿತ್ ರಾಜನನ್ನು (ಗರ್ಭಸ್ಥನಾಗಿದ್ದ ಪರೀಕ್ಷಿತ್ ರಾಜನನ್ನೂ) ಯಾವ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಕಾಪಾಡಿದನೋ, ಅಂತಹ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಮ್ಮನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಣ ಮಾಡಲಿ ಎಂದು ಭಾವ ॥ 28 ॥

ಇಂತು ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರ ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ವಿರಚಿಸಿದ (ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ) ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಭಾವಸಂಗ್ರಹವು ಮುಗಿದುದು.

ಇಪ್ಪತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ:-

ಕೃಷ್ಣಾಭ್ಯಾಮಪಿ ಭೂಸುರೈರ್ನೃಪಸುತೋ ರಾಜ್ಯೇಽಭಿಷಿಕ್ತೋ ದ್ವಿಜೈಃ
ದಗ್ಧೇ ನಿಂದತಿ ಭಿಕ್ಷುಕೇ ಖಲತರೇ ಸ್ವಂ ವಿಪ್ರತೀಸಾರತಃ ।
ರಾಜ್ಯಂ ತ್ಯಕ್ತುಮಥೋದ್ಯತೋ ವಚನತೋ ಯಸ್ಯಾಪ್ತಭೀಷ್ಮಸ್ತತಃ
ಶುಶ್ರಾವಾಖಿಲಧರ್ಮನಿರ್ಣಯಮದಃ ಕೃಷ್ಣದ್ವಯಂ ಧೀಮಹಿ ॥ 29 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :- ಕೃಷ್ಣಾಭ್ಯಾಂ = ವಾಸಿಷ್ಠಕೃಷ್ಣ ಯಾದವಕೃಷ್ಣರಿಂದ, ಭೂಸುರೈರಪಿ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದಲೂ ಸಹ, ರಾಜ್ಯೇ = ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅಭಿಷಿಕ್ತಃ = ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾಗಿ, ನೃಪಸುತಃ = ಪಾಂಡುರಾಜನ ಮಗನಾದ ಧರ್ಮರಾಜನು, ಖಲತರೇ = ಖಲಾಧಮನಾದ, ವಿಪ್ರತೀಸಾರತಃ = ವಿರೋಧ ದಶೆಯಿಂದ, ನಿಂದತಿ = ನಿಂದೆಯನ್ನು , ಕುರ್ವತಿ = ಮಾಡುತ್ತಿರಲು, ಭಿಕ್ಷುಕೇ = ಭಿಕ್ಷುಕ ರೂಪಧಾರಿಯಾದ, ದುರ್ಯೋಧನನ ಮಿತ್ರಭೂತನಾದ, ಅಸುರನನ್ನು , ದ್ವಿಜೈಃ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ, ದಗ್ಧೇಸತಿ = ಶಾಪದಿಂದ ದಗ್ಧನಾಗಲು, ಸ್ವಂರಾಜ್ಯಂ = ತನ್ನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು, ತ್ಯಕ್ತಮುದ್ಯತಃ = ತ್ಯಜಿಸಲು ಉದ್ಯುಕ್ತನಾದ, ಅಥ = ತರುವಾಯ, ಯಸ್ಯ = ಯಾರ, ವಚನತಃ = ವಾಕ್ಯ (ಗಳಿಂದ) ದಿಂದ, ಆಪ್ತ = ಹೊಂದಿದ, ಭೀಷ್ಮಸ್ಸನ್ = ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಯಃ = ಯಾವ ಧರ್ಮರಾಜನು, ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಧರ್ಮನಿರ್ಣಯವನ್ನು, ಶುಶ್ರಾವ = ಕೇಳಿದನೋ, ಅದಃ = ಏತಾದೃಶರಾದ, ಕೃಷ್ಣದ್ವಯಂ = ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸ - ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರನ್ನು, ಧೀಮಹಿ = ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತೇವೆ. ॥ 29 ॥

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಆ ತರುವಾಯ ಪಾಂಡುಸುತನಾದ ಧರ್ಮರಾಜನು ಶ್ರೀ ವಾಸಿಷ್ಠ ಕೃಷ್ಣ (ವೇದವ್ಯಾಸರು) ಯಾದವಕೃಷ್ಣರಿಂದ, ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಶ್ರೇಷ್ಠರಿಂದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸಿಂಹಾಸಹದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಭೀಮಸೇನನು ಯುವರಾಜ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತರಾದ. ಅನಂತರ ಛದ್ಮ ವೇಷಧಾರಿಯಾಗಿ ಭಿಕ್ಷುಕನ ರೂಪದಿಂದ ಬಂದ ದುರ್ಯೋಧನನ 'ಮಿತ್ರನಾದ' ಎಂಬ ಅಸುರನು, ಧರ್ಮರಾಜನನ್ನು ನಿಂದಿಸುತ್ತಿರಲು ಆ ಭಿಕ್ಷುಕನನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಶಾಪಪ್ರದಾನದಿಂದ

ದಗ್ಧಗೊಳಿಸಿದರು. ಆಗ ಧರ್ಮರಾಜನು ತನ್ನ ರಾಜಪಟ್ಟವನ್ನು (ರಾಜ್ಯವನ್ನು) ತ್ಯಜಿಸಲು ಉದ್ಯುಕ್ತನಾದನು. ಆನಂತರ ಯಾವ ವೇದವ್ಯಾಸ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಧರ್ಮ ರಾಜನು ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅವರಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಧರ್ಮನಿರ್ಣಯಗಳನ್ನೂ ಕೇಳಿತಿಳಿದುಕೊಂಡನೋ ಅಂತಹ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ಮತ್ತು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮರನ್ನು (ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ) ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ಭಾವ ॥ 29 ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು ರಚಿಸಿದ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ಇಪ್ಪತೊಂ-ಭತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹವು ಮುಗಿದುದು.

ಅವತಾರಿಕೆ :- ''ಸ್ಮೃತ್ವಾ'' ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರ ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ಮೂವತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವರು.

ಮೂವತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ:-

ಸ್ಮೃತ್ವಾ ಯಂ ದ್ಯುಸರಿತ್ಸುತೋವಸುರಭೂದ್ರಾಜಾ ಯದಾಶ್ವಾಸಿತಃ
ನಿರ್ದುಃಖೋಽಸಿ ಜುಗೋಪ ಧರ್ಮನಿರತೋ ಜಿತ್ವಾ ಸ್ವರಾಜ್ಯಂ ಕಲಿಮ್ ।
ಯಃ ಪಾರ್ಥಂ ಸಮಬೋಧಯನ್ ಮೃತಶಿಶುಂ ಯೋ ಜೀವಯತ್ಪಾಂಡವೈಃ
ಯೋ ಯಜ್ಞಂ ಸಮಕಾರಯದ್ಬಹುಧನೈಃ ಧ್ಯಾಯಾಮಿ ತಂ ಕೇಶವಮ್ ॥ 30 ॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :- ದ್ಯುಸರಿತ್ಸುತೋ = ಗಂಗಾದೇವಿಯ ಪುತ್ರರಾದ, ಮತ್ತು ಇಚ್ಛಾಮರಣವುಳ್ಳವರೂ ಆದ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು, ವಸುರಭೂತ್ = ಉತ್ತರಾಯಣವು ಬಂದೊಡನೆ ಸ್ವತಃ ಇಚ್ಛಿಸಿ ದೇಹತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ಮೂಲರೂಪವಾದ ದ್ಯುನಾಮಕ ವಸುಗಳಾದರು. ರಾಜಾ = ಧರ್ಮರಾಜನು, ಯಂ = ಯಾವ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥರಾದುದನ್ನು , ಸ್ಮರನ್ = ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ಅವರ ವಿಯೋಗ ದುಃಖದಿಂದ ಬಹಳ ದುಃಖಿತನಾಗಲು, ಯದಾಶ್ವಾಸಿತಃ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ, ಸಮಾಹಿತಃ ಸನ್ = ಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ, ನಿರ್ದುಃಖಸ್ಸನ್ = ದುಃಖವಿಲ್ಲದವನಾಗಿ, ಅಪಿ = ಮತ್ತು ಕಲಿಂ = ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಗೊಂದಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಲಿಯನ್ನು , ಜಿತ್ವಾ = ಜಯಿಸಿ, ಸ್ವರಾಜ್ಯಂ = ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು , ಧರ್ಮನಿರತೋ = ಧರ್ಮಿಷ್ಠನಾಗಿ, ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಂ ಜುಗೋಪ = ಕುರುಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದನು ಅರ್ಥಾತ್ ಆಳಿದನು. ಯಃ = ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಪಾರ್ಥಂ = ಅರ್ಜುನನಿಗೆ, ಸಮಬೋಧಯನ್ = ಸತ್ತತ್ವಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸಿ ಸಾಂತ್ವನಗೊಳಿಸಿದನೋ, ಮೃತಶಿಶುಂ = ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ ಮೃತವಾದ ಶಿಶುವನ್ನು , ಅಜೀವಯತ್ = ಪುನರುಜ್ಜೀವನಗೊಳಿಸಿದನೋ, ಪಾಂಡವೈಃ = ಪಾರ್ಥರಿಂದ, ಬಹುಧನೈಃ = ಅಪಾರಧನಗಳಿಂದ, ಯಜ್ಞಂ = ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗವನ್ನು , ಸಮಕಾರಯತ್ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿದನೋ, ತಂ = ಅಂಥ, ಕೇಶವಂ = ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರಾದಿ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು , ಧ್ಯಾಯಾಮಿ = ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತೇನೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಶರಪಂಜರ (ಮಂಚ)ದಲ್ಲಿ ಪವಡಿಸಿದ್ದ ಪಿತಾಮಹ ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು ಇಚ್ಛಾಮರಣ ವರವನ್ನು ಪಡೆದವರಾದ್ದರಿಂದ ಉತ್ತರಾಯಣವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆದೇಶದಂತೆ ಧರ್ಮನಂದನನಿಗೆ ಅನೇಕ ತತ್ವ - ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಿ, ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ, ದೇಹತ್ಯಾಗಮಾಡಿ, ತಮ್ಮ ಮೂಲರೂಪವಾದ ದ್ಯುನಾಮಕ ವಸುವಿನಲ್ಲಿ

ಐಕ್ಯವಾದರು. ಪಿತಾಮಹರ ಮರಣದಿಂದ ಧರ್ಮರಾಜನು ಬಹುದುಃಖಿತನಾದನು. ಆಗ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬಹುಪರಿಯಾಗಿ ಸಾಂತ್ವನಗೊಳಿಸಿದನು. ಆದರಿಂದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಸಮಾಧಾನಪಡೆದು, ದುಃಖವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ರಾಜ್ಯ-ಭಾರಮಾಡಿದನು. ಆನಂತರ ಕಲಿಯು ತನ್ನ ಗಣಗಳಿಂದ ಸಹಿತನಾಗಿ ಧರ್ಮರಾಜನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಕಂಟಕ (ನಾಶಕ) ಕಾರ್ಯಾಸಕ್ತನಾಗಿ ಬಹುವಾಗಿ ಗೊಂದಲಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಆದರಿಂದ ಕುಪಿತನಾದ ಧರ್ಮರಾಜನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸಹಿತನಾಗಿ ಕಲಿಯನ್ನು ಜಯಿಸಿದನು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭಾರತಾವನಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಂಡವರ ಸಂತತಿಯವರು ಆಳುತ್ತಿರುವವರೆಗೂ ಭೂಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಡಬಾರದೆಂದು ಶಾಸನ ಮಾಡಿದನು. ಆ ತರುವಾಯ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಧರ್ಮದಿಂದ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಮಾಡಹತ್ತಿದನು. ಅರ್ಜುನನು ಪುತ್ರನಾದ ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ ಮರಣದಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ವ್ಯಾಕುಲ-ವುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಪುತ್ರವಿಯೋಗ ದುಃಖದಿಂದ ಬಳಲುತ್ತಿರಲು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತಾನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಗೀತಾ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಮರೆತಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿದು ಅವನಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಅದನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಬೋಧಿಸಿ ಅನೇಕ ಧರ್ಮರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿದನು. ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ ಶಸ್ತ್ರದಿಂದ ದಗ್ಧವಾದ ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ ಶಿಶುವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪುನಃ ಜೀವಂತಗೊಳಿಸಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಮುದಗೊಳಿಸಿದನು. ಮತ್ತು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನರ ಸಲಹೆಯಂತೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಾಂಡವರಿಂದ ಬಹು ಧನ ವ್ಯಯದಿಂದ ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದನು. ಇಂಥ ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮ-ರುದ್ರೇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾದ್ದರಿಂದ ಕೇಶವನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪೂಜ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತೇನೆ – ಎಂದು ಭಾವ ॥ 30 ॥

ಅವತಾರಿಕೆ :- ಈಗ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ರಚಿಸಿ ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಮೂವತ್ತೊಂದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಾರ್ಥವನ್ನು ''ಯದ್ಯುಕ್ತಾಃ'' ಎಂಬ ಪದ್ಯದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂವತ್ತೊಂದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಃ-

ಯದ್ಯುಕ್ತಾಃ ಪಾಂಡುಪುತ್ರಾಃ ಕ್ಷಿತಿಮಥ ಜುಗುಪುಃ ಧರ್ಮರಾಜಸ್ತ್ವರಾವಾನ್
ಧರ್ಮೇ ಯತ್ಪ್ರೀತಯೇಽಭೂತ್ಪವನಜವಚನೈರಾಂಬಿಕೇಯಂ ವಿರಕ್ತಮ್ ।
ವ್ಯಾಸಾತ್ಮಾ ಯೋ ವನಸ್ಥಂ ತ್ವಕೃತ ನಿಜಮನೋಽಭೀಷ್ಟವಂತಂ ಗತಸ್ವಂ
ನಾಯಂ ಪಾರ್ಥಾನ್ ಸ್ಮರಂತೋ ಮುಮುದುರಪಿ ಪದಂ ಯಸ್ಯ ಕೃಷ್ಣಂ ತಮೀಡೇ ॥31॥

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :- ಅಥ = ಕೌರವರ ಸಂಹಾರಾನಂತರ, ಯದ್ಯುಕ್ತಾಃ – ಯೇನ = ಯಾನ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ, ಯುಕ್ತಾಃ = ಸಹಿತರಾದ, ಪಾಂಡುಪುತ್ರಾಃ = ಪಾಂಡುಮಹಾರಾಜನ ಮಕ್ಕಳಾದ ಧರ್ಮರಾಜಾದಿಗಳು , ಕ್ಷಿತಿಂ = ಭೂಮಿಯನ್ನು , ಜುಗುಪುಃ = ರಕ್ಷಿಸಿದರೋ, ಧರ್ಮರಾಜಃ = ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು, ಪವನಜವಚನೈಃ – ವಾಯುಪುತ್ರನಾದ ಭೀಮಸೇನನ ಮಾತುಗಳಿಂದ, ಯತ್ = ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನ, ಪ್ರೀತಯೇ = ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ, ಧರ್ಮೇ = ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ, ತ್ವರಾವಾನ್ (ಅಭೂತ್) – ತ್ವರೆಯುಳ್ಳವನಾದನೋ; ಯಃ = ಯಾವ, ವ್ಯಾಸಾತ್ಮಾ = ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸ-ರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಗತಸ್ವಂ = ಧನಾದಿರಹಿತನಾದ, ವಿರಕ್ತಂ = ಭೀಮಸೇನನ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವಿರಕ್ತನಾದ, ಆಂಬಿಕೇಯಃ = ಅಂಬಿಕೆಯ ಮಗನಾದ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಮಹಾರಾಜನು, ವನೇ = ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ, ತಪಶ್ಚರಣರೂಪವಾದ,

ನಿಜಮನೋಭೀಷ್ಟವಂತಂ = ತನ್ನ ಮನೋಭೀಷ್ಟವಾದ ಗಂಧರ್ವ ಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯುಳ್ಳವನನ್ನಾಗಿ, ವನಸ್ಥಂ = ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ತಪೋನಿರತನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದನೋ, ಪಾರ್ಥಾ ಅಪಿ = ಪಾಂಡವರೂ ಸಹ, ನಾಥಂ = ಪ್ರಭುವಾದ, ಯಸ್ಯ = ಯಾವ, ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಮಾತ್ಮನ, ಪದಂ – ಚರಣವನ್ನು, ಸ್ಮರಂತಃ = ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಮುಮುದುಃ – ಸಂತೋಷ-ಭರಿತರಾದರೋ, ತಂ= ಅಂಥ, ಕೃಷ್ಣಂ = ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು , ಈಡೇ = ಸ್ತುತಿಸುವೆನು ||

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಕೌರವರ ಸಂಹಾರಾನಂತರ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಸಹಿತರಾದ, ಪಾಂಡುರಾಜತನಯರಾದ ಧರ್ಮರಾಜಾದಿಗಳು ಈ ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದರು. ಧರ್ಮರಾಜನು ವಾಯುಕುಮಾರನಾದ ಭೀಮಸೇನನ ವಚನಗಳಿಂದಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ, ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತ್ವರೆಯುಳ್ಳವನಾದನು. ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಭೀಮಸೇನನ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದವಿರಕ್ತನಾದ, ಧನಾದಿರಹಿತನಾದ, ಅಂಬಿಕೆಯ ಮಗನಾದ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ-ಮಹಾರಾಜನನ್ನು, ತನ್ನ ಮನೋಭೀಷ್ಟವಾದ ಗಂಧರ್ವಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ತಪಶ್ಚರಣರತನಾಗಿ, ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಅವನ ಮನೋಬಯಕೆಯು ಸಿದ್ಧಿಸುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದನು.

ಯಾವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪರಮಭಕ್ತರಾದ ಪಾಂಡವರೂ ಕೂಡ ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನ ಚರಣಕಮಲಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ಸಂತೋಷಯುಕ್ತರಾದರೋ, ಅಂತಹ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ || 31 ||

ಅವತಾರಿಕೆ :- ಈಗ ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಗುರುಸಾರ್ವ ಭೌಮರು, ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ವಿರಚಿಸಿದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ ಗ್ರಂಥದ ಕೊನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ (32ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ) ಭಾವವನ್ನು "ಯೋಯಷ್ಟ್ವಾ" ಎಂಬ ಪದ್ಯದೊಡನೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂವತ್ತೆರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಃ-

ಯೋ ಯಷ್ಟ್ವಾ ವಿಪ್ರಶಾಪಾದ್ಯದುಕುಲಮವಧೀತ್ ಅರ್ಥಿತೋऽಗಾತ್ಸ್ವಲೋಕಂ
ದೇವೈರ್ಭೈಷ್ಮ್ಯಾದ್ಯುಪೇತೋ ಯದನು ನಿಜಪದಂ ಪಾಂಡವಾ ಅಪ್ಯವಾಪುಃ |
ದೈತ್ಯಾ ಯದ್‍ದ್ವೇಷತೋऽಂಧೇ ತಮಸಿ ನಿಪತಿತಾ ಬುದ್ಧರೂಪೋऽಭವದ್ಯಃ
ಕಲ್ಕ್ಯಾತ್ಮಾಂತೇ ಕಲೇರ್ಯಃ ಕುಜನನಿಧನಕೃತ್ ಪಾತು ಸೋऽಸ್ಮಾನ್ ಸುರೇಶಃ || 32 ||

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ :- ಯಂ = ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನು, ಯಷ್ಟ್ವಾ= ಯಜ್ಞವನ್ನಾಚರಿಸಿ, ವಿಪ್ರಶಾಪಾತ್ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಶಾಪದಿಂದ, ಯದುಕುಲಂ = ಯಾದವರ ವಂಶವನ್ನು , ಅವಧೀತ್ = ಸಂಹಾರಮಾಡಿದನೋ, ದೇವೈಃ = ದೇವತೆಗಳಿಂದ, ಅರ್ಥಿತಃ = ಪ್ರಾರ್ಥಿತನಾಗಿ, ಭೈಷ್ಮ್ಯಾದ್ಯುಪೇತಃ ಸನ್ = ರುಕ್ಮಿಣೀ ಸತ್ಯಭಾಮಾದೇವಿಯರಿಂದೊಡಗೂಡಿ, ಸ್ವಲೋಕಂ = ತನ್ನದಾದ ವೈಕುಂಠಲೋಕಕ್ಕೆ, ಅಗಾತ್ = ಹೋದನೋ, ಯದನು = ಆತರುವಾಯ, ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ವೈಕುಂಠ ಲೋಕಕ್ಕೆ ದಯಮಾಡಿಸಿದಮೇಲೆ, ಪಾಂಡವಾ ಅಪಿ = ಪಾಂಡುಪುತ್ರರಾದ ಧರ್ಮರಾಜಾದಿಗಳೂ ಸಹ, ನಿಜಪದಂ = ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು (ಪದಗಳನ್ನು), ಅಪಾಪುಃ = ಪಡೆದರು. ಯದ್ವೇಷತಃ – ಯತ್ = ಯಾವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮೇಲಿನ, ದ್ವೇಷತಃ = ದ್ವೇಷದಿಂದ, ದೈತ್ಯಾಃ = ದೈತ್ಯರುಗಳು, ಅಂಧೇತಮಸಿ = ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ನಿಪತಿತಾಃ = ಬಿದ್ದರೋ, ಯಃ = ಯಾವ ಕೃಷ್ಣನು ಬುದ್ಧರೂಪಿಯಾದನೋ, ಯಃ = ಯಾವನು, ಕಲೇಃ = ಕಲಿಯುಗದ, ಅಂತ್ಯೇ = ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ,

ಕಲ್ಕ್ಯಾತ್ಮಾಸನ್ = ಕಲ್ಕಿಸ್ವರೂಪನಾಗಿ, (ಕಲ್ಕ್ಯಾವತಾರತಾಳಿ), ಕುಜನ ನಿಧನ ಕೃತ್ = ದುರ್ಜನರ ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದನೋ, ಸಃ = ಅಂತಹ, ಸುರೇಶಃ = ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರೇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಭುವಾದ, ಮುಕುಂದಃ = ಶ್ರೀಹರಿಪರಮಾತ್ಮನು, ಅಸ್ಮಾನ್ = ನಮ್ಮನ್ನು , ಪಾತು = ರಕ್ಷಿಸಲಿ.

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನು ದಿವ್ಯವೂ ಮಂಗಳಕರವೂ ಆದ ಯಜ್ಞವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ ಆನಂತರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಶಾಪದಿಂದ ಯಾದವ ಕುಲವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿದವನಾಗಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿತನಾಗಿ, ರುಕ್ಮಿಣೀ, ಸತ್ಯಭಾಮಾ ಮುಂತಾದವರೊಡನೆ ಸಹಿತನಾಗಿ, ತನ್ನದಾದ ವೈಕುಂಠಲೋಕಕ್ಕೆ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಮಾಡಿದನು. ಇತ್ತ ಪಾಂಡುಕುಮಾರರಾದ ಧರ್ಮನಂದನಾದಿಗಳೂ ಸಹ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮೂಲರೂಪದ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಪಡೆದರು. ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರೂಪೀಹರಿಯ ಮೇಲಿನ ದ್ವೇಷದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ದೈತ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿಗೆ ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟರು. ಆನಂತರ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಬುದ್ಧಾವತಾರ ತಾಳಿದನು. ಅದಾದ ಬಳಿಕ ಕಲಿಯುಗದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಕಿಯ ಅವತಾರವನ್ನೆತ್ತಿ ದುಷ್ಟ ಜನರನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದನು. ಅಂಥಾ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರೇಂದ್ರಾದಿ ವೃಂದಾರಕ ವೃಂದಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಪರಮಾತ್ಮನು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಕಾಪಾಡಲಿ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಸಮಾಪ್ತಿಮಂಗಲಮ್:-

ಮಹಾಭಾರತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಾಶಯಸಂಗ್ರಹಃ ।
ರಾಘವೇಂದ್ರೇಣ ಯತಿನಾ ಕೃತಃ ಸಜ್ಜನ ಸಂವಿದೇ ॥

ತಾತ್ಪರ್ಯ :- ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥಯತಿವರ್ಯರಿಂದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ರಚಿಸಿದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸಂಗ್ರಹವು ಸಜ್ಜನರುಗಳ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಅವರಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ರಚಿಸಿ ಅರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದರವರು ವಿರಚಿಸಿದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸಂಗ್ರಹರೂಪವಾಗಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಘವೇಂದ್ರತೀರ್ಥ ಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರವರು ರಚಿಸಿದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ ಭಾವಸಂಗ್ರಹವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು.

"ಶ್ರೀರಾಘವೇಂದ್ರಗುರುವಂಶಭೂಷಣ"ರಾದ ವಿದ್ವಾನ್ ರಾಜಾ ಶ್ರೀ. ಗುರುರಾಜಾಚಾರ್ಯರು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಗುರುಸಾರ್ವಭೌಮರ "ಭಾವಸಂಗ್ರಹ"ದ ಕನ್ನಡಭಾಷೆಯ ಅನುವಾದವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಯಿತು.

॥ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ॥

★ ★ ★